

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU NODAĻA

PILSONISKUMA KĀ VĒRTĪBAS VEIDOŠANĀS IESPĒJAS
VIDUSSKOLAS POSMĀ

MAGISTRA DARBS

Autore: **Tamāra Tropa**

Stud. apl. SkLa 020048

Darba vadītājs: profesore, Dr.paed. Dagmāra Ausekle

RĪGA 2009

Saturs

ANOTĀCIJA.....	3
ANNOTATION	4
IEVADS	5
1. PILSONISKUMA, PILSONISKAS SABIEDRĪBAS UN PILSONISKAS IZGLĪTĪBAS JĒDZIENU IZPRATNE.....	9
2. VIEDOKĻI PAR PILSONISKO IZGLĪTĪBU PASAULĒ UN LATVIJĀ	16
2.1. SKATĪJUMS UZ PILSONISKO IZGLĪTĪBU EIROPĀ UN PASAULĒ	16
2.2. UZSKATI PAR PILSONISKUMA VEIDOŠANOS LATVIJĀ	21
2.2.1. <i>Ieskats vēsturē</i>	21
2.2.2. <i>Situācijas vērtējums mūsdienās</i>	24
3. PILSONISKO ATTIEKSMJU VEIDOŠANĀS PROBLĒMA VIDUSSKOLAS POSMĀ.....	27
4. PILSONISKUMA KĀ VĒRTĪBAS ASPEKTS.....	32
4.1. VĒRTĪBIZGLĪTĪBA KĀ PERSONĪBAS TAPŠANAS PAMATS.....	32
4.2. PILSONISKUMA KĀ VĒRTĪBAS VEIDOŠANĀS IESPĒJAS VIDUSSKOLAS POSMĀ	39
5. PĒTĪJUMS PAR VIDUSSKOLĒNU PILSONISKO ATTIEKSMJU UN PILSONISKUMA KĀ VĒRTĪBAS VEIDOŠANĀS IESPĒJĀM	47
5.1. PĀRSKATA PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	47
5.2. SKOLĒNU APTAUJAS REZULTĀTU ANALĪZE.....	48
5.3. VECĀKU APTAUJAS REZULTĀTU ANALĪZE	68
6. VENTSPILS 1. ĢIMNĀZIJAS PIEREDZE, RADOT LABVĒLĪGUS APSTĀKĻUS PILSONISKUMA KĀ VĒRTĪBAS VEIDOŠANĀS PROCESĀ	75
7. EKSPERIMENTĀLAIS PĒTĪJUMS.....	87
7.1. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA.....	87
7.2. EKSPERIMENTA AKTIVITĀŠU SHĒMA	89
7.3. PEDAGOĢISKĀ EKSPERIMENTA GAITA, ĪSTENOJOT IEPLĀNOTĀS AKTIVITĀTES	90
DISKUSIJA	114
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	117
PIELIKUMI	122

Anotācija

21.gadsimts iezīmējis problēmas, kas saistītas ar globalizāciju un sabiedrības transformāciju. Arī Latvija pēdējā laikā saskārusies ar iedzīvotāju, tai skaitā jauniešu, migrāciju, kas rada gan sociālas, gan ekonomiskas sekas. Ar katru gadu krasāk jūtama atsvešināta attieksme pret savas valsts vēsturi, kultūru, tradīcijām. Garīgs kūtrums un nevēlēšanās iedziļināties norisēs, kas neskar viņus tieši, nereti jauniešus pārvērš inertos dzīves baudītājos. Tie ir tikai daži iemesli, kas pēdējos gadu desmitos Rietumu pasaulē aktualizējis pilsoniskas sabiedrības jautājumu, kas nepastarpināti tiek saistīts ar izglītības un audzināšanas darbu skolā un ģimenē.

Lai varētu aktivizēt audzināšanas darbu, nepieciešams izziņāt un izpētīt vidusskolēnu pilsonisko un patriotisko attieksmi pret valsti. Tāds ir arī viens no darba "*Pilsoniskuma kā vērtības veidošanās iespējas vidusskolas posmā*" mērķiem. Darba ietvaros analizēti dažādi ar pilsoniskumu saistīti aspekti, dota pilsoniskuma kā vērtības definīcija. Literatūras apskatā dots vēsturisks skatījums uz pilsoniskuma konceptu, kā arī aktualizētas dažādas *laba* pilsoņa iezīmes, apskatīti teorētiskie pilsoniskuma modeļi, dots ieskats pilsoniskās izglītības dominantēs pasaulē un Latvijā., kā arī teorētiski pētīta pilsonisko attieksmju veidošanās problēma vidusskolas posmā. Darba teorētiskajā daļā aktualizēts arī pilsoniskuma kā vērtības aspekts. Izmantoti 68 dažādi avoti, tai skaitā vairākas monogrāfijas.

Darba praktiskā daļa atsedz pārskata un eksperimentālā pētījuma rezultātus, kas gūti, aptaujājot un iesaistot pedagoģiskajā eksperimentā Ventspils 1. ģimnāzijas 10.- 12. klašu skolēnus. Šo nodaļu papildina tabulas un diagrammas. Gan skolēnu sniegtās atbildes aptaujā, gan pedagoģiskās darbības eksperimentā apliecināja izvirzītās hipotēzes patiesumu: pilsoniskuma kā vērtības veidošanos ietekmē starppriekšmetu saiknes realizēšana mācību procesā, kā arī atsevišķu mācību priekšmetu komponentu radoša un emocionāla akcentuācija.

Atsevišķā nodaļā apkopota Ventspils 1. ģimnāzijas pieredze, radot labvēlīgus apstākļus pilsoniskuma kā vērtības veidošanās procesā.

Darbam pievienoti pielikumi ar aptauju atbilžu skaitliskajām tabulām, skolēnu jaunrades darbiem un fotogrāfijām.

Atslēgvārdi: *pilsoniska izglītība, patriotiskā audzināšana, pilsoniskas attieksmes, pilsoniskums kā vērtība*

Annotation

The twenty-first century has revealed the problems caused by globalization and transformations in society. In the recent period Latvia also has been touched by migration of its people youth included. This process is causing social and economic consequences. Alienation from history, culture and traditions of own country is growing from year to year. Intellectual indolence and passive attitude to the problems of the society that do not directly refer to them in most cases turn the young into people whose only aim is to enjoy life. These are only some of the reasons that in the last decades have risen the questions about the virtues of civic society in the West. And this problem has always been closely connected with the process of education both at schools and families. In order to improve and develop educational work with youth it is necessary to research and state the secondary school students' attitude as citizens and patriots towards their country. This is one of the aims of the thesis „ *Possibilities for developing citizenship as a value in secondary school*”. The thesis analyzes different aspects of civic society and gives the definition of civic virtues. The literature review presents a historical insight into the development of conception of civic society, describes the traits of a good citizen, deals with theoretical models of citizenship, gives information about the dominant views on civic education in Latvia and other countries of the world. The thesis also presents theoretical research about problems of developing civic relationships in upper-secondary school. The theoretical part describes aspects of civic virtues. The author has used 68 different resources several monographs included.

The practical part of the thesis reveals the results of experimental research gained by questioning and involving into pedagogical experiment students from 10-12 forms in Ventspils Gymnasium No1. This part is supplemented by charts and diagrams. The students' answers and results of pedagogical experiment have proved the previously stated hypothesis – the development of civic virtues is influenced by interconnection of different school subjects in the process of education and creative and emotional approach used in certain components of educational process.

A separate chapter presents good practice of Ventspils Gymnasium No1 in creating favourable conditions for developing civic virtues in students.

The work is supplemented by calculations of students' questionnaires, creative works of the students and photographs.

Key words: *civic education, patriotic education, civic attitudes, civic virtues.*

Ievads

Ikviens skolēns ir savas tautas loceklis, tās dzīves subjekts, kas var veicināt savas valsts attīstību vai, gluži pretēji, neko nedarīt tās labā. Mūsdienu sabiedrībā katram tiek piedāvāti atbilstoši apstākļi ne tikai izglītībai, bet arī personības attīstībai. Pēc iekļaušanās ES daudziem jauniešiem pēc vidusskolas vai augstskolas beigšanas paveras iespējas mācīties un strādāt ārzemēs. Masu mediji bieži aktualizē situāciju, norādot, ka jauniešus atstāj vienaldzīgus viņu dzimtās puses vai dzimtās pilsētas liktenis nākotnē. Tādēļ tik nozīmīgas ir problēmas, kas saistītas ar vērtībizglītību, patriotisma jūtu un pilsonisku attieksmju veidošanos.

Jauniešu migrācija ir nopietna ekonomiska un sociāla problēma Latvijas valstī, viens no iemesliem varētu būt arī pilsoniskās audzināšanas nepilnības skolā, īpaši vidusskolas posmā, kad formējas cilvēka pasaules uzskats un nostabilizējas vērtību sistēma. Sarunās daudzi vidusskolēni atzīst, ka mīl savu dzimto pilsētu, bet nākotnē plāno doties uz ārzemēm un palikt tur. Lai pārvarētu jauniešu atsvešināšanos no dzimtenes vēstures, kultūras, dabas un tradīcijām, skolu uzdevums sadarbībā ar skolēnu ģimenēm būtu aktivizēt audzināšanas darbu, rosinot atbilstošu attieksmju veidošanos katrā mācību priekšmetā un ārpusstundu pasākumā.

21. gadsimts atnācis ar negaidīti lielām problēmām etnosiem, tautām, nācijām un nacionālām valstīm, jo globalizācijas un sabiedrības transformācija skar ikvienu, un sevišķi bīstama tā var kļūt mazajām tautām. Šādos apstākļos jāiegulda liels darbs, lai saglabātu nācijas kultūrvēsturisko mantojumu, lai veicinātu piederības izjūtas veidošanos katrā skolēnā. Vidusskolas posmā pilsoniskajā audzināšanā jāpievērš uzmanība identitātes daudzveidībai, sociālās piederības formām, valsts un Eiropas nostādņēm pilsonisko attieksmju un sabiedrisko brīvību izpausmes veidiem, morāles izvēles raksturam, indivīda attieksmei, etniskajai un nacionālajai piederībai.

Izglītības pētnieki daudzās valstīs arvien neatlaidīgāk uzsver, ka izglītībai jāveicina ne tikai cilvēka intelektuālā, bet arī morālā, garīgā un sociālā attīstība, kura nodrošina harmoniskas personības briedumu un sociāli labvēlīgas sabiedrības izveidi. Sabiedrības izglītošanā nozīmīga loma ir izglītības iestādēm un skolotājam. Skola, veicot izglītojošos pasākumus, ir viens no būtiskākajiem avotiem, kas veido skolēnu attieksmi pret vidi, kā arī aktivizē viņu domas un darbus.

Diemžēl skolas darbība biežāk orientēta galvenokārt uz zināšanu un prasmju ieguvī, neveltot vajadzīgo uzmanību skolēnu vērtību sistēmai, uz ko balstīti viņu dzīves principi un tikumi.

Ņemot vērā iepriekš teikto, top skaidrs, cik svarīgi ir pievērst jaunatnes uzmanību pilsoniskuma izpratnes un attieksmju veidošanai. Kā ģimenei, tā skolai jāveicina jauniešos priekšstatu rašanās un izpratne par valsti, kurā viņi dzīvo, par vispārcilvēciskajām vērtībām, kā arī tām, kas izsenis bijušas nozīmīgas latviešu tautai.

Viens no galvenajiem uzdevumiem ir veidot vidusskolēnos priekšstatu par procesiem, kas notiek klasē, skolā, viņa dzimtajā vietā, valstī, palīdzēt viņiem iekļauties sabiedrībā un vidē. Domāt pozitīvi un apliecināt labo ar savu ikdienas darbu – tādai vajadzētu būt gan skolēnu, gan skolotāju pārliecībai.

Pilsoniskā izglītība un *pilsoniskā audzināšana* ir jēdzieni, kas dažās valodās ietverti vienā apzīmējumā, bet citās tiek lietoti šķirti, atstājot vietu diskusijām par to saturu un savstarpējo saistību. Taču kopumā pētnieki un pilsoniskās izglītības speciālisti visos kontinentos vienojušies, ka ilgtspējīgu rezultātu sasniegšanai nepieciešama zināšanu, prasmju un pilsonisko attieksmju modelēšana, veidošana un nostiprināšana visā izglītības procesā. Pilsoniskā izglītība ir tēma, kam liela uzmanība tiek pievērsta daudzu valstu izglītības politikā gan Eiropas Savienības, gan globālā līmenī. No tā, vai un kā izglītības sistēma spēs veidot nākamo pilsoņu pārliecību demokrātijas vērtību apguves ietvarā, lielā mērā atkarīga gan katras valsts, gan starptautiskās sabiedrības attīstība un nākotne.

Pārskatot jaunus vidusskolas standartus un paraugprogrammas dažādos mācību priekšmetos, kļūst skaidrs, ka tie ir veidoti tā, lai veicinātu izpratni par demokrātiskiem procesiem lēmumu pieņemšanā un konfliktu vadībā gan privātajā, gan sabiedriskajā dzīvē. Vēl vairāk – izveidota audzināšanas paraugprogramma, kas sevī ietver veselu sadaļu par pilsonisko un patriotisko audzināšanu skolā.

Pilsoniskās izglītības nozīmīgums akcentēts Boloņas procesā (2000), kurā tika noteiktas vadlīnijas augstākajai izglītībai, tā ir arī Eiropas Mūžizglītības stratēģijas un Eiropas Jaunatnes politikas svarīga sastāvdaļa. Īpaši jāatzīmē, ka Eiropas Komisijas dokuments *Jauns Impulss Eiropas Jaunatnei* (1991) izcēla tās Eiropas pārvaldes formas, kuras balstījās uz jaunatnes autonomiju un aktīvu pilsonisko līdzdalību, bet *Baltā grāmata* definēja atvērtību, līdzdalību, atbildību, efektivitāti un saskaņotību kā labas demokrātiskas pārvaldes principus [3].

Būtiskākais pilsoniskās izglītības mērķis ir veidot cilvēku izpratni par to, kā dzīvot un strādāt demokrātiskā sabiedrībā. Tāpēc darba autore vēlas noskaidrot tās iespējas un tos ceļus, kas veicina pilsoniskuma kā vērtības veidošanos, kā arī noskaidrot, kā pilsoniskuma veidošanos sekmē dažādu mācību priekšmetu saturs, cik

liela nozīme ir emocionalitātes un radošuma klātbūtnei vērtīborientētā, tai skaitā pilsoniskas attieksmes veidojošā stundā.

Pētījuma objekts: Mācību un audzināšanas process stundās un ārpusstundu pasākumos.

Pētījuma priekšmets: Pilsonisko attieksmju veidošanās, vidusskolēniem apgūstot dažādu mācību priekšmetu saturu un darbojoties klases stundās un ārpusstundu pasākumos.

Maģistra darba mērķis: Noskaidrot skolēnu izpratni par pilsoniskajām vērtībām un izziņāt to veidošanās iespējas vidusskolas posmā.

Hipotēze: Pilsoniskuma kā vērtības veidošanos sekmē starppriekšmetu saiknes realizēšana mācību procesā, mērķtiecīgs ārpusstundu darbs, kā arī atsevišķu mācību priekšmetu komponentu radoša un emocionāla akcentuācija.

Uzdevumi:

- Iepazīties ar dažāda līmeņa izglītības dokumentiem, teorētisko literatūru, citu valstu pieredzi un analizēt pilsoniskuma kā vērtības būtību.
- Izziņāt, kā vidusskolēni un viņu vecāki izprot pilsoniskuma vērtības un kā vērtē skolas lomu to stiprināšanā.
- Organizēt pedagoģisko eksperimentu.
- Apkopot pieredzi jauniešu pilsoniskajā audzināšanā.

Metodes:

- Teorētiskās literatūras analīze.
- Anketēšana.
- Pedagoģiskais novērojums.
- Pedagoģiskais eksperiments.
- Skolēnu darbu analīze

Pētījuma bāze: 198 Ventspils 1. ģimnāzijas 10. – 12. klašu skolēni (62 desmito klašu, 78 vienpadsmito klašu un 58 divpadsmito klašu audzēkņi) un 109 viņu vecāki.

Eksperimentālā pētījuma bāze – divas 11. klases ar 26 skolēniem katrā.

Pētījuma etapi:

1. Teorētiskās literatūras studijas un izglītības dokumentu izpēte, literatūras apskata rakstīšana – 01.03.08. – 01.03.09.
2. Aptaujas veidošana (struktūras plānošana, jautājumu rakstīšana) – 2.03.09. – 1.04.09.
3. Pilotpētījuma organizēšana aptaujas jautājumu pārbaudei – 16.04.09.
4. Aptaujas jautājumu pārfrāzēšana un labošana - līdz 5.05.2009.

5. Vidusskolēnu anketēšana un aptauju izsūtīšana vecākiem – 15.05.2009.
6. Pārskata pētījuma datu apstrāde, rezultātu apkopošana, ievadīšana datorā un datu analīze – 16.06.09. – 31.07.09.
7. Pieredzes materiāla apkopošana un aprakstīšana - 1.08.09. – 20.08.09.
8. Eksperimentālā pētījuma sagatavošana, aktivitāšu plānošana – 21.08.09. – 3.09.09.
9. Eksperimentālā pētījuma norise – 4.09.09. – 20.10.09.
10. Materiālu apkopošana, pētījuma rezultātu aprakstīšana – 21.10. – 12.11.

1. Pilsoniskuma, pilsoniskas sabiedrības un pilsoniskas izglītības jēdzienu izpratne

Pilsoniskā audzināšana ir mērķtiecīgs process, kurā pedagoga vadībā attīstās un realizējas personiski nozīmīga, valsts pilsonim būtiski svarīga attieksme pret attiecīgās valsts likumos noteiktiem pienākumiem un tiesībām. [43;131]

Pilsoniskās sabiedrības jautājums mūsdienu Rietumu pasaulē ir kļuvis par ļoti nozīmīgu, varētu teikt, ka 21. gadsimtā tas ieguvis globālu raksturu. Jau 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs ideja par aktīvu pilsonisko sabiedrību kļuva par vienu no starptautiskās demokrātijas izpratnes galvenajiem elementiem.

Pētnieks un futurologs Gerijs Markss savā grāmatā „Uz nākotni vērsta līderība: skolu, skolēnu un sabiedrību sagatavošana rītdienas realitātes sastapšanai” raksta: „Mēs esam pirmā paaudze, kas spēj iznīcināt pasauli, un iespējams, ka mēs esam pēdējā, kas spēj to izglābt.” [37;25] Šajā dilemmā izglītībai, tai skaitā pilsoniskajai izglītībai, ir nepārvērtējami liela un nozīmīga loma, pie tam svarīgi atcerēties, ka katrā mācību priekšmetā un saskarsmes situācijā skolēni veido sevī izpratni par sabiedrības vērtībām un normām, prioritātēm un kritērijiem, izvēlu veikšanu, konkurences un sadarbības ekonomiskajiem, sociālajiem un ētiskajiem aspektiem un daudzām citām tēmām, kas tradicionāli ierindotas pilsoniskās un morālās izglītības un audzināšanas darba jomā.

Mūsu valstī pilsoniskās sabiedrības jēdziens parādījies salīdzinoši nesen, Rietumu pasaules politiskajā domāšanā tas tiek uzskatīts par senu konceptu, kas aizvadītajās tūkstošgadēs vairākkārt mainījis savu saturu. Cilvēku aktīva līdzdalība sabiedriskajās aktivitātēs, kas virzīta uz kopēju interešu veicināšanu, aizsākusies Senās Grieķijas pilsētvalstīs, pastiprināti norisinājusies, sākoties Renesansei, un turpinājusies ar pārtraukumiem 18.gs., 19.gs. un 20.gs. Viens no pirmajiem filozofiem Senajā Grieķijā, kas apskatījis pilsoņa, pilsonības un pilsoņa un valsts savstarpējās attiecības, ir Aristotelis. Aristotelis neatdalīja valsti no sabiedrības un neizdalīja arī atsevišķi politisko un pilsonisko sabiedrību. Būt par pilsoniskās sabiedrības locekli nozīmēja būt pilsonim – valsts loceklim, kurš ievēro likumus un noteikto kārtību. Aristoteļa koncepta skaidrojums par sabiedrības un valsts “organisko vienotību” Cicerona darbos vēlāk tika pieņemts arī Romas impērijā, tulkots latīniski kā *societas civilis*. [2]

Tieši Senās Romas politiķi un filozofi panāca, ka *pilsoniskums* tika saprasts kā ar valsti, bet ne ar valdību saistīts. Pilsoniskumu Senajā Romā skaidroja ar pilsoņu tiesību būtību, ko raksturo gan atbildība pret valdību, gan vienam pret otru.

Līdz 17.gs. Eiropā ar *pilsonības* jēdzienu vairāk tika uzsvērts civilizācijas aspekts, kurā noteicošā loma tika piešķirta pedagogijai un disciplīnai. Angļu filozofs Džons Loks 17.gs. jēdzienu *pilsonisks* jeb *civils* padarīja par sinonīmu jēdzienam *sociāls* un pretnostatīja to *dabiskajam* un *nereglamentētajam*. Loks aplūkoja civilizētu sabiedrību kā cilvēku kopumu, kurā indivīdi labprātīgi ievēro kopīgi pašnoteiktu kārtību.[35] Viņa *sabiedriskā līguma* ideja nosaka, ka cilvēki, vienojoties par kopienas izveidi, automātiski kļūst tajā iesaistīti un viņiem jāpakļaujas vairākuma gribai. Sabiedrības būtiskākos aspektus raksturoja pārstāvnieciska politiskā kārtība, tiesības uz privātīpašumu un reliģijas izvēles brīvība. Tai paša laikā runas brīvība vai ateisma pieļaušana tika uzskatīta par nepieņemamu un neatbalstāmu parādību.

18.gadsimtā no Dž. Loka idejām iedvesmojās daudzi Eiropas filozofi, tai skaitā arī Žans Žaks Ruso, Deivids Hjūms, Adams Smits un Adams Fergusons. Ž.Ž. Ruso centās parādīt, ka saprātīga audzināšana ir daudzu sociālo problēmu atrisināšanas līdzeklis. Tikai tādas audzināšanas rezultātā iespējams pārveidot pasauli. Savukārt, I. Kants darbā „Par pedagogiju” atzina, ka audzinot cilvēku, tiek ietekmēta viņa uzvedību, viņš tiek atbrīvots no egoistisko tieksmju varas, rosināts uz darbību vispārības labā.

Skots Adams Fergusons bija pirmais, kurš aizsāka moderno diskusiju par pilsoniskās sabiedrības jēdzienu. Viņš uzskatīja, ka pilsoniskā sabiedrība šaurākā skatījumā ir plaukstoša un progresīva sabiedrība. Balstoties uz klasiskajām republikānisma idejām, Fergusons par pilsonisko sabiedrību uzskatīja pašu valsti jeb valsts iekārtu, kurā vadošā loma piemīt pilsoņiem, kas ir tiesiski brīvi un patstāvīgi īpašuma turētāji. Viņš uzskatīja, ka pilsoniskā sabiedrība nav jebkura, bet gan *laba* valsts. Pilsoņu savstarpējā vienlīdzība un to reglamentētā pārstāvniecība, pēc viņa domām, nodrošināja iedzīvotāju apmierinātību.

Vēlāk šīs Fergusona idejas atstāja neizdzēšamu iespaidu uz Hēgeļa un Marksa spriedumiem. Tieši Hēgelis atdalīja pilsonisko sabiedrību no valsts un vienlaicīgi izdalīja atšķirību starp politisko un pilsonisko sabiedrību. Pilsoniskā sabiedrība, viņaprāt, bija telpa starp ģimeni un valsti, kur brīvi, neatkarīgi un citādi nesaistīti indivīdi īsteno savas intereses, ievērojot savstarpējo cieņu un likumā noteiktās normas. Hēgelis arī bija pirmais, kas argumentēja, ka pilsoniskai sabiedrībai piemīt dabiska nestabilitāte, kas izriet no tajā pastāvošiem dažāda rakstura konfliktiem un nevienlīdzībām.[30;155]

Atšķirībā no Loka aplūkotās sabiedrības, kurā noteicošā loma piemita *uzticībai*, komerciālā sabiedrībā aizvien nozīmīgāku vietu ieņēma *nepieciešamība*. Sabiedrībā sāka veidoties cilvēku biedrības, kurās attiecības noteica savstarpējās atkarības un interešu saistības. Sabiedrībā, kuru raksturo attīstīta uzņēmējdarbības vide, sociālās saites ir dibinātas uz brīvprātības pamata, un tas raksturo sabiedrības pilsoniskumu: ja šīs saites vairāk balstītas uz *nepieciešamību*, uzņēmējdarbības vide nav attīstīta un sabiedrība ir nepilsoniska.[2]

Šīs idejas atbalsojās arī buržuāziskās sabiedrības uzskatos 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā. Pilsoniskās sabiedrības jēdziens atkal kļuva aktuāls 20. gs. trīsdesmitajos gados, kad Eiropā izplatījās autoritārie režīmi. Patiesu interesi pilsoniskās sabiedrības jautājumā piedzīvoja 20. gs. astoņdesmitajos gados, kad Centrālās un Austrumeiropas, kā arī Latīņamerikas valstu intelektuāļi sāka pievērst pastiprinātu uzmanību terminiem *pilsonis*, *pilsoniska sabiedrība*, *pilsoniskums*. Austrumeiropā un Latīņamerikā tas notika tādēļ, lai rosinātu demokratizāciju, aicinātu cilvēkus apvienoties kustībā pret pastāvošo nevēlamo režīmu. Savukārt Rietumeiropā -, lai pārvarētu demokrātijas šķietamās nepilnības.

20. gadsimta ētisko spēku meklējumos kā viens no pamatprincipiem tiek izvēlēts atbildības princips. To apliecina Hansa Jonasa teorija, kas parāda, ka esamība ir nemitīga tapšana. Pēc viņa domām, cilvēks atšķiras no dzīvnieka ar spēju radīt simbolus, kas ieņem distancētu pozīciju attieksmē pret pasauli, valsti, tas paver brīvības iespēju visā – arī attieksmēs, kas nosaka vērtības. Viņa izveidotās jaunās ētikas viens no pamatprincipiem nosaka nepieciešamību uzņemties atbildību par savas rīcības sekām, ko viņš nosauc par prospektīvām sekām. Saistījumā ar pilsoniskajām vērtībām tas nozīmē – pastiprinātu atbildību, paaudžu savstarpējo saistību. Tajā pašā laikā viņš ir viens no tiem 20. gs. filozofiem, kas visasāk apšaubā demokrātijas iespējas, jo pilsoņu intereses ir īslaicīgas, īpaši tad, ja tās vērstas uz neiecietību, stūrgalvību, individuālismu. Valstij ir jāreķinās ar pilsoņu orientāciju uz šodienu, bet tai pašā laikā, balstoties uz audzināšanu, jāpaver atsevišķiem indivīdiem ilgāka perspektīva un plašāks redzējums. [25,64]

21. gadsimtā pastāv dažādas teorētiskās nostādnes par pilsoniskās sabiedrības izpratni. Par to izteikušies daudzi domātāji, politiķi un filozofi, piemēram, Džeimss Gibsons, Žans Betke Elštains, Salvadors Giners, Maikls Edvarts un citi. Latvijā populāras ir vācu profesora Vilhelma Šmīda domas. Viņš pauž pārliecību, ka mūsdienās uzmanība pievērsta tieši *pilsoniskumam*. Šmīds pilsoniskumu saredz kā individuālu

stāju attiecībās ar sabiedrību, kurā ir atļauts izpausties pretrunām – katram ir tiesības izteikt savu viedokli, nebaidoties no sekām, tādējādi sniedzot iespēju norītēt “īstam dialogam”. Šāda pilsoniskuma ietvaros “demokrātija ir ne tikai teorija un valsts forma, bet arī dzīves forma ar aktīvu sociālo un politisko līdzdalību”. [53;124]

Citādu viedokli pauž Krievijas profesors Andrejs Zubovs. Viņš raksta: “Piezīmēšu, ka par pilsonisku es dēvēju tādu sabiedrību, kas spēj pašorganizēties noteiktu uzdevumu veikšanai, un, pēc organizācijas procesa sekmīgas īstenošanas, veikt šos uzdevumus, nepieciešamības gadījumā radot sabiedrības kontrolei pakļautas valstiskuma formas. Manā skatījumā pilsoniska sabiedrība ir pastāvīga kategorija un nav raksturīga tikai XIX vai XX gadsimtam, taču tā var ne tikai veidoties, bet arī degradēties”. [65;351]

Mūsdienās pilsoniskuma jautājumi ir uzmanības centrā arī daudzu politiķu runās, tie tiek aplūkoti dažādās starptautiska līmeņa sanāksmēs un forumos. Tādas starptautiskās organizācijas kā Pasaules Banka, Apvienoto Nāciju Organizācija, Eiropas Savienība saskata pilsonisko sabiedrību kā galveno virzītājspēku demokrātijas veicināšanai. Pilsoniskums dominē kā ideja, kas raksturo ‘*labu sabiedrību*’, kas balstīta uz Rietumu vērtībām. Tas nozīmē vienu – pilsoniskums ir tapis par vērtību, kas sevī ietver daudzas morāles šķautnes, bet, pirmkārt, jau patriotismu.

1998. gadā UNESCO sadarbībā ar Sorosa fondu Latvijā organizēja izglītības darbinieku un skolēnu konferenci “Izglītība XXI gadsimtā: līdzdalība pilsoniskas sabiedrības veidošanā”. Tajā tika uzsvērts, ka pilsoniskā kultūra ir Eiropas kultūras augstākais sasniegums, jo tā balstās uz principiem par indivīdu brīvu, saprātīgu un aktīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē, tajā skaitā politiskajās norisēs. Pilsoniskā kultūra ir cieši saistīta ar demokrātijas, apgaismības, liberālisma nostādņēm, ar vispārēju, humānu cilvēku dzīves vērtību apliecinājumu.

UNESCO Latvijas Nacionālās komisija 2001. gadā organizēja konferenci “Veidojot pilsonisko kultūru Centrālās un Austrumeiropas valstīs”. Atklāšanas runā toreizējā LR kultūras ministre Karīna Pētersone sacīja:

“Varētu teikt, ka šobrīd Latvijā visiem ar pilsoniskās kultūras veidošanos saistītiem procesiem ir pozitīvas attīstības tendence, tomēr daudz kas vēl ir tikai savas attīstības sākuma posmā.

Pirmkārt, tas ir faktiskais cilvēktiesību nodrošinājums, informācijas pieejamība, varas atklātums. Otrkārt, pilsoņu līdzdalība sabiedriskās politikas izstrādē un veidošanā, lēmumu pieņemšanā dažādās jomās un varas līmeņos. Treškārt, funkciju deleģēšana

NVO, lai, no vienas puses, sabiedrībā vairotos iespējas saņemt lētākus sociālos, veselības, izglītības, atpūtas un citus pakalpojumus, un, no otras puses, lai cilvēkiem rastos iespējas pašiem uzņemties atbildību par savu dzīvi un ietekmēt savu kultūru, izglītību, labklājību. Ceturtkārt, filantropijas attīstība, kas veicina sabiedrības sociālo vienotību, sociālās izstumtības mazināšanos, pašas sabiedrības plašāku iesaisti savu problēmu risināšanā. Piektkārt, iedzīvotāju pilsoniskās un pamata prasmju izglītības sekmēšana.”[59]

Visu minēto sabiedrisko organizāciju darbība saistīta ar nevalstiskajām organizācijām (NVO), kas, balstoties uz šo organizāciju konceptuālajām nostādnēm, izvērs plašu darbību visās ES valstīs, arī Latvijā.

Latvijā izveidota valsts programmā “Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana 2005. – 2009.” Tajā dots būtiskāko jēdzienu skaidrojums:

- **Pilsoniskums** – iedzīvotāju zināšanas par savām pilsoņu tiesībām un pienākumiem, prasmes un aktīva rīcība šo zināšanu pielietošanā
- **Pilsonis** – persona, kurai ir Latvijas pilsonība; plašākā nozīmē – valsts iedzīvotājs;
- **Pilsonība** – personas noturīga tiesiska saikne ar Latvijas valsti. Pilsonības saturu veido pilsoņu un valsts savstarpēji saistīto tiesību un pienākumu kopums.
- **Pilsoniska sabiedrība** – sabiedrība, kurā indivīdi sadarbojas savā starpā un ar publisko varu savu un sabiedrības preoblēmu risināšanā. Pilsoniskā sabiedrībā ietilpst dažādas formālas un neformālas apvienības, kas veic dažādu sabiedrības grupu interešu un vērtību pārstāvēniecību.
- **Pilsoniska izglītība** – izglītība, kuras mērķis ir sniegt indivīdam zināšanas, prasmes un iemaņas, kā arī pieredzi, kas nepieciešama viņa sekmīgai un pilnvērtīgai līdzdalībai sabiedrības dzīvē.[45]

Uzskati par *labu pilsoni*, viņa tiesībām, pienākumiem un atbildību demokrātiskā sabiedrībā atšķiras. Dažāda līmeņa debatēs par šo tēmu vērojamas divas plašākas izpratnes – proti, runa ir par divējādām pilsoniskuma izpratnēm - republikānisko un liberālo. Pilsoniski - republikāniskais akcentē kalpošanu, pat zināmu uzupurēšanos vispārības vārdā. Šādam pilsonim piemīt dziļas patriotisma jūtas, viņam svēti ir valsts simboli, to nozīme un vēsture. Dominante - cieņa, paklausība, tradicionālās vērtības un līdzdalība sabiedriskos procesos. Savukārt liberālais aspekts pilsonī kā vērtību saskata kritiskajā attieksmē pret valstī notiekošo, līdzdalību diskusijās, cieņu pret atšķirīgo, protesta izpausmes un brīvību.

Savdabīgu pilsoņu tipoloģiju piedāvā Vestheimers [64;202] un Kāne.[1;653] Viņi rosina pilsoņus dalīt šādās grupās:

personīgi atbildīgais pilsonis - pilda likumus, rīkojas atbildīgi savā kopienā, strādā un maksā nodokļus, krīzes laikā piedāvā savu palīdzību līdzcilvēkiem;

līdzdalīgais pilsonis - aktīvi piedalās kopienas pilnveidē, organizē, pārzina institūciju darbību, rīcības stratēģijas;

taisnīgais pilsonis - kritiski izvērtē norises, ietekmē netaisnīgas norises, pārzina mehānismus, kā mainīt sistēmu ilgtermiņā.

Pastāv arī citi pilsoņu tipoloģijas veidi. Piemēram, pamatojoties uz starptautiskajos pētījumos iegūtajiem datiem un teorētisko literatūru, G. Catlaks izvirza trīs galvenos mūsdienu pilsoniskuma jēdzienu izpratnes modeļus: 1) tradicionālā pilsonība; 2) aktīvās līdzdalības pilsonība, 3) pasīvā likumpaklausīgā (tiesiskā) pilsonība [7;14]

Tradicionālo pilsoniskuma modeli raksturo politikas mehānismu un jēdzienu izpratne, kā arī piederība partijām, piedalīšanās vēlēšanās un citas līdzīgas tradicionālas politiskās līdzdalības formas. Tradicionālo pilsoniskumu veicina noteikti mācību priekšmeti (sociālās, tiesību, politikas zinības u.c) skolu programmā, personiska ieinteresētība, politisku diskusiju pieredze ne tikai skolā, bet arī ģimenē.

"Aktīvās līdzdalības" modelis parāda, ka aizvien vairāk jauniešu izvēlas iesaistīties sabiedriskās akcijās, piemēram, vides aizsardzība, imigrācija, nacionālie jautājumi u.c. Jaunieši lieto citus komunikācijas instrumentus - koncertus, demonstrācijas, interneta mājas lapas, kampaņas, kas nereti izpaužas arī ārpus likuma protesta formās. Šis modelis vairāk raksturīgs skolām, kur pilsoniskā audzināšana un izglītošana integrēta dažādos mācību priekšmetos, skolēniem bez priekšzināšanām un dziļākas intereses par politiku.

"Likumpaklausīgais" pilsoniskums ir vispasīvākā politiskās dalības forma, kas balstās uz lojalitāti pastāvošajai politiskajai un tiesiskajai sistēmai un nacionālas valsts institūcijām, iespējami labi to pārzinot un izmantojot. Šī pilsoniskuma piekritēji tradicionāli atzīst un respektē pieņemto kārtību, jo tā viņi ir mācīti. Tomēr mūsdienās ar šādu attieksmi ir par maz, lai sauktu sevi par labu pilsoni. Šo modeli visvairāk ietekmē ārpus mācībām esošie faktori, galvenokārt, ģimene, kā arī reliģijas loma un klātbūtne skolā (ja tā kļūst par atsevišķu mācību priekšmetu).

Īpaša vieta pārspriedumos par pilsoniskumu ir patriotisma jēdzienam. Arī tas netiek interpretēts viennozīmīgi. Kaut arī pamatnostādņē patriotisma izpausmes saista ar dzimtenes mīlestību, tomēr pastāv atšķirīgas izpratnes par to, kādā veidā šai emocionālajai attieksmei vajadzētu izpausties.

Iloņa Kunde un Ieva Stroda [31;59], balstoties uz teorētiskiem rakstiem par pilsoniskumu un patriotismu, izdala vairākus *patriotu tipus*: *tradicionālie patrioti*, kas balstās uz ziedošanās, iesakņotības, lepnuma un simbolisma izpausmēm (pēc Azada un Alona); *dumpīgie patrioti*, kas noraida pieķeršanos simboliem un emociju izpausmes, bet pieķeršanos valstij izpauž ar kritisku attieksmi pret tajā notiekošajiem procesiem; *simboliskie patrioti*, kas augstu godā un ciena valsts simbolus un tradicionālo izpratni par izpausmēm un līdzdalību valsts dzīvē; instinktīvo vides patriotu, kas gluži vai par personisku ienaidnieku uzskata katru, kurš piesārņo dabu; „*patriotu – kapitālistu*”, kas gatavs darboties, lai veicinātu valsts ekonomisko izaugsmi; „*nacionālistisku simbolu patriotu*”, kas balstās uz pieņēmumu, ka valsts nekļūdās (pēc Salivana). Savukārt Džoels Vestheimers, analizējot ASV izglītības sistēmas reakciju uz 11. septembra notikumiem, nošķir divas fundamentāli atšķirīgas pieejas: *autoritārais patriotisms* kā bezierunu lojalitāte valdošās politikas uzstādījumiem un institūcijām, un *demokrātiskais patriotisms*, kas balstīts lojalitātē valsts demokrātiskās iekārtas pamatideāliem.[64;141]

2. Viedokļi par pilsonisko izglītību pasaulē un Latvijā

2.1. Skatījums uz pilsonisko izglītību Eiropā un pasaulē

Kopumā jaunatnes politisko apziņu mūsdienās raksturo neslēpts uzsvars uz personisko izvēli gan vērtību, gan dzīvesveida, gan politiskās socializācijas jomās, noliedzot tradicionālo paaudžu veidoto sadarbības modeli, kurā aktīvā puse vienmēr bijusi nobriedusi personība. Skola, protams, var palīdzēt jauniešiem veidot savu dzīvi, jautājums mūsdienu mainīgajā realitātē ir - kā?

Pasaulē tiek aktualizētas pilsoniskās izglītības un pilsoniskās audzināšanas attieksmes. Skaidrs, ka tās ir savstarpēji vienotas. Džons Patriks, ASV Indianas Universitātes profesors, par to runājis un rakstījis bieži. Viņš uzskata, ka pilsoniskums vairāk saistāms ar audzināšanas skatījumu, ar attieksmju veidošanu, jo jēdziens “izglītība” sevī ietver zināšanu apguvi, iemaņu veidošanu un nostiprināšanu. Ar pilsonisko izglītību saistāmi atsevišķi mācību priekšmeti – civilizētības, sociālās zinības, kas sniedz zināšanas pilsoniskās izglītības pamatos.[63]

2002. gadā, uzstājoties konferencē “Sociālo zinību loma demokrātiskas sabiedrības veidošanā”, Džons Patriks [41] nosauca 7 pamatprincipus, kas jāņem vērā pilsoniskajā izglītībā un audzināšanā:

1. būtiskais elements labai demokrātijas apguvei ir zināšanas par demokrātijas galvenajiem jēdzieniem, demokrātisku pārvaldi un demokrātisku sabiedrību;
2. nepieciešams mācīt un mācīties par Konstitūciju, demokrātiskas valdības institūcijām un pilsonisko sabiedrību, kurā skolēni dzīvo;
3. attīstīt skolēnu spējas pielietot zināšanas, lai domātu un kompetenti piedalītos demokrātiskajos procesos, jo pamatzināšanas par demokrātiju – tās principi, praksi un vēsturi – ir jāpielieto, domājot par pilsoniskajiem un politiskajiem notikumiem pagātnē un mūsdienās;
4. pilsonisko tikumu attīstību un tādu attieksmju veidošanos, kas mudina jauniešus rīkoties kā labiem pilsoņiem. Pilsoniskie tikumi ietver personīgo interešu pakļaušanu savas kopienas kopējā labuma interesē;
5. sistemātiska pamatzināšanu, prasmju un attieksmju savienošana un integrēšana mācību programmā un skolotāja darbā;
6. mācīt demokrātijas zināšanas, prasmes un attieksmes visas skolas mācību programmas ietvaros;

7. paredz skolēnu iesaistīšanos ārpusstundu pasākumos, kas ir saistīti ar darbu mācību stundās.

Viens no ceļiem – sniegt faktus, informāciju par politiku un valsts pārvaldes mehānismiem. Taču kaili fakti un sausa informācija mūsdienu jauniešus garlaiko, kaut arī viņi, iespējams, apzinās, ka nākotnē tas varētu būt noderīgi. Tāpēc, sniedzot informāciju, pedagogam jāizstrādā pārdomāta metodika, jāorientējas uz tādiem paņēmieniem un darba formām, kas rosinātu uz līdzdarbību, emocionālu līdzpārdzīvojumu.

Otrs ceļš – rosināt skolēnus risināt politiskās dzīves problēmas, atklājot to mijiedarbību un ietekmi uz katra indivīda dzīves iespējām un izvēlēm.

Trešais ceļš – motivēt viņus iesaistīties politiskās partijās, NVO un balsot pārstāvniecības vēlēšanās. Šajā gadījumā īpaši nozīmīga ir skolēnu aktivitāte, personiskā ieinteresētība, līdzdalība vispirms jau skolas, tad pilsētas jauniešu organizācijās. Tā tiks dota iespēja prakses veidā iepazīt tiešās demokrātijas līdzdalību skolā un vietējā sabiedrībā, risinot sev tuvas un aktuālas problēmas.

Viens no vadošajiem pilsonisko vērtību izglītības teorētiķiem profesors Ričards Dagers [10] atzīst, ka pēdējos gados aizvien nopietnāk sāk runāt par to, ka personas individuālo tiesību nozīme ir pārspīlēta. Tā rezultātā veidojas indivīds, kas nesaskata (vai negrib saskatīt) sabiedrības vajadzības, pie kuras pats pieder. R. Dagers pilsoniskas vērtības pamatu saskata sabalansētās attiecībās starp tiesībām un atbildību. Pēc viņa domām, svarīgākā ir nevis izvēle starp liberālismu un republikānismu, bet prasme apvienot abas idejas nākotnes labklājības vārdā.

Visi minētie ceļi ir pieņemami pilsoniskuma kā vērtības veidošanā, tomēr resursu ierobežotības un politikas prioritāšu loģika prasa izdarīt zināmas stratēģiskas izvēles. G. Catlaks atzīst: “Vairumā Eiropas un demokrātisko pasaules valstu izglītības politikās ir vērojama tendence nosvērties par labu atvērtības izvēlei, savukārt akadēmiskajā vidē pilsoniskās izglītības kontekstā attiecīgi pēdējos gados arvien vairāk tiek rakstīts, ka: 1) ir jāpārvērtē tradicionālie kritēriji, kas tiek lietoti, lai definētu "labu pilsoni" atbilstoši mainītajai sociālajai realitātei un izpratnei par to; 2) ir jāpārvērtē pilsoniskās izglītības jēga, saturs un nozīme.”[7;57]

Lai gūtu panākumus pilsoniskuma kā vērtības veidošanā, jāsadarbojas visiem jaunatnes audzināšanas procesā iesaistītajiem – gan ģimenei, gan skolai, gan sabiedrībai. Svarīgi, lai visu mācību priekšmetu skolotāji savās stundās atrastu laiku un runātu ar jauniešiem par pilsoniskajām vērtībām un patriotismu. Jo rosinošākas būs

diskusijas par pilsoniskuma un patriotisma jautājumiem starp pedagogu un skolēnu vai starp skolēniem savā starpā, jo nozīmīgāk veidosies attieksmes, kas sekmēs vērtību stabilizēšanos. Tas ir arī viens no mūsdienīgas humānpedagoģijas uzdevumiem, jo humānpedagoģija vēršas pret cilvēka prāta vienpusīgu izkopšanu, pret cilvēka dvēseles, viņa uzvedības un rīcības, nozīmes un jēgas izskaidrošanu eksperimentāli pārbaudāmu matemātisku likumsakarību veidā. Tās metodoloģijas pamatā ir cilvēks kā veselums, viņa dvēseles, uzvedības un rīcības izpratne un saprašana, jo: dabu izskaidro, bet dvēseli saprot (43;61). Arī humānā psiholoģija balstās uz kopveseluma pieeju personības attīstībā un audzināšanā (K.Rodžerss, A. Maslovs u.c.). Šo teoriju galvenais postulāts ir pieņēmums, ka cilvēks savā būtībā ir labs un spējīgs pašrealizēties, viņš ir aktīvs savas dzīves veidotājs, kuram piemīt izvēles brīvība un savs individuālais dzīves stils. Līdz ar to pedagogs savā darbībā jaunieši pieņem „tādu, kāds viņš ir” un respektē viņa unikālo dzīves pieredzi. Humānās psiholoģijas centrā ir cilvēka motivācija, taču tikpat svarīga ir atziņa par mijiedarbības lomu vidusskolēna personības attīstībā. Viens no humānistiski ievirzīta pedagoģiskā procesa sekmīgas norises priekšnosacījumiem ir pozitīvi orientētas kultūrvides veidošana un saglabāšana skolā, balstoties uz pedagogu, skolēnu un vecāku savstarpējām attiecībām, kur katrs cilvēks ir individualitāte, personība, kur katra šī neatkarīgā pasaules daļa pilnveidojas sadarbībā ar citām.

Tas vēlreiz apliecina, cik liela nozīme ir gaisotnei mācību stundās, jo tā bieži nosaka attieksmi pret noteiktām vērtībām, palīdz veidot skolēna skatījumu uz pasauli. Skolas gaisotne sevī ietver skolā pastāvošo attiecību dabu, svarīgākās sociālās mijiedarbības formas, skolotāju attieksmi, mācību vidi, konfliktu risināšanas stilu, skolēnu līdzdalību skolas dzīvē. Labā skolā skaidri izpaužas skolotāju un skolēnu kopējie centieni skolas gaisotnes veidošanā un izveidoto tradīciju saglabāšanā.

Tomēr ievērojamākie salīdzinošie pētījumi pilsoniskajā izglītībā, kas ir veikti starptautiskās izglītības sasniegumu mērīšanas asociācijas (IEA) paspārnē, kā arī pēdējā desmitgadē notikušie pētījumi ASV, Lielbritānijā, Kanādā, Austrālijā un Eiropas Savienības programmu un projektu ietvaros, nepārprotami apliecina, ka izglītībai nav izšķiroša, bet tikai sociāli kulturālo kontekstu papildinoša vai kavējoša nozīme. Pilsoniskuma veidošanā nozīmīga loma ierādāma ģimenei, tāpat sociālajai un etniski kulturālajai videi.

Mūsdienu multikulturālajā un etniski neviendabīgajā sabiedrībā pieaug nepieciešamība meklēt nacionālu kopsaucēju - vienojošo elementu, "labā pilsoņa modeli". Valsts vienojošu nacionālo identitāti cenšas īstenot galvenokārt ar kopēju

valodas politiku un vienotas vēstures izpratnes mācīšanas palīdzību. Taču pilsoniskā izglītība nav saistāma tikai ar noteiktu mācību priekšmetu apguvi, bet mācību un audzināšanas darbībām kopumā.

Dažādās pasaules valstīs kā dominante pilsoniskajā izglītībā izvirzīti atšķirīgi uzskati. [16]

ASV pilsoniskuma izpratne balstās uz pašas nācijas veidošanās pamatprincipiem - konstitūciju un federālismu, varas demokrātisku ievēlēšanu un tās atbildības mehānismiem, kuru tapšanas gaita *de facto* ir bijusi arī nācijas tapšanas vēsture. Tādēļ pašsaprotami, ka ASV pilsoniskā izglītība tradicionāli cieši saistās ar *valsts vēstures mācīšanu*.

Francija, savukārt, pilsoniskumu cieši saista ar *valsts republikānisma, sekulārisma un vienlīdzības ideāliem*, kuri balstās Franču Revolūcijas slavināšanas tradīcijā, *lepnumu par savu valsti*. Tie uztverami arī kā patriotisma galvenie elementi. Problemātisks pilsoniskuma izpratnes un veidošanas sakarā mūsdienu Francijā ir jautājums par imigrantu “piespiedu brīvprātīgu” integrāciju, balstoties uz tradicionālajām republikāniskajām vērtībām, kā arī koloniālisma mantojuma izraisītās vainas apziņas identifikācija ar patriotismu.

Principiāli cita attīstības stratēģija 20.gs. ir raksturīga pilsoniskuma kā vērtības mācīšanai *Lielbritānijā*. Britu monarhijas saglabāšanās un sabiedrības ciešā emocionālā saikne ar to, konstitūcijas neesamība un politikas tradīciju dominante parlamentārisma ietvaros, kā arī anglosakšu tiesību sistēma, kas balstās interešu aizstāvībā un pārstāvībā, noteica to, ka valstij nav nepieciešams īpašs vienojošs identitātes veidojošs faktors. Britu sociālo zinību modelī *akcents tiek liekts uz sociālo stratifikāciju un tiesiskumu, vienlīdzību daudzveidībā*, kas palīdz skolēniem identificēties sabiedrībā, balstoties uz kādas sociālas grupas vai politiskās partijas identitāti.

Kanādas sociālo zinību programmatiskie dokumenti ierāda dominējošu lomu *multikulturālismam, tolerancei un vides saglabāšanas aspektiem*

Vācijas pēckara *politische bildung* koncepcija balstīta *politekonomijas, sociālās partnerības un pacifisma izpratnē*.

Skandināvijas un Nīderlandes izglītības programmas pilsoniskuma sakarā norāda uz *demokrātisku attiecību kultūras izkopšanu un vērtībizglītību*. Nīderlandē tiek akcentēta arī pilsoņa kā ekonomiskās labklājības vairotāja loma.

Itālijā un Spānijā (daļēji arī Latīņamerikā) pilsoniskā izglītība eksistē kā politikas teorijas un valsts iekārtas kurss, kurā liela vieta atvēlēta ar globalizācijas

problēmām saistītiem jautājumiem, kurpretī pilsoniskumam kā vērtībai šo valstu izglītības programmās ierādīta pakārtota vieta.

Krievijā, tāpat kā virklei citu postpadomju valstu, kā arī autoritāru valstu Āzijā, centrālā vieta pilsoniskuma audzināšanā un izglītībā atvēlēta valsts politiskās uzbūves zināšanām un likumpaklausīguma audzināšanas mērķiem, vienlaikus audzinot spēcīgas patriotisma jūtas, balstītas uz vēsturiskajām uzvarām karos (īpaši 2.pasaules karā).

Runājot par Krievijas tendencēm pilsoniskuma izpratnē un audzināšanā, vērā ņemami pētījumi, kas veikti tieši pēdējos gados. Socioloģijas zinātņu doktori V. Gavriļuka un V. Maļenkovs [66] apraksta pētījuma rezultātus, kas iegūti, analizējot jauniešu aptauju Tjumeņas apgabalā. Pētījuma secinājumos iezīmējas uzdevumi, kas saistāmi ar jauniešu pilsoniskuma veidošanos Krievijas skolās. Par galveno pilsoniskuma kritēriju autori izvirza tos aspektus, kas nosaka, cik lielā mērā vēlamais sociālais modelis atbilst indivīda reālajai sociālajai lomai. Pētījumā iezīmējas galvenās problēmas pilsoniskuma transformācijas procesā no padomejiskās, postpadomejiskās pilsoniskuma izpratnes uz mūsdienīgu – eiropiešu izpratni. Šajā sakarā atklāti divi pilsoniskie tipi – viens, kas balsta pilsonisko vērtību izpratni padomju laika uzskatos, virzīts uz tradicionālo izpratni par patriotisko un pilsonisko audzināšanu; otrs – uz rietumu demokrātiskā pilsoniskuma izpratni virzīts tips. Pētījuma autori ir pārliecināti, ka pilsoniskā audzināšana jāsasista ar skaidriem, viennozīmīgiem priekšstatiem par pamatvērtībām. Pētnieki izstrādājuši konstruktīvi subjektīvā pilsoniskuma indikatorus. Tie ir:

- raksturīga gatavība sociālo problēmu risināšanai, lai nodrošinātu sabiedrības funkcionēšanu;
- personībai piemītošas pilsoniskumu raksturojošās iezīmes;
- personiskās dzīves projektu mērķtiecīga saistība ar pilsoņa lomas realizāciju;
- personības orientācija uz vispārpilsoniskām vērtībām;
- vērtīborientējoša attieksme pret valsti un tās institūcijām;
- personības īpašību izkopšana virzībā uz ideālu (krietnu) pilsoni;
- pilsoniskās identitātes modeļi.

Pētījuma autori atzīst, ka mūsdienu Krievijas situācijā pilsoniskas un sociālas problēmas jauniešus interesē maz vai nemaz.

Meklējot atbildes uz jautājumu, kā aktivizēt mūsdienu Krievijas nākotnes pilsoņu līdzdalību sabiedriskās dzīves norisēs, profesors, psiholoģijas zinātņu doktors A.I. Jurjevs min 4 faktorus, kas jārealizē, lai varētu runāt par aktīvo pilsoniskumu: 1)

jāatbrīvojas no bailēm dzīvot atvērti, atklāti, 2) jācīnās ar apātiju un pašaušanos dzīves plūdumam, 3) jāpārvar garlaicība un ieinteresēti jāsāk vērtēt dzīves procesi, 4) jāizraujas no vientulības žņaugiem. [68; 156]

Latvijas specifika (sabiedrības integrācijas problēmas, lingvistiski dalītās informācijas telpas, lielais nepilsoņu skaits) neizbēgami izvirza īpašas - specifiskas prasības pilsoniskai izglītībai gan konceptuāli, gan praktiski, taču sava specifika ir raksturīga visām valstīm.[16]

Kopumā pilsoniskā izglītība Eiropas valstīs, Kanādā, ASV tiek uzskatīta par izglītības pamatuzdevumu. Taču veidi, kādā tā ir iekļauta izglītības programmā, atšķiras dažādās valstīs un izglītības pakāpēs. Tomēr izglītības pētnieki ir pārliecināti, ka labāki rezultāti sasniedzami tad, ja pilsoniskuma aspekti tiek aplūkoti, sākot no sākumskolas posma. Tā īpaši pilsoniskajai izglītībai veltītas stundas sākumskolā tiek pasniegtas Beļģijas vācu kopienā, Grieķijā, Igaunijā, Portugālē, Zviedrijā un Rumānijā. Tomēr mācību saturā un dažādās arpusstundu aktivitātēs tas, kā rāda dažādu valstu pieredzes materiāli, ir iekļauts arī citu Eiropas valstu skolās. Gan pamatskolā, gan vidusskolā pilsoniskā izglītība vairumā gadījumu parasti ir patstāvīgs mācību priekšmets. 2005. gada EURYDICE pētījums "Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās" [16] atsedz galvenās problēmas un ceļus Eiropas izglītības politikā pilsoniskuma veidošanās sakarā pēdējās desmitgadēs.

Lielākajā Eiropas izglītības sistēmu daļā skolēnu pilsoniskās izglītības vērtēšanas kritērijus un metodes nosaka skolotāji vai skolas direktors. Daudzas valstis šajā jomā ir ieviesušas rekomendācijas vai standarta kritērijus. Šajās pašās valstīs skolēnu teorētiskās zināšanas tiek ņemtas vērā tikpat daudz, kā viņu *sociālā* uzvedība. Tomēr, uzvedības modeļu vērtēšana izvirza metodiskas problēmas.

Līdztekus pilsoniskās izglītības programmas īstenošanas vērtēšanai skolu ārējo vērtētāju pienākums dažkārt ir vērtēt, kā skolas veicina pilsoniskas uzvedības veidošanos. Nelielā skaitā valstu šis aspekts ir iekļauts arī skolu pašvērtēšanā.

2. 2. Uzskati par pilsoniskuma veidošanos Latvijā

2.2.1. Ieskats vēsturē

Latvijas pedagoģiskajā domā tradicionāli tiek saistītas pilsoniskā un patriotiskā audzināšana.

Daudzus gadsimtus latviešiem bija liegta iespēja veidot savas zemes sabiedriski politisko un kultūras dzīvi, jo politiskā un ekonomiskā vara piederēja gan vācu muižniecībai, gan arī cariskās Krievijas pārvaldes institūcijām. Latviešus ar citu Eiropas

tautu atziņām par cilvēka un tautas tiesībām un brīvībām pirmie iepazīstināja svešautieši. Viens no pirmajiem latviešu tautai tuviem demokrātiem bija Garlībs Merķelis, dedzīgs un pārliecināts cīnītājs pret feodālismu un dzimtbūšanu. Tomēr būtiskākie jautājumi izglītības laukā tiek risināti 19.gs. vidū, kad veidojas latviešu nācija. Tas ir periods, kad daudzus nozīmīgus spriedumus patriotiskās un pilsoniskās audzināšanas sakarā izsaka jaunlatvieši. Jaunlatviešu demokrātisko ideju pamatā bija atziņa, ka ceļš uz brīvību ved caur izglītību. Tāpēc jaunlatvieši īpaši rūpējās, lai tauta veidotos par kultūras nāciju, aicināja latviešus izglītoties un kļūt patstāvīgākiem, iegūt lielāku politisko varu. Viens no redzamākajiem jaunlatviešu kustības ideologiem K. Valdemārs kādā rakstā “Pēterburgas Avīzēs” uzsvēra: “Latviešiem vajadzīgas trīs lietas - pirmām kārtām, skolas, otrām kārtām skolas un trešām kārtām skolas”.[53;26] Jaunlatvieši runā par latvietību, par dzimtenes mīlestību, patriotismu, bet nelieto apzīmējumu *pilsoniskums*. Vēl spilgtāk un asāk latvietības ideja skolas mācībās tiek pieprasīta tautiskās atmodas laikmetā 19. gs. 70.- 80. gados. Nozīmīgi šai sakarā ir Ata Kronvalda izteikumi rakstā “Tēvzemes mīlestība”, kur uzsvērts, ka katram latvietim vajadzētu stiprināt savu nacionālo pašapziņu un tautas mīlestību, bet jo īpaši tas veicināms skolās jaunās paaudzes vidū. Kā patriotiskās audzināšanas avotus Kronvalds min savas tēvzemes izzināšanu (ģeogrāfiskā nozīmē), vēstures zināšanas, dzimtās valodas kopšanu, folkloru un senču tradīciju saglabāšanu. Arī plašajā A. Kronvalda darbā “Nacionāli centieni” atklājas asa polemika ar veclatvisko uzskatu piekritējiem, kas uzsvēra, ka latvieši, kas ieguvuši izglītību, no savas tautības atsakās. Tiek apskatīti arī aktuāli jautājumi par valodas un literatūras attīstību, tautas izglītošanu, nacionālās ideoloģijas un pašapziņas veidošanu. [25;118] Šiem Kronvalda uzskatiem cieši sekoja Auseklis, “Paidagoģiskajā rokasgrāmatā” uzsverot, ka labākais materiāls skolēnu dzimtenes izjūtas ieaudzinašanā ir tautas garamantu pārzināšana.

Romantisma plīvurs no patriotiskās un pilsoniskās audzināšanas tiek norauts 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā, kad dominē sociāldemokrātiskās idejas. Miķelis Valters - politiķis un valstsvīrs, latviešu politiskā nacionālisma iedibinātājs - rakstā “Latviešu kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi” (1913) uzsver attīstītas kultūras nozīmi pilsonisku jautājumu izpratnē. Viņš uzskata, ka mācību iestādēs jāliek tādi pamati, lai jaunie politiskie spēki būtu svabadi no aizspriedumiem, prastu vienoties svarīgu nacionālu jautājumu risināšanā.[21;213-218]

20.gs. 20. - 30. gados daudzi tā laika redzamākie pedagogi, rakstnieki, inteliģences pārstāvji patriotisko un pilsonisko ievirzi saistīja ar stabilas morāli ētiskas

vērtības sistēmas veidošanu jaunatnē. Tas sevišķi spilgti atklājas A. Brigaderes rakstā “Kas žēlo mūsu jaunatni?”. Raksta nobeigumā izskan vienlaicīgi retorisks jautājums un aicinājums :

“Vai tad nu nebūtu laiks latvju jaunatnei iziet šīs cīņas avangardā? Pret gara remdenību, seklumu, trulumu! Par gara brīvi, cēlumu un skaistumu! (..) Tikai tad tā kļūtu īsts kungs savā dzimtajā zemē. Ne nomācot citas nacionalitātes, bet gan tās panākot un pāraugot.” [6;135]

Izcilais latviešu pedagogs Jūlijs Aleksandrs Students grāmatā “Vispārīgā paidagoģija” gan runā par politisko audzināšanu, kas sevī ietver trīs savstarpēji saistītus virzienus – nacionālo, patriotisko un valstisko audzināšanu. J.A. Students ir pirmais latviešu pedagoģiskajā domā, kas patriotisko audzināšanu nodala no pilsoniskās (resp. – nacionālās un valstiskās). Taču arī viņa interpretācijā pilsoniskā audzināšana ir cieši saistīta ar ētiskajām pamatvērtībām – brīvību un taisnīgumu. Politika, pēc viņa uzskatiem, nedrīkst kļūt par “ netaisnības un melu vāceli, bet, īstajā un patiesajā politikas izpratnē cilvēkus audzinot, jāgriež vērība uz nacionālo apziņu, patriotismu un valstiskumu”. [52;290] Izcilais pedagogs definē arī katru no šiem jēdzieniem, atklāj to nozīmi saistībā ar pilsonisko audzināšanu. Izkopjot nacionālo apziņu, galveno vērību viņš aicina pievērst savas tautas garīgo īpatnību veidošanai, kā labāko palīgu šai jomā minot kultūru, bet jo īpaši nacionālo literatūru. [52;291] Tieši te tiek saskatītas iespējas dot kaut ko būtisku citām tautām, tādejādi vairojot paša devēja nacionālā lepnuma jūtas. Ar nacionālo apziņu visciešākā mērā ir saistīta patriotisma veicināšana. Kā pašu bīstamāko ceļu patriotisma veidošanā viņš saskata pārspīlējumos un ārējā uzspēlē. Pēc J.A. Studenta pārlicības, bez nacionālās apziņas un patriotisma jūtām nevar rasties un pastāvēt valsts. Valstiskā audzināšana saistīta ar valsts politiku, ideoloģiskajām nostādnēm, tomēr tā nebūs iespējama, ja cilvēkā neattīsta nacionālo apziņu un patriotiskas attieksmes. Ļoti mūsdienīgi skan 30.gados sacītais: “Ja mūsdienu demokrātiskajās valstīs un it īpaši uzsveram – tepat Latvijā – ir tik daudz nebūšanu valsts saimniecībā un sabiedrisko grupu sociālajās attiecībās, mums jāizvēlas pilsoņu pāraudzināšanas ceļš, pie kam šis ceļš nav cits kā valstiskās apziņas modelēšana un nostiprināšana. (..) Visa uzmanība jāvērs uz jaunatni un pat jau uz bērniem: ja cilvēks jau no mazotnes būs ieaudzināts pārliecībā, ka valsts labums jāvērtē augstāk par pašlabumu (jo, tikai pateicoties valstij, cilvēks nāk pie tā sava labuma), tad valstī politiskās ķildas mazināsies, nāks cieņā valstiskums un godīgums.” [52;295]

Darba autore šai nostādņē ir vienisprātis ar J.A. Studenta pausto viedokli, jo uzskata, ka visa veida attiecību (tai skaitā – indivīda un valsts attiecībām) pamatā ir no bērnības veidota vērtību sistēma. Jautājums 21.gs. aktualizējies tieši vērtību krīzes dēļ.

2.2.2. Situācijas vērtējums mūsdienās

Pēc 1991. gada būtiski mainījusies politiskā dzīve Latvijā. Mums ir sava valsts, savi likumi, strikti definēts, kas var būt LR pilsonis. Taču jaunatne atsvešinās no valsts, valda politisks un nacionāls nihilisms. Tāpēc atkal aktualizējušies pilsoniskās un patriotiskās audzināšanas jautājumi. Kā uzsvērts RSU Socioloģijas un Komunikāciju studiju katedras veiktā pētījuma “Pilsoniskās vērtības latviešu un mazākumtautību izglītības programmās: salīdzinājums” secinājumos, pilsoniskās izglītības mērķi var būt sasniegti tikai tad, ja par to rūpējas daudzu priekšmetu skolotāji, ja skolas vide ir demokrātiska un skolēni var brīvi lietot iegūtās prasmes un zināšanas.[46;5]

Arī dokumenta “Skola 21. gadsimtam” akcentēta skolotāja, skolēna un viņa vecāku sadarbības loma. Dokumentā minēti arī galvenie faktori, kas kavē jauno eiropiešu sagatavošanu par aktīviem pilsoņiem, un tie ir: vardarbības pieaugums, radikālisms vai fundamentālisms sabiedrībā, rasisms, ksenofobijas, homofobijas un seksisms.[50]

Nozīmīgas atziņas sniedz starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums. 2003. gadā tika publiskoti “Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma” rezultāti. Tie gan pedagogus, gan ģimenes rosina uz pārdomām, kāpēc veidojas jauniešos tāda atsvešināta nostāja pret valsti, kurā viņi dzīvo. Pētījumā secināts, ka politiskais cinisms pretstatā politiskajam ideālismam pret valsti, valdību un valsts simboliem pieaug, pieaugot skolēnu vecumam. Ir iespējama vai nu ideālistiska attieksme: "Mēs mīlam šo valsti, un Latvijas karogs man ir svarīgs", vai noliedzoša attieksme. Pētījuma veikšanas laikā Latvijas valdībai uzticējās 35 % latviešu jauniešu un 25 % krievu skolu audzēkņu. Attieksme pret Latvijas karogu ir tāda: latviešu skolā 80 % aptaujāto 8. klases skolēnu saka: "Man Latvijas karogs ir svarīgs" un tāpat domā 60 procenti krievu skolā. 10. klasē tie ir tikai 72% latviešu skolā un 53% - krievu skolā. Tātad abās grupās pieaug virzība uz nolieguma pusi. [13]

Pētījumā uzsvērts, ka pilsoniskā izglītība atšķiras no citām mācībām, jo to nav iespējams mācīt kā vienu mācību priekšmetu.

Pētījumā 3 fāzes :1) tika apskatīti pilsoniskās izglītības mācīšanas mērķi un prakse, konstatētas to ietekmes sfēras (valdība, izglītības sistēma, valsts ekonomika, reliģija, masu saziņas līdzekļi, ģimene);2) notika zināšanu, prasmju un attieksmju

mērījumi 14 gadu vecu skolēnu grupā (8. klase);³) notika zināšanu, prasmju un attieksmju mērījumi 16,6 gadu vecu skolēnu grupā (10. klase);

IZM “Ieteikumi pilsoniskajā audzināšanā” akcentē pilsoniskās audzināšanas mērķus un uzdevumus. Šajā dokumentā atzīmēts, ka pilsoniskās audzināšanas pamatā ir ideja par brīvas, radošas un atbildīgas personības attīstību. Formulēts vēlamais pilsoniskās audzināšanas mērķis – “sekmēt, lai Latvijā dzīvo patstāvīgi domājoši, sociāli atbildīgi cilvēki, kam ir svarīga Latvijas valsts neatkarība”[36;5]

Šajā dokumentā atzīts, ka socioloģiskie pētījumi apliecinājuši, ka pašreiz Latvijas sabiedrības attieksme pret valsti ir atsvešināta. Cilvēki nesaskata iespējas ietekmēt sabiedrībā un valstī notiekošos procesus, vēl aizvien nav pārvarēts okupācijas laika stereotipiskais uzskats, ka valsts ir kā sveša, neatkarīga administratīva sistēma, kura īsteno represīvas funkcijas.

Tāpēc mūsdienu skolā īpaša vērība veltāma pilsoniskās izpratnes un attieksmes veidošanai ikvienā vecumposmā. Sevišķa nozīme šo jautājumu veiksmīgā risināšanā ierādāma ģimenei, jo īpaši skolas un ģimenes sadarbībai. Tā kā izglītība ilglaicīgi ietekmē jaunās paaudzes vērtību sistēmu, uzskatu un attieksmju veidošanos, tad skolas gados, un īpaši vidusskolas posmā, ieliktajiem pamatiem ir izšķiroša nozīme. IZM izveidotajos “Ieteikumos pilsoniskajā audzināšanā” norādīts, ka īpaša uzmanība pievēršama pilsoniskās izpratnes un attieksmes veidošanai, lai rosinātu skolēnos vēlmi apgūt zināšanas par valsti un tajā notiekošajiem procesiem – ar to saprotot ne vien valsts nozīmes norises, bet arī tuvākajā vidē notiekošo.

2008. gadā LR Ministru kabinets izdeva rīkojumu Nr.366 “Par Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas programmu 2008.- 2012.gadam”. Tajā akcentēta valsts ieinteresētība pilsoniskuma attieksmes veidošanā.

Ir izstrādātas *Sabiedrības integrācijas pamatnostādnes 2009. - 2013.gadam*. Pamatnostādnēs atzīts, ka Latvijas iedzīvotāju motivācija pašiem aktīvi iesaistīties sev un sabiedrībai aktuālu jautājumu risināšanā tomēr nav vērtējama kā augsta. To liecina arī tas, ka ļoti maz iedzīvotāju darbojas organizācijās, kas strādā sabiedriskā labuma jomās – sociālā atbalsta, vides, cilvēktiesību, pilsoniskās sabiedrības veicināšanas, pretkorupcijas, izglītības veicināšanas organizācijās – katrā no šīm jomām iesaistīto cilvēku īpatsvars svārstās no 0,5 līdz 3 procentiem.[48]

SKDS veiktās aptaujas uzrāda ļoti zemu uzticību publiskajai varai, tās institūcijām un politiskajām partijām, kā arī iedzīvotāji netic savām spējām ietekmēt publiskās varas lēmumus un nemēģina to darīt. Lai arī 20,4 % iedzīvotāju tic, ka spētu

ietekmēt un mainīt valsts un pašvaldību iestāžu lēmumus, gandrīz 90% nav mēģinājuši panākt publiskās pārvaldes lēmumu uzlabošanu vai grozīšanu.

Šāda realitāte izraisīja plašas diskusijas masu medijos. Diskusiju pamatā bija jautājums par Latvijas iedzīvotāju patriotisko audzināšanu. Politīki izteicās, ka skolās patriotisma veidošanās uzskatāma par nozīmīgu rīcības virzienu, lai palielinātu Latvijas iedzīvotāju piederības izjūtu valstij un pilsoniskumu. Taču tika paustas bažas, ka jēdziens "patriotiskā audzināšana" saistās ar novecojušu pilsoņu un valsts attiecību modeli, kurā pilsoņiem tiek ierādīta pasīva loma.

Klāvs Sedlenieks, sociālantropologs, Rīgas Stradiņa universitātes lektors, kādā intervijā sacīja: "Vis ir atkarīgs no tā, kāda jēga ir formulējumā. To var uztvert tā, ka pilsonim ir jādzīvo savā zemē, jāstrādā, bet, kad ķēniņš pasauc, - viņš iet karā par lielgabalu gaļu. Šāds pilsonis, protams, ir pasīvs. Taču viņš var būt arī aktīvs un pats vēlēties kaut ko darīt valsts labā. Ir ļoti liela nozīme tam, kā patriotisms tiek skaidrots. Viena lieta ir, ja skaidro, ka tev ir pienākums tēvijai labā un, kad tā sauc, tev ir jāiet, citādi tu neesi nekam derīgs. Pavisam cits ir ar apzinātām vērtībām saistīts patriotisms - es esmu šis valsts patriots, jo es uzskatu, ka, piemēram, brīvība, brālība, vienlīdzība ir manas augstākās vērtības, un savā valstī es tās atbalstu. Šāds cilvēks aktīvi iesaistās, ja minētās vērtības tiek kaut kādā veidā iespaidotas"[32]

Tas nozīmē, ka pilsoniskumu nepieciešams uztvert kā vērtību kompleksu un ka patriotiskās audzināšanas pamatā ir tieši stabilas vērtību sistēmas radīšana jauniešos. Dāžādās publiskās diskusijās ir izskanējis priekšlikums izpratni par pilsoniskumu un piederības izjūtu valstij veicināt, aizstājot jēdzienu "patriotiskā audzināšana" ar "pilsoniskās atbildības veicināšana". Darba autore pieļauj, ka pilsoniskā atbildība ir tikai viens no patriotisma komponentiem.

Pilsoniskās audzināšanas un izglītības jautājumi skarti arī jaunajos vidusskolas standartos, norādot, ka viens no svarīgākajiem mērķiem un uzdevumiem vidusskolas posmā ir nodrošināt izglītojamo ar zināšanām un prasmēm, kas ir nepieciešamas personiskai izaugsmei un attīstībai, pilsoniskai līdzdalībai, nodarbinātībai, sociālajai integrācijai un izglītības turpināšanai; sekmēt izglītojamā sociāli aktīvu attieksmi, saglabājot un attīstot savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī pilnveidot izpratni par Latvijas Republikas Satversmē un citos tiesību aktos ietvertajiem cilvēktiesību pamatprincipiem.[62]

3. Pilsonisko attieksmju veidošanās problēma vidusskolas posmā

Demokrātiskās dzīves modeļa saglabāšana un uzlabošana ir vienlaikus pilsoņu tiesības un arī pilsoņu pienākums. Mūsdienās cilvēki ir pārliecinājušies, ka demokrātiska sabiedrība ir labākais līdz šim realizētais sabiedrības modelis. Tomēr nedrīkstētu aizmirst, ka cilvēki vienmēr atrodas tikai vienas paaudzes attālumā no tā, lai zaudētu savu demokrātisko dzīves veidu un visas brīvības, ko tā sniedz – brīvības, kuru zaudēšanu diemžēl mūsdienu jaunieši nemaz neapzināsies, ja viņi nezina, kas tās ir. Demokrātija tiks saglabāta un pilnveidota tikai tad, ja par to rūpēsies pilsoņi, kas ir izglītoti, spējīgi pamatot un aizstāvēt savu viedokli, tolerantī ieklausīties citos, pilsoņi, kas nespēj būt vienaldzīgi un ir gatavi aktīvi darboties. Cilvēki tādi nepiedzimst, par tādiem viņiem jāpalīdz kļūt. Pilsoņu audzināšana globālajā laikmetā var būt vissvarīgākais izglītības uzdevums katrā demokrātiskā valstī. To apzinās vai katra pasaules valsts, arī Latvija. Jautājums vien ir par to – kā?

Viens no ievērojamākajiem vācu politiskās izglītības didaktikas teorētiķiem Hermanis Gīseks monogrāfijā “Politiskās izglītības didaktika”[17] apskata jautājumus, kas saistīti ar politisko zinību saturu, bet jo īpaši metožu pilnveidošanu. Kā galveno savā teorijā H. Gīseks uzsver sistēmiskumu. Neviena problēma, neviena tēma nepastāv pati par sevi, tā iekļaujas kādā no sistēmām, tāpēc nedrīkst politisko izglītību šauri saistīt tikai ar kādu noteiktu mācību priekšmetu, tā saturu. Pat ja šajā mācību priekšmetā (piemēram, politoloģijas kursā) apskatītu dažādas tēmas, kas saistītas ar politiku un valstiskumu, ieskats būtu vienpusīgs.

H. Gīseks iezīmē vēl vienu problēmu politiskās izglītības didaktikā, proti, - skolēna, studenta atkarību no sociālās vides, jo vide bieži nosaka interešu virzību. Kā problēma tiek atzīmēts tas fakts, ka Vācijas politiskajā izglītībā nav universālas programma, kas konkretizētu mācību saturu un metodes. Taču, lai kā skolotājs pilsoniskās izglītības stundās ar saviem audzēkņiem strādātu, viņam jāievēro 3 didaktiskie principi:

- 1) jebkurš konflikts, jebkura situācija jārisina, uz jebkuru jautājumu skolēnam jāsniedz atbilde, pie tam viņam skaidri jāredz sava pedagoga pozīcija;
- 2) jebkurš diskutabls politisks, pilsonisks jautājums ir saistīts ar morāli, tikumiem, tāpēc arī politiskās izglītības pamatā vērtībuorientācija;
- 3) jebkurš ar politiku vai sociālo sfēru saistīts jautājums jāskata kopsakarībās, vēsturiskā vai sociālā kontekstā.[18]

Mācību metožu izvēlē H. Gīseks politisko zinību apguvei iesaka tās metodes vai paņēmienus, kas saistīti ar radošumu, kritisku pieeju, padziļinātu izpratni un emocionalitāti. Kā būtiskāko pamatmetodi viņš iesaka hermeneitisko apli.[17; 76]

- ievadnodarbībā formulē problēmu, noskaidro jēdzienus, iegūst teorētisko bāzi;
- mobilizē apziņu, lai saskatītu un aptvertu risināšanas ceļus;
- problēmu skata sistēmā, atrod citus gadījumus, meklē alternatīvas risinājumam;
- atgriežas pie sākumā definētās problēmas, bet skata to no cita aspekta;
- pārfrāzē jautājumus, atrod uz tiem atbildes;
- atgriežas pie sākuma, salīdzinot savu un oficiālo viedokli.

Otrs metodiskais pilsoniskās audzināšanas un izglītošanās modelis H. Gīseka skatījumā ir mākslas darbu tieša klātbūtne mācību procesā. Ar mākslas darba starpniecību iespējams raisīt emocionālu līdzpārdzīvojumu. Taču, lai iedarbība sasniegtu cerēto, jāievēro vairāki nosacījumi :

- mākslas darbs nedrīkst būt banāls, mākslinieciski vai tehniski slikti izpildīts;
- jāievēro spontanitātes princips, citādi var rasties nevis uz jūtām, bet prātu balstītas interpretācijas, un līdzpārdzīvojums izpaliks;
- labāk izvēlēties fragmentu, bet iedarbīgu, nevis visu darbu, kas var garlaikot;
- ja tiek izmantota mākslinieciskā modelēšana, interese un iztēle tikai jāierosina, neko nevajag dot gatavā, pabeigtā veidā.;
- uztveres procesam jābūt kontrolētam, ja darbs par sarežģītu, jāpārtrauc demonstrācija vai jāatsāk no jauna.[17;218]

Pamatojoties uz iepriekš teikto, jāatzīst, ka mūsu postmodernajā laikā un sabiedrībā arvien nopietnāk aktualējais jautājums par tādas vērtību sistēmas saglabāšanu, restaurāciju vai radīšanu, kas palīdz nostiprināt nacionālās identitātes iezīmes un vienlaicīgi toleranti pieņemt citādo, kritiski domāt un vērtēt gan savu dzīvi, gan sabiedrības izvēlēto dzīves modeli.

Praktiski visu Eiropas valstu oficiālie dokumenti izvirza trīs galvenos pilsoniskas izglītības mērķus: 1) dot iespēju skolēniem apgūt pamatizpratni par politiku; 2) veicināt tādu attieksmju un vērtību veidošanos, kas nepieciešamas, lai kļūtu par atbildīgiem pilsoņiem; 3) veicināt skolēnu aktīvu līdzdalību skolas un kopienas dzīvē.

Vairākas Eiropas valstis ļoti skaidri definē zināšanas, iemaņas un prasmes, kā arī attieksmes, kuras skolēniem jāapgūst pilsoniskās izglītības kontekstā. Pilsonisko attieksmju veidošanā visos skolas posmos, bet, kā rāda mūsdienu situācijas analīze, tad īpaši vidusskolas posmā, jāakcentē ne tikai skolēnu tiesības, bet jānorāda uz to

pienākumiem - regulāra stundu apmeklēšana, centīga mācīšanās, skolas iekšējās kārtības ievērošana, skolotāju norādījumu respektēšana un rūpes par skolas aprīkojumu. Salīdzinoši nesens (20./21.gs.mijā) Vācijas sabiedrisko mediju telpā risinājās diskusija par to, kādam jābūt pilsoniskās izglītības saturam, kādām darba formām, kādām metodēm, lai pārvarētu atsvešinātību, sociālo krīzi. Kā vienu no būtiskākajām problēmām gan izglītības teorētiķi, gan praktiķi saskata jautājumā, kā ieinteresēt jauniešus. H. Ūls [12] uzskata, ka pilsoniskā audzināšana jāsāk nevis no vēstures, bet šodienas problēmu aspekta, piemēram, aktualizējot Ziemeļjūras piesārņošanu, kodolatkritumu glabāšanu, globālo sasilšanu un tamlīdzīgi. Saturiskā ziņā pilsoniskajai izglītībai daudzveidīgi jāatklāj indivīda un valsts, indivīda un sabiedrības attiecības, tāpēc jāsniedz gan zināšanas, gan jāveido attieksmes, gan jāstabilizē vērtības.

Kāda ir situācija Latvijas vidusskolās? Jaunajā Izglītības likuma versijā pazudis kāds būtisks pedagogu pienākums. Proti, līdzšinējais Izglītības likums paredzēja, ka pedagogu pienākums ir "audzināt krietnus, godprātīgus cilvēkus - Latvijas patriotus". Turpretim jaunajā likumā šīs rūpes ir svītrotas, un nu pedagogu pienākums solās būt šāds - "veidot izglītojamā attieksmi pret sevi, citiem, darbu, dabu, kultūru, sabiedrību un valsti". Kādu attieksmi veidot - nav teikts. Vai tas nozīmē, ka var veidot arī vienaldzīgu un pat naidīgu attieksmi pret valsti un sabiedrību? IZM speciālisti šīs izmaiņas likumā skaidro tā, ka ir svarīgi skolēnam iemācīt domāt pašam, nonākt pašam līdz attieksmei pret valsti, kā arī iemācīt šo attieksmi paust.

"Protams, tas nenozīmē, ka skolās neaudzinās patriotismu un pilsoniskā audzināšana pazudīs. Patriotisms ir attieksmes sastāvdaļa un tas nav pretnostatījums. Attieksme sevī ietver daudz ko, tas ir plašāks jēdziens," saka I. Juhņēviča, uzsverot, ka detalizētākas norādes par pedagogu pienākumiem, to skaitā patriotisko audzināšanu būs ietvertas pašlaik IZM topošajā, visām skolām adresētajā "Audzināšanas darbības programmā". [40;3]

Vidusskolas posms izglītībā ir laiks, kad skolas var piedāvāt skolēniem izmēģināt vai iepazīties ar dažādiem atbildīgas pilsoniskas rīcības aspektiem plašākā kopienā, sevišķi tas attiecas uz apmaiņu ar citām skolām, pašvaldību iestāžu apmeklējumiem, praksēm, līdzekļu piesaistīšanu labdarībai un vēlēšanu vai parlamentāro debašu izspēlēšanu. Viss minētais jau skolas laikā virza nākamo pilsoni būt aktīvam sociālajā un politiskajā dzīvē, godīgi un atklāti (arī kritiski) paust savus uzskatus, argumentēt un pamatot tos. Diemžēl mūsdienu jaunieši bieži ir inerti

sabiedrisko problēmu risināšanā, centrēti uz izklaidi. Tāpēc minētajās aktivitātēs izdodas iesaistīt tikai nelielu daļu vidusskolēnu.

Izglītības procesā skolēnos tiek sekmēta izpratnes veidošanās par pamatvērtībām, līdztekus rosinot attieksmi pret sevi, citiem cilvēkiem, dzīvi, darbu, dabu, kultūru, sabiedrību un valsti. Tomēr, dzīvojot mūsdienu sociālās un ekonomiskās krīzes apstākļos, kad valdība saplānojusi un pārplānojusi valsts budžetu, atkal atņemot kādam sociālam slānim tik nepieciešamos materiālās iztikas līdzekļus, liekot izjust skaudru pazemojumu par to, ka padarītais darbs netiek novērtēts, kad sociologi izpētījuši, ka iedzīvotāji slikti izprot dažādu valsts svētku vēsturisko izcelsmi un nozīmi, kad cilvēki dažādās intervijās pauž domu, ka nav šai valstij vajadzīgi un labākas dzīves meklējumos emigrē, runāt par patriotismu un pilsoniskuma cauraustām attieksmēm pret valsti nav viegli nevienā līmenī, arī skolā.

Būtiski ir apzināties, ka bērni par krietniem un godprātīgiem cilvēkiem neveidojas tikai kādā noteiktā izglītības iestādē. Katrs nāk no savas ģimenes, kurai ir sava vērtību sistēma. Bet vārdi "patriotiskā audzināšana" tiem, kas šodien ir skolēnu vecāki, nereti saistās ar pionieru kaklautiem, ierindas skatēm un liekuļoti patētiskiem stāstiem par padomju dzimtenes mīlestību. Kaut arī šodien šim audzināšanas virzienam ir gan citas formas, un arī saturs ir cits, ne vienmēr ģimenēs skolas centieni tiek atbalstīti. Darba autore ir pārliecināta - patriotisms sākas ar piederības izjūtu savai ģimenei, dzimtai. Vispirms cilvēkam jāspēj identificēties ar savu ģimeni, tikai pēc tam nāks lepnums par savu skolu, valsti. No sacītā izriet, ka skolai jābūt gatavai izglītot ne tikai skolēnus, bet jāsniedz palīdzīga roka arī viņu vecākiem

Vecāku aktīva līdzdalība skolas dzīvē arī var sniegt lielu ieguldījumu vienotu audzināšanas nostādņu iedzīvināšanā. Viena no vecāku līdzdarbības formām ir iesaistīšanās skolas padomēs, tomēr viņu ietekmes sfēra daudzkārt ir neliela, īpaši runājot par vidusskolēnu vecākiem, kas negribīgi iesaistās skolas organizētjās aktivitātēs. Liela nozīme pilsonisko attieksmju un patriotisko jūtu audzināšanā ir ģimenes tradīcijām, kopīgi svinētiem valsts svētkiem, diskusijām un sarunām par politiku, valsts vēsturi u.c.. Iespējams, pat visnozīmīgākā ir tieši vecāku vērtību sistēma un ģimenē nostiprināto tradīciju loma nākamā pilsoņa tapšanā. Tomēr, ņemot vērā mūsdienu realitāti - ekonomisko situāciju, krīzes izraisītās sekas, vecāku aizņemtbu vai pat nevēlēšanos runāt ar savu bērnu par aktuāliem valsts dzīves jautājumiem, palielinās skolas nozīme pilsoniskajā un patriotiskajā audzināšanā.

Politiskās socializācijas teorētiķi velk paralēles starp indivīda pilsonisko aktivitāti un pilsoniskās izglītības veismēm (vai arī neveiksmēm) skolās. Nereti tieši skola skolēniem palīdz formulēt ideālus un veidot vērtības un attieksmes, kas saistītas ar demokrātiju, palīdz atpazīt un mainīt kļūdainos priekšstatus par pilsoņa atbildību valsts un sabiedrības priekšā. Tieši skolas laikā skolēni pārliecinās par to, ko nozīmē aktīva pilsoniskā līdzdalība. Diemžēl šajā sakarā iezīmējas arī nopietnas problēmas, jo Latvijā veiktie pētījumi liecina, ka mūsu izglītības sistēma arī piedzīvo krīzi, kā rezultātā skolēni neuzskata skolotāju par autoritāti, kas spētu ietekmēt viņu politisko uzskatu veidošanos. Domājams, ka arī sabiedrības vienas daļas negatīvā, neiecietīgā attieksme pret skolu un tajā notiekošo izglītības procesu, šo krīzes izraisīto aspektu nemazina, drīzāk padziļina.

Valstiskā līmenī būtisks šķērslis kvalitatīvai pilsoniskās izglītības īstenošanai ir sadarbības un komunikācijas trūkums starp pilsoniskās izglītības politikā iesaistītajām pusēm: Izglītības un zinātnes ministriju, pilsētu / rajonu skolu valdēm, metodiskajām apvienībām, skolām, vecākiem un pašiem skolotājiem. Bieži ir tā, ka katra skola šos jautājumus risina, izstrādājot savas audzināšanas programmas, kurās ir (vai arī nav) atsevišķas sadaļas, kas atsedz mērķus un uzdevumus skolēnu pilsonisko attieksmju un patriotisko jūtu veidošanās sekmēšanai. Daudz kas šādā gadījumā atkarīgs arī no skolas tradīcijām, kas veidojušās gadu gaitā, tiek koptas un attīstītas katrā nākamajā visusskolēnu paaudzē.

Ar 2009./10. mācību gadu pilnībā stājas spēkā jaunie Vidējās izglītības standarti, un šī standartu reforma vērsta uz izglītību, kas atbilstu multikulturālas un uz zināšanām balstītas sabiedrības apstākļiem. Pārmaiņas skar ne tikai mācību saturu, bet arī formu – skolotājam vēl vairāk ir jāstrādā pie tā, lai visas standartos iekļautās tēmas un jautājumi būtu savstarpēji saistīti, pie tam šī saistība būtu loģiski un pamatoti izskaidrota.

Var piekrist, ka attieksmju veidošanās un vērtību stabilizēšanās procesā ļoti nozīmīga ir starppriekšmetu saikne, pie tam nevis formāla, bēt mērķtiecīgi veidota, sadarbojoties vai nu visam skolotāju kolektīvam, vai atsevišķu priekšmetu vairākiem speciālistiem. Jācer, ka tādā veidā būs iespējams nodrošināt arī kvalitatīvās pārmaiņas pilsoniskās izglītības saturā un patriotiskās audzināšanas jomā.

4. Pilsoniskuma kā vērtības aspekts

4.1. Vērtībizglītība kā personības tapšanas pamats

Pēdējā laikā mēs daudz runājam par vērtībām. Par ģimenes vērtībām, tradicionālajām vērtībām, kultūras vērtībām, vērtībām politikā un tā tālāk. Tādēļ vietā būtu noskaidrot, kas ir vērtības. Tradicionāli pieņemts uzskatīt, ka vērtība ir lieta vai parādība, kuras īpašība nodrošina kādu cilvēka dzīves vai attīstības vajadzību. Uz vērtībām var raudzīties arī tīri idejiskā nozīmē, sakot, ka vērtība ir pozitīvo īpašību kopums vai pozitīvā īpašība, kas nosaka kādas lietas vai parādības nozīmību, izmantošanas iespējas. Tātad vērtība atklājas lietai piemītošajās īpašībās. Līdz ar to par vērtību jāuzskata ideja par attiecīgo īpašību, jo tā stāv pāri un ārpus dažādiem šīs idejas izpaudumiem un īpašības nesējiem – lietām. Vērtības var būt gan materiālas, gan nemateriālas. Turklāt gan vienas, gan otras kalpo par nodrošinājumu jebkurā no trim vajadzību līmeņiem – fizioloģiskajam, sociālajam un garīgajam. Līmenim pastāv uzskats, ka materiālās vērtības ir mainīgas, bet nemateriālās – absolūtas.[29;123] Skatījums uz vērtībām ir neviennozīmīgs, pretrunīgs. Tas izriet no dažādām filozofiskās domas tradīcijām. Piemēram, Platons (un viņa uzskatiem pievienojas arī latviešu filozofs un pedagogs J.A. Students) uzskatīja, ka vērtības ir mūžīgas un nemainīgas, turpretī Nīče ir pārliecināts, ka vērtības ir mainīgas.

Mūsdienu postmodernajā pasaulē bieži runā par vērtību maiņu, degradāciju, nihilistisku attieksmi pret tradicionāli nostiprināto. Arī izglītībā runā par vērtīborientētu mācību stundu. Vērtīborientācija ir komplekss fenomens. Ar to apzīmē virzību uz daudzveidīgiem un visaptverošiem vērtību kompleksiem. Pirmo reizi jēdziens *vērtīborientācija* lietots 20. gadsimta 20. gados. To ievieš U. Tomass un F. Znanekis, pētot iemeslus, kāpēc poļu zemnieki ieceļo ASV.

Vērtību orientācija ir subjekta virzība uz dažādām vērtībām un galvenā tās funkcija ir palīdzēt viņam atšķirt svarīgāko no mazāk svarīgā. Interesanta šajā ziņā ir E. Šprangera [54] veidotā jauniešu tipoloģija, kas balstīta uz vērtību orientāciju, kurā tiek akcentēta pārdzīvojuma nozīme, iedarbojoties uz psihi un pārveidojot to. E. Šprangers, analizēdams jaunatnes vērtības, norāda ka indivīda gara uzbūve, attīstības ritms atkarīgs no tā, vai viņš ir atvērts pārdzīvojumam, vai arī tas notiek kāda spiediena rezultātā. Ja vērtības atklājas indivīda iekšienē caur personisko pārdzīvojumu, tiek uztvertas jaunā gaismā, pēc E. Šprangera domām, tās kļūst piesātinātas. E.Šprangera tipoloģija veidota, balstoties uz "es" izjūtu atšķirībām, un nosaka jauniešu vērtību sistēmu veidošanos.

Citādu priekšstatu par vērtīborientāciju sniedz M.Vidneres monogrāfija "Ar asarām tas nav pierādāms..." [60] Šeit akcentēta vērtību veidošanās un saistība ar pārdzīvojuma pieredzi. Pēc autores domām, nozīmīga ir vērtību sistēmas integrācija dzīves pieredzē, kuras pamatā notiek vērtības "piesātināšanās".

Arī M.Vidnere runā par vērtības piesātinātību un izdala četras stadijas: 1) vērtības apzināšanās stadija, kurā notiek vērtības jēgas formēšanās un apzināšanās process; 2) vērtības piesātinātības stadija, kas nosaka vērtības simbolisko nozīmi; 3) vērtība kā piesātināta ideja pašam cilvēkam; 4) piesātināta vērtība, ko cilvēks īstenojis realitātē, kas veidojusies vērtību integrācijas procesā.

Tātad, lai vērtība kļūtu par personības struktūrelementu, tā ir jāiepazīst, jāizprot, jāpārdzīvo, un tikai pēc tam tā ietekmēt personības darbību un dzīvesveidu.

Par vērtīborientāciju runā dažādu zinātņu ietvaros – estētikā, ētikā, filozofijā, socioloģijā, psiholoģijā un pedagoģijā. I. Beļickis uzsver: "Jēdziens vērtībizglītība ir audzināšanas jēdziena mūsdienu modifikācija. Teorētiskā un metodoloģiskā līmenī mūsdienīgumu vispirms izsaka, īpaši uzsverot audzināšanas subjektīvo raksturu – indivīda paša gūtās atziņas, atziņu gūšanas procesu, personīgo pārdzīvojumu, subjektīvo pieredzi (vērtību subjektivitāte) – pretstatā audzināšanas objektīvajam raksturam, kur uzsver zināšanas, zināšanu objektivitāti (vērtību objektivitāte). Vērtībizglītības kvalitātes būtība, protams, nav nevienā no no minētajām galējībām, bet tikai nodrošinot tādu pedagoģisku situāciju, kad attieksme pret objektīvo ir līdzvērtīga ar attieksmi pret subjektīvo." [4;25] Citiem vārdiem, cilvēks piedzimstot ienāk pasaulē, kurā jau eksistē noteikta kārtība, dzīves principi, pastāv objektīvās vērtības, taču katrs cilvēks, balstoties uz saviem subjektīvajiem uzskatiem, tās akceptē (vai arī neakceptē). Jebkuras vērtīborientētas mācību stundas pamats ir vērtības – ideālais mērķis, labums, jābūtība, uz ko tiekties. Šajā aspektā runā par garīgajām un materiālajām vērtībām. Mūsdienu sabiedrībā diemžēl prevalē materiālās, nevis garīgās vērtības. Šāda sbiedrības dinamika nosaka nepieciešamību veidot līdzsvarotu mācību sistēmu, kurā a vieta ierādīta ne vien dabaszinību cikla priekšmetiem un matemātikai, bet arī mākslas priekšmetiem un vēsturei.

Vērtībizglītība ir personas pamatvērtību – garīguma, morāles, kultūras, gara un fiziskās stājas – izkopšana izglītības procesā, un tās īstenošana ir katra pedagoga uzdevums un pienākums Šobrīd, kad skolas ikdienas darbā dominē „Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.- 2013. gadam” un šajā dokumentā izvirzītie uzdevumi, īpaši aktuāls kļuvis jautājums par skolēnu vērtībizglītības un dzīvesprasmju apguves

kvalitāti. Valsts izglītības un mācību priekšmetu standarti paredz, ka izglītības procesā notiek vispārcilvēcisko vērtību un dažādu sociālo prasmju apgūšana.

Kā zināms, 12 augstākās vispārcilvēcīgās garīgās vērtības ir sadarbība, brīvība, laime, godīgums, pazemība, mīlestība, miers, cieņa, atbildība, vienkāršība, iecietība un vienotība. Vērtību kopšana nozīmē - vērtību radīšanu un īstenošanu sevī pašā un citos cilvēkos, kā arī lietās. Vērtību kopšana sevī pašā ir pašaudzināšana, savukārt vērtību apzinīga īstenošana mijiedarbības procesā ir audzināšana. Vērtības, kuras būtu jāapgūst izglītības programmās, lai izglītojamais iegūtu garīgu, morālu, sociālu un kulturālu attīstību, varētu iedalīt četrās daļās – sevis kā vērtības apzināšana; attiecības ar citiem; vide kā vērtība; vērtības, kas veicina sabiedrības kopējā labuma iegūšanu. Tieši šīs vērtības ir cieši saistītas ar sabiedrību. Niks Teits (Nik Tate) [55] atzīst, ka ar sabiedrību saistītās vērtības (patiesība, brīvība, likumu respektēšana, cilvēku tiesību ievērošana, rūpes par kopējā labuma iegūšanu) ir cieši saistītas ar ģimenes vērtībām, kas izpaužas kā atbildība un rūpes par ģimenes locekļiem, jo tā ir bāze, kuru veido cilvēku rūpes vienam par otru. Balstoties uz šo atzinumu, cilvēkiem vajadzētu:

- saprast un ievērot savu pilsonisko atbildību;
- atteikties atbalstīt vērtības vai darbības, kuras var būt kaitīgas sabiedrībai vai citiem cilvēkiem;
- atbalstīt laulības noslēgšanu;
- atzīt ka mīlestība un uzticība ir nepieciešama drošai un laimīgai bērnībai un to var nodrošināt dažāda veida ģimenēs;
- palīdzēt cilvēkiem apgūt likumus un juridiskos jautājumus;
- pašam ievērot likumus un mudināt citus darīt to pašu;
- cienīt reliģisko un kultūras dažādību;
- sekmēt visu izdevīgumu;
- atbalstīt tos, kuri nevar paši uzturēt cienīgu dzīves stilu;
- veicināt visu sabiedrības sektoru piedalīšanos demokrātiskos procesos;
- dot godīgu ieguldījumu kultūras un ekonomiskos resursos;
- veidot patiesu, atklātu, godīgu un labvēlīgu savu sabiedrisko un privāto dzīvi.

Starp pēdējām minētajām vērtībām īpaši nozīmīgi ir saprast un ievērot savu pilsonisko atbildību un pienākumu. “Pirmais un svarīgākais cilvēka pienākums ir būt nepieciešamam, vajadzīgam ģimenei, sabiedrībai, tautai, darbam, būt dzīves veidotājam, radītājam, nevis tikai patērētājam”[33;89]

Atbildība ir cieši saistīta ar pienākumiem, izriet no tiem. “Morālā atbildība ir spēja paredzēt savas rīcības sekas, ir grēku nožēla, ir vainas izjūta par slikti izdarīto, ir centieni labot nodarīto pārestību, netaisnību. (..) Morālajā atbildībā apvienojas daudzas atbildības: par cilvēces, sabiedrības, tautas likteni, apkārtējo vidi, darbu, par ģimeni, par sevi pašu (..)” [33;93]

Teiktais iezīmē vēl vienu būtisku ievirzi vērtīborientētā izglītībā - proti, ne tikai skolēna un skolotāja dialogu mācību stundā, bet arī vecāku lomas aktivizēšanu un palielināšanu. Kaut arī audzināšanas darba programmas 2008.-2013.gadam projektā uzsvērts, ka audzināšanas jautājumu risināšanā ļoti svarīga ir sadarbība starp visām ieinteresētajām pusēm - izglītības darbiniekiem, skolēniem, vecākiem un ģimeni, darba devējiem, pašvaldības un valsts institūcijām, sabiedriskajām organizācijām, sabiedrību, patlaban tas ir viens no vājākajiem punktiem pilsoniskajā audzināšanā un pilsoniskās sabiedrības veidošanā vispār.

Domājams, ka 21. gadsimta pedagoģiskajos meklējumos paredzama atgriešanās pie pozitīva parauga, pie pozitīvas subjektivitātes un gudras mijiedarbības ar skolēnu. A. Mūrnieks raksta: “(..) vērtībizglītība nav iedomājama bez jaunieša līdzdalības mācību procesā, turklāt visdziļākajā līmenī, iesaistot visu savu apziņu, “atverot dvēseli”, atmodinot sirdsapziņu. Taču tā prasa arī īpašu smalkjūtību no pedagoga puses. (..) Tāpēc priekšplānā izvirzās pedagoga personība. Pedagogam jāklūst par klasisko kultūras vērtību tulku un interpretu, lai jauniešiem, kurš tikpat kā nelasa pirmavotus un varbūt nekad nav bijis operā, izstāžu zālē vai baznīcā, šīs vērtības vispār spētu uztvert.” [39 ;23]

Darba autore piekrīt A. Mūrnieka izteiktajam viedoklim un uzskata, ka veiksmīgas būs tās vērtīborientētās stundas, kurās emocionāli un personiski savus audzēkņus uzrunās skolotājs.

Indiešu pedagoģijas pētnieks, profesors M. Masudi akcentē četras pazīmes, kas raksturo izglītības darbam sagatavotu skolotāju: 1) skolotājā pašā jābūt tām rakstura iezīmēm, kuras viņš vēlas ieaudzināt savos skolēnos; 2) skolotājam jāspēj saskatīt skolēnā potenciālu mācīties un attīstīt to tālāk, proti, viņš zina savu skolēnu izpratnes līmeni un atbilstoši tam, izmantojot dažādus metodiskus paņēmienus un pieejas, rosina skolēnu saprast būtību; 3) skolotājam jārosina skolēnu attīstīt spēju domāt patstāvīgi un kritiski, tas ir, - mācīt skolēnu mācīties; 4) skolotājam jāuzticas savam skolēnam, citiem vārdiem – no skolotāja puses jāpastāv beznosacījuma mīlestībai pret savu skolēnu.[38;144]

Profesora Masudi koncepcijā uzsvērtā skolotāja misija mācību un audzināšanas darbā, akcentējot skolotāja un skolēna nemitīgu saskarsmi. Pēc viņa sacītā, skolotājs nevis “uzliek” sociālo lomu, ieejot klasē, bet dzīvo ar to.

Pārfrāzejojot viņa teikto un attiecinot to uz pilsonisko audzināšanu, skolotājam jābūt vērtību nesējam un paraugam, viņam pašam jābūt pilsoniski pārliecinātam, citādi darbam nav jēgas un pilsoniskumu kā vērtību audzēkņi nepieņems.

Interesanta pieredze vērtību iedzīvināšanā un aktulizācijā ir Anglijas Rietumkidlingtonas skolā. [20;23] Tā tiek popularizēta arī pie mums. Šīs skolas vērtību veidošanas programmā akcentēts, ka pozitīvām vērtībām jābūt visu skolu akadēmisko un sociālo darbību pamatā. Šeit tika izveidota konkrēta programma, kas paredzēja pakāpenisku pozitīvo vērtību iedzīvināšanu. Programmā tam paredzēti 5 soļi:

1) noskaidrot, ko nozīmē garīgums (garīguma jēdziena izpratne – vērtību izglītības pamats); 2) iepazīt savu garīgo es (to iespējams izdarīt tikai klusumā, vienatnē ar sevi); 3) attīstīt vēlēšanos garīgi augt (to iespējams veikt tikai tad, ja veido sevī pašapziņu un pašpārliecību); 4) sarunāties ar citiem garīgā līmenī; 5) aktīvi mācīt citus (plānojot bērnu spējas visos iepriekšējos soļos).

Vērtību programma paredz, ka pedagogiem jāpiedāvā bērniem šādas nostādnes:

1) pieejas konsekvenci prasībās un attieksmēs; 2) laipnību; 3) godīgu attieksmi pret veiksmēm un neveiksmēm; 4) spēks, ko apliecina programmas nospraustās vadlīnijas; 5) patiesums; 6) uzticamība.

Nils Hoks, šīs programmas autors, raksta: “Šo darbu kopumā var salīdzināt ar skaista dārza iekopšanu, iestādot veselīgus augus, izmantojot tikai dabisko kompostu, laistot tieši tik, cik vajadzīgs, un ļaujot dabai un saules gaismai darīt savu darbu. Dārzu plānojot, viss rūpīgi jāpārdomā. Tas ir rūpīgi jākopj, taču pārmērīgi neiejaucoties. (..) Kad iejaukties un kad to nedarīt, dārzniekam būs skaidrs, jo, pārdomāti veidojot dārzu, viņš zinās, ka vislabākais veids, kā dārza augšanu panākt, ir ļaut tam augt pašam”. [20;28]

Pilsoniskums un patriotikums arī būtu uzlūkojams kā mūsu sabiedrības dzīves pamatvērtības, taču tās, tāpat kā pārējās mūsu dzīves vērtības, cilvēkā nostiprinās pakāpeniski. Ar zināšanu sniegšanu, jēdzienu skaidrošanu vēl ir par maz. Tikai zināšanas vien vēl neveido pilsoni. Zinādams visus pamatjēdzienus un pamatprincipus, cilvēks var izturēties pret valsti ar ignoranci vai pat nicinājumu. Viena no svarīgākajām pašreizējās situācijas problēmām - rosināt jauniešus ne tikai zināt valsts darbības mehānismu, bet iemācīties valsti kā institūciju adekvāti novērtēt un sadarboties ar to.

Tāpat kā bērns jau no dzīves pirmajām dienām sāk mācīties veidot attiecības ar apkārtējiem cilvēkiem un turpina to visu mūžu, ir jāmācās veidot arī attiecības ar valsti un tās institūcijām. [24;115]

Savukārt J.V. Gētes universitātes Frankfurtē pie Mainas profesors Ginters Bēme, pētot izglītības politikas teorijas un Eiropas humānisma vēsturi, runā par problēmām, kas vērtībizglītības sakarā aktualizējušās postmodernajā Eiropā. G. Bēms rakstā "Humānisms postmodernajā Eiropā" [5] uzsver, ka mūsdienu Eiropa pakāpeniski zaudē savas tradicionālās vērtības, un šādas tendences vedina domāt par kultūras pastāvēšanu globalizētajā civilizācijā. Viņš atzīst: "Ir nomācoši redzēt, ka cilvēks šodien neizbēgami pakļauts ne tikai anonīmām biržas spekulācijām, kuras viņam nav pieejamas un kuras viņš nespēj ietekmēt, bet arī tam, ka vienlaicīgi tiek nospēlēts klasiskais gara mantojums. Vērtību maiņas vārdā Eiropa tiecas tikai uz materiālām - tieši biržas - vērtībām un arvien mazāku vērtību velta garam un izglītībai." [5;4]

Šajā rakstā risināts problēmjaucājums, ko uzskatīt par Eiropas vērtībām. Tas ir nozīmīgi un aktuāli tieši tāpēc, ka postmodernisma laikmetā nav vienprātības, ko uzskatīt par tādu vērtību kopumu, kas saglabājamas (vai veidojamas no jauna) kā pamatvērtības. Tātad tas ir jautājums par to, kam jāstājas mūsdienīgas eiropieša audzināšanas programmas pamatā. G. Bēms atzīst, ka līdz šim Eiropa savu vērtību sistēmu balstījusi uz trim vaļiem, proti, - tikumību, kas izriet no kristietības morāles, juridiskas valsts varas, kam pamatnosacījumus veidojusi Senajā Romā dzimusi izpratne par valsti un varu, un audzināšanu. Viņš atzīmē, ka, mūsdienu Eiropai par nelaimi, kristietība zaudē savu nozīmi, tomēr, atsaucoties uz Jozefa Dolha "Vakareiropas mācību programmu", tā vēl ir saglabājusi vismaz rudimentus, uz kuriem var kaut ko būvēt, pirms ekonomiskā globalizācija tos nav vēl absorbējusi pavisam. Tas nozīmē, ka Eiropas nākotne saistāma ne tikai ar ekonomisku vienotību, bet arī uz garīgo struktūru un tradīcijām balstītu kultūru. Ikvienu sabiedrība bez tikumības vadlīnijām agri vai vēlu sabrūk, tāpēc, pēc G. Bēma domām, mūsdienu Eiropā jāaktualizē kristietīgie pamatprincipi: padevība, godbijība, labsirdība, cilvēku mīlestība un pienākums. Tā kā cilvēks pasaulē nedzīvo viens, izglītībai jāveicina izpratne par sabiedriskajiem procesiem - likumu zināšana, sociālo pienākumu izprašana, solidaritāte un sociālā komunikācija. Un tās ir lietas, kas tieši vai pastarpināti saistītas ar pilsoniskumu un pilsonisko izglītību.

2000. gadā Lielbritānijā notika Nacionālais forums par vērtībām izglītībā un sabiedrībā. Tas tika veidots, lai atklātu tās vērtības, kas kopīgas visai Lielbritānijas

sabiedrībai, un izlemtu, kādas vadlīnijas izvirzāmas skolēnu garīgās, morālās, sociālās un kulturālās attīstības veicināšanai. Foruma dalībnieki vērtību izklāstu sniedza 4 tematiskos lokos: “Cilvēks pats”, “Attiecības”, “Sabiedrība”, “Vide”. Foruma materiāli kļuvuši par pamatu daudziem Lielbritānijas izglītības vadošajiem dokumentiem, tai skaitā Nacionālajai izglītības programmai. Forumā uzsvērts, ka vērtību apguve sākas agrā bērnībā ģimenē, vēlāk to apguvi ietekmē masu mediji, vienaudži, sabiedrība un, protams, skola. Kā būtiskākās vērtības tika izdalītas tās, kas saistītas ar sabiedrību, proti, pilsoniskums. Pilsoniskums kā vērtība izpaužas dažādos aspektos:

- kā pilsoņu pienākumu izpratne un pildīšana;
- kā palīdzība izprast likumus un juridiskos procesus;
- kā likuma spēka cienīšana un citu iedrošināšana darīt tāpat;
- kā līdzdalības veicināšana demokrātiskos procesos;
- kā darbošanās vienādu iespēju veicināšanai visiem sabiedrības locekļiem. [14; 3-7]

Vērtību izglītību praksē bieži aplūko divos aspektos – no morāles un pilsoniskuma principiem vērtējot.

Politiķis Guntars Krasts, runājot par pilsoniskām vērtībām, uzsver: “Tādas vērtības kā *brīvība, neatkarība, suverenitāte* nav izsakāmas nekādā naudā. Tas pats sakāms par valsts cieņas ārējiem atribūtiem - himnu, karogu, ģerboni utt. Tos nevar izteikt nekādos kvantitatīvos mērogos, nekādos loģiskos grupējumos, jo tie ir unikāli kvalitatīvā aspektā. Ja kādam šķiet grūti šo raksturojumu izprast, atļaušos salīdzināt jūtas pret valsti ar cilvēku, kurš iemīlējies. Viņš tāpat nevar loģiski definēt savu izvēli. Vienam cilvēkam jūtas var būt arī svārstīgas un nenoturīgas. No politiskās dzīves stabilitātes viedokļa ir svarīgi, lai līdzās visiem racionālajiem apsvērumiem, kādēļ mums ir izdevīga un vēlama Latvijas neatkarība un uzplaukums, kā patstāvīgs spēks darbotos arī patriotisma jūtas. Bet tās jākopj gan valsts vadītājiem kopumā, gan arī ikvienam valsts pilsonim sevī. Tās nerodas pēc pasūtījuma, bet, ja tās radušās, tās var kļūt par cilvēku dzīves jēgu un svarīgāko valsts pastāvēšanas garantu.” [27]

Politiķis G. Krasts ir pārliecināts, ka pilsoniskas vērtības, un jo īpaši patriotiskas jūtas, cilvēkā var stiprināt, efektizējot valsts pārvaldi un būtiski samazinot korupciju, taču tikpat nozīmīgi faktori ir dzimtās valodas kopšana.

Diemžēl mūsdienās skolas negūst labus panākumus, ievadot jauniešus pilsonisko vērtību jomā un mācot demokrātisko līdzdalību. Kā viens no iemesliem sarunās ar jauniešiem tiek minēts uzskats, ka politika ir garlaicīga, negodīga, kā arī tas, ka jaunieši neuzticas oficiālajām iestādēm un skeptiski izturas pret procesiem, kas norit

valstī. Otrs, ne mazāk svarīgs faktors, ir pašu skolotāju izvairīšanās mācību stundās un ārpus tām runāt ar skolēniem par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim, kādi ir pilsoņa pienākumi, kā veidot attiecības ar valsti, dzimto zemi apstākļos, kad tā pārdzīvo ekonomisku krīzi.

Teiktais šķietami apliecina, ka jārūnā par pilsoniskuma kā vērtības krīzi, tomēr gribas piekrist G. Catlaka sacītajam, ka ir skaidrs, ka “mēs nevaram šodien runāt par pilsoniskuma krīzi kā sociālo un politisko vērtību eroziju vai degradāciju vispār, bet gan kā to attīstību un pāreju citās jaunās formās.” [22;9]

Darba autore, balstoties uz visu iepriekš sacīto, izveidojusi savu pilsoniskuma kā vērtības definīciju:

Pilsoniskums kā vērtība ir noturīgs, kultūrā nostiprinājies cilvēka rīcības ideāls, orientieris un kritērijs, kas savieno privāto un publisko sfēru un veidojas šo sfēru mijiedarbībā.

Pilsoniskums kā vērtība ir universāla, vairākas citas vērtības ietveroša. Pilsoniskumā kā vērtībā fokusējas sekulāri racionālās vērtības, kas definē kopienas ideālus tradicionālā izpratnē, un pašizpaušmes vērtības, kas atspoguļo indivīda izaugsmes ideālus

4 2. Pilsoniskuma kā vērtības veidošanās iespējas vidusskolas posmā

Pilsoniskā izglītība realizējas ciešā saistībā ar akadēmiskiem uzdevumiem, tiešo mācību darbu. Tajā skolēns apgūst vērtības, mācās būt pilsoniski aktīvs. Kopumā pilsoniskā izglītība pamatojas uz tiesību un pienākumu, atbildības un līdzdalības principu nostiprināšanu demokrātiskā sabiedrībā. Tieši šis apstāklis norāda, ka ikvienam šodienas vidusskolēnam nākotnē būs nepieciešamas zināšanas par sabiedrības attīstību un sociālās saskarsmes prasmes, tāpēc skolas uzdevums ir radīt tādus apstākļus, lai skolēns savai rītdienai sagatavotos jau šodien. Pilsoniskumu kā vērtību raksturo pilsoņa vēlamā rīcība attiecībā uz demokrātiju, kā arī viņa pilsoniskie tikumi - līdz ar gatavību aktīvi līdzdarboties sabiedriskajā dzīvē un aizsargāt demokrātiski tiesisko valsts iekārtu, tie ietver sevī arī gatavību kritiski vērtēt varas rīcību, piedalīties nacionāli svarīgu problēmu apspriešanā, ieklausīties oponentu viedokļos, pamatot savas attieksmes un respektēt citu tiesības. Līdzās politiskai un ētiskai apziņai pilsoniskuma kā vērtības veidošanā par vēlamu tiek uzskatīta arī ekoloģiskās apziņas veidošanās. Citiem vārdiem runājot, pilsoniskums kā vērtība nozīmīgs cilvēkam visā dzīves garumā, - tas sekmē tādu kompetenču attīstību, kas nepieciešamas viņa ilgtspējīgai attīstībai, un tās var integrēt dažādos mācību

priekšmetos un audzināšanas programmās. Vidusskola ir tāda vide, kurā, pedagogiski mērķtiecīgi virzot procesus, iespējams izzināt, attīstīt un veicināt kritisku, atbildīgu un atsaucīgu personību – tāvad pilsoņu - tapšanu. Tādas vērtības kā cieņa, godīgums, pašciena, uzticība, drosmē un taisnīgums būtu tās tipiskās pamatvērtības, kuru attīstību varētu sekmēt dažādos mācību priekšmetos, klases stundās un ārpusstundu nodarbībās. Šādu vērtību attīstīšanai nepieciešama radoša skolas vide, kura balstītos uz demokrātisku lēmumu pieņemšanas procesu, iesaistot arī skolēnu pašvaldības, diskusijām un interaktīvām mācību metodēm. Tieši mācību procesā izvēlēta un realizēta mācību metodika var veicināt pamatvērtību nostiprināšanos. Interaktīvās metodes un paņēmiēni, radot telpu debatēm, diskusijām, ideju apmaiņai, radošai problēmu risināšanai, grupu darbam, attīsta kritiskās domāšanas prasmes, kas pēc tam jauniešiem palīdzētu dzīvot reālā vidē ārpus drošās skolas vides aizsardzības.

Pilsoniskuma kā vērtības iedzīvināšanu var sekmēt dažādi izglītības aspekti. Kā būtiskākos parasti min trīs komponentus – politiskās zināšanas, sociālās prasmes un pilsoniskās attieksmes.

Sniegt **politiskās zināšanas** nozīmē mācīt par sociālām, politiskām un pilsoniskām institūcijām, kā arī par cilvēka tiesībām. Zināšanas iedzīvināt palīdzēs dažādi projektu darbi, kuros var izzināt apstākļus harmoniskai esībai sabiedrībā. Stundām, kurās pārrunā politiskus jautājumus, vajadzētu būt problēmorientētām, balstītām ikdienas aktualitātēs, jo tā netiek zaudēta saikne ar realitāti. Tikpat nozīmīgi, cik apmācīt jauniešus par valsts pamatlikumiem, lai tie ir labāk sagatavoti izmantot savas tiesības un pienākumus, ir arī veicināt kultūras un vēsturiskā mantojuma apguvi un atzīšanu.

Sociālās prasmes vislabāk palīdz apgūt tieši aktīva darbošanās dažādās sabiedriskās organizācijās – gan formālās (skolēnu pašvaldības, politisko partiju jauniešu sekcijas u.c.), gan neformālās (klubi, apvienības). Jau skola jāpiedāvā viņiem iespēja apgūt praktisku demokrātijas pieredzi. Nepārvērtējama nozīme ir tādām aktivitātēm, kas māca un rosina spējas sadarboties vienam ar otru. Ļoti nozīmīgas ir tādas nodarbības, kuru mērķis ir attīstīt lēmumpieņemšanas prasmes. Skolotāji vidusskolas posmā mēdz iedrošināt skolēnus arī iesaistīties dažādos projektos sadarbībā ar citām organizācijām (kopienas asociācijas, publiskās iestādes, starptautiskās organizācijas). Tie var būt gan lokāla skolas mēroga, plašāki valsts līmeņa vai pat starptautiski projekti.

Pilsonisku attieksmju veidošana ir komplekss process. Taču šajā sakarībā nozīmīgi atcerēties, ka liela loma ir kritiskās domāšanas attīstībai. Kritiski domāt – tas nozīmē iegūt prasmes, kas nepieciešamas, lai aktīvi darbotos sabiedrības dzīvē. Kritiskā domāšana veicina gan lēmumpieņemšanas prasmju attīstību, gan tolerances veidošanos pret citādi domājošajiem. Lai izveidotos stabilas attieksmes, kas pāraug pilsoniskuma vērtībās, svarīgi ir pazīt sevi un cienīt citus. Stablas pilsoniskas attieksmes stiprina sociālo un morālo atbildību, kas tik ļoti pietrūkst mūsdienu cilvēkiem. Pilsonisku attieksmju izveidošanās kļūst par pamatu jaunieša vērtību sistēmai. Ja skolēni apzināsies dažādu sociālo perspektīvu un skatupunktu esamību, viņiem vieglāk būs iekļauties mūsdienu mainīgajā vidē. Jau pamatskolas posmā sociālo zinību stundās rosina skolēnus ieklausīties un miermīlīgi risināt problēmas, mācīties pašiem piedalīties drošas vides veidošanā. Vidusskolas posmā, kur tāda mācību priekšmeta vairs nav, skolotājam kopā ar audzēkņiem daudzveidīgāk jāizmanto klases stundas.

Kaut arī vēl aizvien nav definēti ietekmīgākie faktori, kas veicina (vai arī kavē) pilsoniskuma attieksmju un vērtību veidošanos skolā, izdarītajos starptautiskajos pētījumos, kā arī tajos, kas tapuši Latvijā, atsevišķi apstākļi tomēr minēti. Kā viens no nozīmīgākajiem faktoriem tiek minēta **skolas un klases vides atvērtība**. Atvērtībai ir vairākas dimensijas: atvērtība pret jauniešu viedokļiem, apkārtējās dzīves pretrunīgās realitātes iekļaušana mācību procesā, skolas vides spēja pārveidoties līdzī laimam. Tomēr veiktajos pētījumos (un jo īpaši Latvijā) atvērtības princips tiek vērtēts diezgan kritiski. Tiek atzīmēts, ka diskusijas par tēmām, kas saistītas ar pilsoniskuma veidošanos un demokrātiskajiem procesiem valstī, klasē izraisās reti vai pat nemaz. Skolotāji izvairās runāt par neviennozīmīgi interpretējamiem vēstures, valodas lietošanas jomu vai citiem ar sabiedrības dzīvi saistītiem jautājumiem. [46] Vēl vairāk - saskaņā ar LU pētījumu [34], laikā no 1999. līdz 2004. gadam ievērojami mazinājušās demokrātiskas skolas vides izpausmes (pašpārvalde, diskusijas, darba grupas) un pieaugusi skolēnu skepse par tām. Iespējams, par iemeslu kļuvusi ne visai pozitīvā pieredze iepriekšējos gados. Pētnieki norāda uz salīdzinoši augsto autoritārisma līmeni skolotāju vidū. Tas nozīmē, ka skolotājs nepaļaujas uz sadarbību ar skolēniem un savstarpēju cieņu, bet prasa ievērot zināmu hierarhiju attiecībās un pausto uzskatu uzklaušānā.

Tāpat pētījumi norāda, ka dažādu skolu prakse būtiski atšķiras, arī runājot par atvērtību pret vietējo skolas sabiedrību. Par galveno ietekmējošo faktoru tiek atzītas skolas tradīcijas un skolas vadītāja attieksme. [58]

LU 2004. gada pētījums [34] secina, ka skolēnus daudz vairāk ietekmē prakse un sabiedrībā notiekošais, nevis mācību priekšmetu saturs. Sacītais apstiprina jau augstāk izteikto domu, ka mācību procesam, ja tas virzīts uz vērtību iedzīvināšanu, jābūt ne tikai faktoloģiski bagātam un argumentētam, bet arī emocijas un radošumu raisošam.

IZM izstrādātie “Ieteikumi pilsoniskajā audzināšanā” izvirza uzdevumus gan skolēniem, gan skolotājiem.

Katram vecumposmam šie uzdevumi ir citādāki – piemēroti viņu uztveres iespējām un iepriekšējam zināšanu līmenim.

Galvenie uzdevumi pilsoniskuma veidošanā vidusskolā ir :

- nostiprināt personiskās, nacionālās un eiropēiskās identitātes apziņu;
- veidot skolēnu prasmi analizēt savas tautas un valsts vēsturisko pieredzi cilvēces vēsturiskās attīstības kontekstā;
- gatavot skolēnus dzīvei sabiedrībā, uzņemoties pilsonisku atbildību, piedaloties sabiedrības pārvaldē un politisku lēmumu pieņemšanā;
- veidot skolēnu analītisko un dialogisko domāšanu, prasmi šaubīties un novērst šaubas, rast problēmas risinājumu, veidot demokrātisku un iecietīgu attieksmi pret citiem pasaules uzskatiem un viedokļiem;
- veidot skolēnos prasmi spriest par vietējo un valsts mēroga valstisko un sabiedrisko institūciju darbību, veidot sadarbību ar vietējām pašvaldībām, valsts institūciju reģionālajām nodaļām, politisko un nevalstisko organizāciju vietējām struktūrām. [36;9]

Pedagoga uzdevumi pilsoniskajā audzināšanā ir:

- atrast pārlicinošus piemērus par sabiedrības un pilsoņa attiecībām vēsturē un mūsdienās,
- palīdzēt skolēniem apzināties Latvijas vietu pasaulē, rosināt viņos patriotiskas attieksmes veidošanos;
- attīstīt tās prasmes un iemaņas, kas nepieciešamas demokrātiskas sabiedrības cilvēkam. [36;6]

Darba autore uzskata, ka pat tad, ja visus minētos uzdevumus vidusskolas posmā izdotos realizēt, tas negarantētu pilsoniskuma kā vērtības iedzīvināšanu. Šo uzdevumu izpilde varētu garantēt formāla pilsoņa, iespējams, pat domājošas personības ienākšanu

sabiedrībā, tomēr šāds pilsonis būs tradicionālā pilsoniskuma pasīvs atbalstītājs. Darba autore uzskata, ka tikai tad, ja pilsoniskās attieksmes pret valsti un sabiedrību būs iedzīvinātas kā vērtības, nākotnes pilsonis aktīvi, apzinīgi un mērķtiecīgi spēs iekļauties politiskajās un nevalstiskajās aktivitātēs, būs gatavs uzņemties atbildību arī plašākā mērogā, ne tikai par sevi vai savu ģimeni.

Tāpēc atklāts ir jautājums, kā to panākt, kādus ceļus iet, lai skolēniem vienlaicīgi veidotos pilsoniskā apziņa, kas pāraugtu attieksmēs, un attieksmes kļūtu par vērtību pamatu.

Aija Tūne, pilsoniskās izglītības eksperte, norāda, ka pilsonisko izglītību var īstenot vairākos lielos segmentos: 1) tiešajā mācību procesā, 2) kā starppriekšmetu saikni, 3) kā ārpusstundu un ārpusskolas aktivitāšu sastāvdaļu, 4) kā visas skolas politikas un kultūras neatņemamu sastāvdaļu. [56]

Pilsoniskuma veidošanas pamatnosacījumi mācību stundu oraganizēšanā paredzēti gan Vidusskolas izglītības standartos, gan paraugprogrammās katrā mācību priekšmetā. Taču tas, kā skolotājs savienos satura aspektu ar pilsonisku attieksmju veidošanu, ir viņa paša rokās.

Pilsoniskās izglītības jautājumiem pievērsušies vairāku mācību priekšmetu standarti. Vairāku mācību priekšmetu standarti tieši norāda uz pilsoniskas izglītības mērķiem:

- *mācību priekšmeta "Latvijas un pasaules vēsture"* mērķis ir sekmēt izglītojamā kā demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības locekļa identitātes daudzpusīgu attīstību, izzinot Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures procesus;

- *mācību priekšmeta "Filozofija"* mērķis ir sekmēt izglītojamā pašpilnveidi un sociāli aktīvu attieksmi, attīstot filozofiskās domāšanas prasmes un izpratni par filozofiskām problēmām, to risinājumu iespējām un daudzveidību;

- *mācību priekšmeta "Politika un tiesības"* mērķis ir sekmēt izglītojamā izpratni par politiku kā sabiedrības praksi un zinātni, kā arī veicināt izpratni par pilsoniskās līdzdalības nozīmi sabiedrības un valsts veidošanā un par tiesiskuma lomu valstu un indivīdu savstarpējās attiecībās.

Vairāku mācību priekšmetu standarti [62] uz pilsoniskuma kā vērtības, kā attieksmes apguvi norāda pastarpināti vai netieši:

- *mācību priekšmeta "Ētika"* mērķis ir sekmēt tikumiska un rīcībspējīga cilvēka pilnveidi, kas spētu atbildīgi veidot savu dzīvi un attiecības sabiedrībā, cienot ētiskās vērtības un īstenojot ētiskos principus;

- *mācību priekšmeta "Kulturoloģija"* mērķis ir sekmēt kultūrizglītotas personības veidošanos, apzinot pasaules kultūras mantojumu, un veicināt kultūru daudzveidības kopainas izpratni, attīstot prasmes iesaistīties Latvijas un pasaules kultūras procesos;

- *mācību priekšmeta "Psiholoģija"* mērķis ir sekmēt izpratni par psiholoģiju un cilvēku savstarpējo attiecību veidošanās psiholoģiskajiem mehānismiem, sociālajām lomām un tām atbilstošu uzvedību, attīstot sevis pilnveidošanas motivāciju un pašrefleksijas spējas;

- *mācību priekšmeta "Ģeogrāfija"* mērķis ir pilnveidot izglītojamā izpratni par dabas, sociālo un ekonomisko procesu veidošanos un to attīstības mijiedarbību mūsdienu pasaules globālā, reģionālā mērogā un spēju līdzatbildīgi iesaistīties ilgtspējīgā sabiedrības attīstībā;

- *mācību priekšmeta "Literatūra"* mērķis ir sekmēt izglītojamā emocionālo, radošo un intelektuālo spēju attīstību, izpratni par literatūras daudzveidību un ieinteresētību folkloras un literatūras mantojuma izzināšanā;

- *mācību priekšmeta "Latviešu valoda"* mērķis ir pilnveidot izglītojamā prasmi kompetenti lietot latviešu literāro valodu saziņā, mūžizglītībā un starpkultūru dialogā;

- *mācību priekšmeta "Biznesa ekonomiskie pamati"* mērķis ir veicināt sociāli aktīvas un izglītotas personības veidošanos, kas, pamatojoties uz ekonomikas likumsakarībām, pamatotu izpratni par demokrātiskā sabiedrībā notiekošajiem ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem, spētu pilnvērtīgi, aktīvi iesaistīties un dzīvot mūsdienu sabiedrībā.

Tomēr visnozīmīgākā vieta pilsoniskuma kā vērtības veidošanā ierādāma ar audzināšanas darbību saistītajos virzienos – dažādos pasākumos un klases stundās. Vairākās republikas skolās ir izveidotas Pilsoniskās audzināšanas programmas. Diemžēl vienotas audzināšanas programmas mūsu valstī vēl aizvien nav. Ir tikai projekts šādai programmai, ko sagatavojis Valsts jaunatnes iniciatīvu centrs. Ir radīti metodiski ieteikumi *Klases stundu programmas paraugs*. Tās ievadā teikts : "Šajā stundā būtu jārada iespējas skolēniem pašizpausties, pašrealizēties, pašorganizēties. Tas palīdzētu viņiem kļūt brīvākiem, patstāvīgākiem un atbildīgākiem, veidot piederību savai klasei un skolai. Veiksmīgi organizējot klases stundas, iespējams nodrošināt skolēnu vajadzības pēc saskarsmes un sadarbības ar vienaudžiem un pieaugušajiem, pēc dialoga par daudzveidīgiem dzīves jautājumiem. Klases stundās skolēni paplašina savu redzesloku, gūst pozitīvu pieredzi, veido attieksmes pret dzīves pamatvērtībām. Šajā

procesā ļoti būtiska kļūst pedagoga kā zinoša, līdztiesīga un aktīva sadarbības partnera loma ikviena skolēna izaugsmē un klases kolektīva saliedēšanā”. [26]

Klases stundu programmas projekts paredz audzināšanas procesā īstenot vairākus mērķus un uzdevumus, norādot, ka klases audzinātājs attīsta šādas skolēnu kompetences: pašattīstības kompetenci (spēju izprast pašam sevi, virzīt savu attīstību), sociālo kompetenci (prasmi analizēt sociālos procesus, prasmi iekļauties sabiedrībā, risināt konfliktus, veidot sadarbības un saziņas prasmes u.c.); ētisko kompetenci (spēju apzināties vērtības un veidot kritisku attieksmi, pārdomātus spriedumus par sevi un citiem); eksistenciālo kompetenci (satiksmes drošība, darbība ekstremālās situācijās, veselīgs dzīvesveids u.c.); kultūras kompetenci (spēju izprast un pārmantot kultūrvēsturisko pieredzi).

Programmas pamatā ietvertie temati kļuvuši par daudzu skolu veidoto audzināšanas programmu pamatu.

Pilsoniskās audzināšanas jautājumi aktualizēti tematiskajā sadaļā “Sabiedriskā līdzdalība”. Vidusskolas posmā šajā jomā *izvirzītie mērķi* - apzināties savu nacionālo, valstisko, reliģisko un personisko identitāti un izprast indivīda un sabiedrības mijiedarbību. (*Skatīt 1.pielikumu*)

Uzdevumi: 1) apgūt prasmes iesaistīties daudzveidīgā sabiedriskajā darbībā; 2) veidot izpratni par savām un citu tiesībām un pienākumiem identitātes aspektā; 3) analizēt savu pieredzi un sabiedrībā dominējošās attieksmes, priekšstatus par sabiedriskajiem procesiem, veidot toleranci pret citādo sev līdzās.[26]

Klases audzinātāji gan klases stundās, gan citās aktivitātēs veic pilsonisko audzināšanu, izmantojot audzināšanas programmā piedāvātās tēmas, iepazīstinot skolēnus ar Latviju mācību ekskursijās un kultūras pasākumos, izskaidrojot pilsonisko attieksmi un rīcību, nostiprinot skolēnu pieredzi dažādās ar demokrātijas procesiem saistītās izpausmēs (piemēram, piedalīšanās skolēnu pašvaldības vēlēšanās, šādu vēlēšanu kampaņu rīkošana u.c.).

Pēc iedziļināšanās standartu un audzināšanas paraugprogrammas nostādņēs jāsecina, ka **pedagogi mācību procesā virzīti uz kompleksu sadarbību** skolēnu pilsoniskuma, patriotisma un morālo vērtību veidošanā, virzot skolēnu izzināšanas procesu, izmantojot piemērus no Latvijas vēstures, ģeogrāfijas, literatūras, kultūras un zinātnes. Diemžēl viens no būtiskākajiem trūkumiem Latvijas izglītības politikas dokumentos, kas skar pilsonisko izglītību, ir to nekonkrētais un bieži ideoloģizētais saturs. Izglītības politikas veidotāji bieži izmantojuši dokumentos vēsturiskus un nekonkrētus jēdzienus,

kaut viņu mērķis veicināt patriotisma jūtu veidošanos. Piemēram, Izglītības likumā kā skolotāja pienākums minēts „audzināt krietnus, godprātīgus cilvēkus - Latvijas patriotus”. Patiesībā tā ir tukša frāze, bez konkretizācijas, ko uzskatīt par krietnu, godprātīgu Latvijas patriotu.

Otrs nozīmīgākais ceļš, kas var stiprināt **skolēnu sociālās prasmes**, ir aktīva līdzdalība pasākumos, skolēnu pašpārvalžu veidošanās. Svarīgi, lai iniciatīva nāktu no skolēnu puses. Skolēnu pašpārvalžu veidošanu nosaka virkne normatīvu dokumentu: Izglītības likums, Vispārējās izglītības likums, Izglītības pamatnostādnes 2007 – 2013. gadam, Izglītības iestādes nolikums. 2009. gada pavasarī Valsts jaunatnes iniciatīvu centrs izstrādāja un apstiprināja reglamentējošu dokumentu *Vispārējās izglītības iestādes un profesionālās izglītības iestādes izglītojamo pašpārvaldes veidošanas un darbības kārtība*. [61]

Pašpārvaldes darbības galvenais mērķis ir panākt izglītojamo interešu aizstāvību un to saskaņošanu ar izglītības iestādes administrāciju, piedaloties vispārējās izglītības iestādes dzīves pilnveidošanā.

Šis pats dokuments definē arī galvenos uzdevumus skolu pašpārvalžu darbībā:

1) izziņāt izglītojamo intereses, problēmas izglītības iestādē; 2) piedāvāt problēmu risinājumus; 3) veikt darbības, kas veicinātu izglītojamo interešu aizstāvību un saskaņošanu; 4) vadīt izglītojamo sabiedrisko dzīvi skolā; 5) būt starpniekiem starp izglītojamajiem kā arī starp izglītojamajiem un izglītības iestādes darbiniekiem problēmu risināšanā; 6) sadarboties ar izglītības iestādes administrāciju, pedagogiem, institūcijām izglītības iestādē, pašvaldībā un valstī. [61]

Kā norāda nolikums, skolēnu pašpārvaldēm skolas ikdienas dzīvē, kā arī brīžos, kad jāpieņem stratēģiski lēmumi, ir liela nozīme. Ja skolēnu pašpārvaldē ievēlēti skolēni – visas skolas (vai vismaz kādas grupas) autoritātes, pie kam autoritātes pozitīvā nozīmē, šāda skolēnu organizācija var būt ne tikai teicams palīgs skolas administrācijai, bet ar savām aktivitātēm var rosināt arī pārējos skolasbiedru sociālu prasmju apguvi. Ja skolā darbojas aktīva pašpārvalde, tad tās biedri iesaistās dažāda mēroga sabiedriskās aktivitātēs – sākot no pilsētā organizētiem semināriem, līdz starptautiskiem skolēnu projektiem. Pilsoniskās aktivitātes veidošanās pakāpes skatīt (*Skat. 20.pielikumu*)

Veiksmīga skolēnu pašpārvaldes darbība lielā mērā atkarīga no skolas administrācijas nostājas - ja tā būs labvēlīga, mērķtiecīgi virzīta, atbalstoša, skolēni ātrāk un veiksmīgām apgūs dažādas sociālās prasmes, spēs veidot noturīgas pilsoniskas attieksmes, kas laika gaitā varētu pāraugt vērtībās.

5. Pētījums par vidusskolēnu pilsonisko attieksmju un pilsoniskuma kā vērtības veidošanās iespējām

5.1. Pārskata pētījuma metodoloģija

2009. gada maijā Ventspils 1. ģimnāzijā tika veikts pārskata pētījums, lai noskaidrotu vidusskolēnu un viņu vecāku attieksmi un skolas lomas vērtējumu pilsoniskuma kā vērtības veidošanā. Tas ir lietišķs kvalitatīvs izglītības pētījums, kura mērķis noskaidrot un analizēt situāciju, kāda tā ir pilsoniskuma veidošanās jomā Ventspils 1.ģimnāzijā. Pētījuma gaitā bija nepieciešams noskaidrot skolēnu attieksmes, viņu gatavību aktīvi iekļauties sabiedriskās dzīves norisēs, kritiski tās vērtēt. Tāpat ar aptaujas palīdzību tika novērtēta kādas ar pilsoniskumu saistītas īpašības piemītības pakāpe un procesu izpratne, tika noskaidrota skolas un ģimenes ietekmes pakāpe pilsoniskuma veidošanās procesā.

Pētījuma ietvaros tika veidota reprezentīva izlases veida skolēnu un vecāku aptauja. Pamatojoties uz izglītības politikas dokumentu izvirzītajiem uzdevumiem skolēnu pilsoniskajā audzināšanā un vēsturiski mūsdienīgā aspektā skatītiem teorētiskiem pilsoniskuma veidošanas aspektiem, izstrādāta oriģināla anketa (Skatīt 2.pielikumu), kurā iekļauti specisfiski apgalvojumi un jautājumi par pilsoniskuma izpratni, attieksmju veidošanās iespējām, skolas un ģimenes lomu aktīva pilsoniskuma veidošanās sekmēšanai. Aptaujā ietverts arī jautājumu bloks, kas pamato jauniešu viedokli etniskās identitātes jomā. Gan skolēnu, gan vecāku aptaujā izmantoti slēgtie apgalvojumi.

Izlases raksturojums

Pārskata pētījums izdarīts vidusskolas posmā – tas ir, aptverot 10. – 12.klašu skolēnus – no 286 vidusskolēniem, kas 2008./09. mācību gadā mācījās 1. ģimnāzijā, aptaujā piedalījās 198 (69,2%). Vidusskolēni tika aptaujāti pa grupām, no 10. klasēm aptaujā piedalījās 62 skolēni (mācījās 78), no 11. klasēm aptaujāti 78 skolēni (mācījās 102), no 12. klasēm – 58 (mācījās 110). Izlase ir nevarbūtīga, pēc ērtuma metodes veidota. Šāda metode izvēlēta divu iemeslu dēļ : 1) skolēnu ieinteresētība un atsaucība bija ievērojama, 2) taupot laika un darba resursus.

Pārskata pētījuma daļas, kas skāra vecāku aptauju, izlase tika veidota kā varbūtīga tipoloģiska izlase, jo mērķis bija izzināt visu vidusskolas klašu grupu vecāku domas. Izlasē bija iekļauti attiecīgās klašu grupas katrs 2. vecāks, respektīvi, darba autore izvēlējās visus vecākus, kuru bērni klases žurnālā numerācijā atzīmēti ar pāra ciparu. No 10. klašu vecākiem tā tika izraudzīti 39, no 11. klašu vecākiem – 51, no 12.

klašu vecākiem – 55. Aptaujas jautājumi tika izsūtīti 12.05.09. pa pastu. Savlaicīgi (līdz 15. 06.09.) No 145 izsūtītajām atgrieztas tika 109 (75,2%) aptaujas lapas.

Vecāku aptaujās (*skat. 3. pielikumu*) apgalvojumi un jautājumi līdzīgi skolēnu aptauju lapās sniegtajiem, tikai vecāku aptaujai 2 daļas. 1. aptaujas daļā iekļauie apgalvojumi dalēji atšķiras no skolēnu aptaujām, te iekļauti apgalvojumi, kas lūdz vecākus novērtēt, cik liela pilsoniskajā audzināšanā ir vecāku loma. Pētījuma aptaujas lapas 2. daļā dotie jautājumi tādi paši kā vidudsskolēniem.

Pilotpētījumam, pārbaudot skolēnu aptaujas lapā iekļaujamo jautājumu atbilstību, tika izraudzīta Ventspils 4. visusskolas 11.a klase (audzinātāja S. Bērzkalne) un 16.04.2009. audzināšanas stundas laikā aptaujas lapas tika aizpildītas, pēc tam koriģēti, īsināti un pārfrāzēti jautājumi, kas vēlāk izmantoti pārskata pētījumā.

Pētījums tika saskaņots ar Ventspils 1. ģimnāzijas vadību un skolēnu pašpārvaldi. Dati tika iegūti ar aptaujas palīdzību.

5.2. Skolēnu aptaujas rezultātu analīze

Skolēnu aptaujā 3 tematiskas daļas, kā arī lūgums sniegt ziņas par sevi. Bērnu un vecāku spriedumi un vērtējumi dažos aspektos atšķīrās.

1. aptaujas daļā ietvertie apgalvojumi palīdzēja novērtēt gan skolēnu, gan vecāku kādas īpašības piemēitības, vērtību izpratnes vai procesa norises pakāpi viņu skatījumā. Aptaujas 1. daļā ievietotos apgalvojumus tematiski varētu iedalīt 7 lokos.

1. – 3. apgalvojums saistīts ar dzīves pozīcijas izzināšanu, interesēm par valstī notiekošo. 4.- 7. apgalvojums palīdz noskaidrot respondentu attieksmi pret masu medijiem, kultūru, Latvijas vēsturi; 8. – 14. apgalvojums lūdz respondentus noteikt pilsoniskas audzināšanas klātbūtni mācību un klases stundās. 15. – 18. apgalvojums atsedz lietas, kam tiek dota priekšroka izvēles gadījumā – izziņai vai izklaidei. 22.- 29. apgalvojums rosina skolēnus vērtēt savu rīcību, sabiedrisko aktivitāti. 30. apgalvojums ietverts, lai noskaidrotu, vai skolēni sevi uzskata par Latvijas patriotiem.

2.daļā apkopoti jautājumi, ar kā palīdzību pētījumā tiek noskaidroti nozīmīgākie pilsoniskuma attieksmes veidošanās aspekti.

3. daļā doti apgalvojumi, lai noskaidrotu skolas un ģimenes ietekmes pakāpi pilsoniskuma attieksmes veidošanā. (*Skolēnu aptaujas 1. daļas skaitliskos mērījumus skat.4. pielikumā*)

Bieži mēdz runāt, ka sabiedrība esot pārāk kūtra un neieinteresēta un pārāk maz sekojot līdzī dažādiem politiskiem procesiem, likumu izstrādei un pieņemšanai. 1. – 3. aptaujas apgalvojums cenšas noskaidrot, vai mūsdienu vidusskolēni ir gatavi būt sociāli

aktīvi pilsoņi, kā šis aktīvais pilsoniskums ir savienojams ar citām indivīda sociālajām lomām. Kā rāda aptaujas rezultāti, lielākā daļa vidusskolēnu sevi uzskata par sabiedriski aktīviem, pozitīvu atbildi devuši 146 (73,7%) aptaujāto. Tā kā aktivitāte ir viena no nozīmīgākajām pilsoniskās līdzdalības vērtībām, kuru apgūšana un izkopšana palīdz ikvienam būt par vajadzīgu un vērtīgu sabiedrības locekli, tad arī šķietami nelielais inerto pulciņš - 12 (6,1%), kas atzīst, ka nav aktīvi un skolas rīkotajos pasākumos neieklājas, rada pārdomas par darba formām, kā iesaistīt arī viņus. Atklāti savus uzskatus par pilsoniskumu, demokrātijas procesiem, valsts vēsturi gatavi paust 130 (65,7%), kategoriski to nav gatavi darīt 8 (4,0%) aptaujāto, pārējie svārstīgā pozīcijā.

Iepriecinošs ir fakts, ka 171 (86,4%) aptaujāto ir ieinteresēti valstī notiekošajā. Taču sekojošās atbildes nesniedz norādes uz to, kādā veidā tas notiek, jo 133 (67,2%) neskatās TV ziņu raidījumus un 108 (54,5%) neuzticas preses sniegtajai informācijai. Iegūtie rezultāti vedina domāt, ka interese par valstī notiekošo ir vai nu tīmeklī iegūta, vai sadzīviskā vidē izplatītu ziņu līmenī.

113 (57,1%) apgalvo, ka viņus interesē savas valsts - Latvijas vēsture, bet 106 (53,5%) atbildējuši, ka viņiem ir saistoši notikumi Latvijas kultūras dzīvē, literatūrā un mākslā, 22 (11,1%) kategoriski to noklieguši. Tātad gandrīz 4.daļa skolēnu dzīvo it kā ārpus laika un telpas. Šāda atsvešināšanās nesekmē pozitīvu attieksmju veidošanos dzīvei pilsoniskā sabiedrībā savā zemē – Latvijā..

Demokrātiskas valsts uzbūvi, tiesiskumu kā arī pilsoniskās sabiedrības lomu un nozīmi vidusskolēni apgūst gan mācību, gan klases stundās. Noskaidrot, kāda ir skolēnu attieksme un vērtējums skolā notiekošajam, palīdz aptaujas 8. – 13. apgalvojums. Vērtējot apgalvojumu, vai mācību stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību, apstipriņošas atbildes sniedz 121 (61,1%) aptaujāto, 16 (8,1%) tam pilnīgi nepiekrīt. Līdzīga situācija arī uzstādījumā par to, vai skolā tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskajiem procesiem valstī – 109 (55,1%) sniedz apstipriņošu atbildi, bet 15 (7,6%) tam pilnībā nepiekrīt. Nedaudz labāka situācija atsedzas jautājumā par to, vai mācību un klases stundās tiek runāts par Latvijas valsts veidošanos – pozitīvu vērtējumu dod 158 (79,8%) aptaujāto. Domājams, ka te liels un pozitīvs ieguldījums ir tieši Latvijas vēstures stundām (skola piedalās projekta Latvijas vēstures kā atsevišķs mācību priekšmets aprobēšanā).

Demokrātijas vērtības slēpjas pašu cilvēku vērtībās. Tie ir arī principi, kā sabalansēt dažādās intereses sabiedrībā. Būtu ļoti labi, ja skolēns no vispārīzglītojošās skolas sola aizietu arī ar ticību savai valstij un pārliecību, ko nozīmē būt labam,

krietnam pilsonim. Aptauja apliecina, ka daļa skolēnu neatzīst, ka mācību un klases stundās vispār tiktu runāts par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim. 35 (17,6%) aptaujāto kategoriski noliedz, ka tādas pārrunas skolā notikušas, pie kam tas attiecas uz visām vidusskolas klašu grupām. Arī šādu situāciju varētu vērtēt kā sava veida atsvešināšanos, atteikšanos līdzdarboties, nevēlēšanos ieklausīties. Kaut arī vidusskolēns (pēc Ļ. Vigodskas) tiecas izprast apkārtējo pasauli, taču viņa spriedumi par to reizēm ir neobjektīvi, pretrunīgi un kategoriski, viņi sabiezina krāsas, pārvērtējot labo un ļauno, notikušo un nenotikušo.

Daudz vairāk ir to vidusskolēnu, kas pauž pārliecību, ka skola nestiprina etnisko identitāti, tikai 93 (46,9%) snieguši apstiprinošu vērtējumu, 25 (12,6%) apgalvojumam pilnībā nepiekrīt. Tomēr iepriecinoši ir tas, ka skolēni savā starpā par šiem jautājumiem spriež un diskutē. 103 (52,0%) apgalvo, ka diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem, bet 144 (72,7%) – par vērtībrloblēmām klasē ir notikušas, 12. klasēs - attiecīgi 63,8% un 82,8%.

Lai novērtētu, kas skolēnus ietekmē un interesē vairāk, aptaujā tika iekļauti apgalvojumi par dažāda rakstura pasākumu apmeklēšanu un interesi par latviešu kultūru un literatūru. Vairākums aptaujāto – 165 (83,3%) priekšroku dod izklaidējošiem pasākumiem, daudzi apgalvo, ka pēdējā gada laikā lasījuši kādu latviešu rakstnieka darbu un noskatījušies kādu latviešu filmu – 174 (87,9%) abās pozīcijās. Tomēr iegūtais rezultāts diez vai liecina par skolēnu noturīgu interesi par latviešu kultūru, drīzāk atspoguļo viņu darbu, gatavojoties literatūras stundām, vai līdzdalību skolas organizētajos pasākumos (katru gadu Lāčplēša dienā tiek organizēta filmas “Rīgas sargi” noskatīšanās).

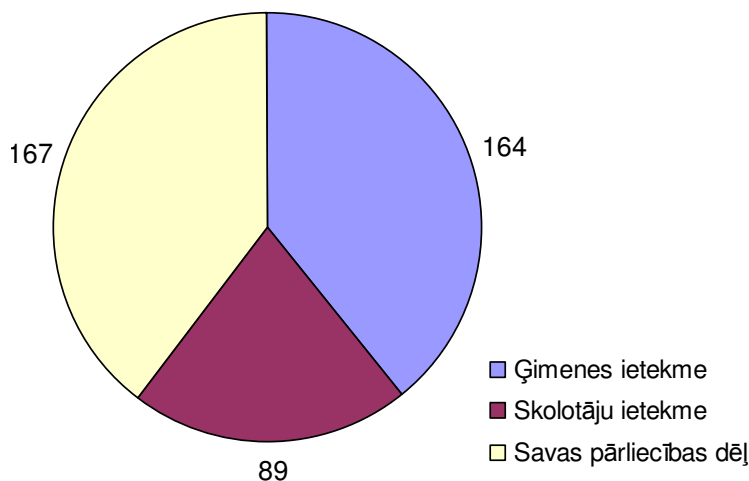
Atbildes uz 19. - 21. apgalvojumā izteiktajiem spriedumiem atklāj skolēnu attieksmi pret valsts svētkiem un tradicionālo latviešu iezīmdienu svinēšanu, kā arī atsedz ģimenes tradīcijas šajā jomā. Kaut arī 179 (90,4%) apgalvo, ka piedalījušies pēdējā gada laikā kādā no valsts svētkiem velītā pasākumā, tikai 106 (53,5%) atzīst, ka ģimenē izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas. Labāka situācija atklājas ģimeņu tradīcijās latvisko svētku atzīmēšanā – 171 (86,4%) pozitīva atbilde.

Attieksmi pret valsts simboliem un gatavību līdzdarbībai atklāj 22. – 29. apgalvojumā sniegtās vidusskolēnu atbildes.

Himna un karogs ir valsts simboli, kuri prasa pienācīgu attieksmi un izturēšanos. Jāsecina, ka aizvien vēl valstī vērojami gadījumi, kad pret tiem izturas bez cieņas.

Tāpēc svarīgi noskaidrot, ko tie nozīmē jauniešiem, kas mudina vai nemudina pret tiem izturēties goddevīgi.

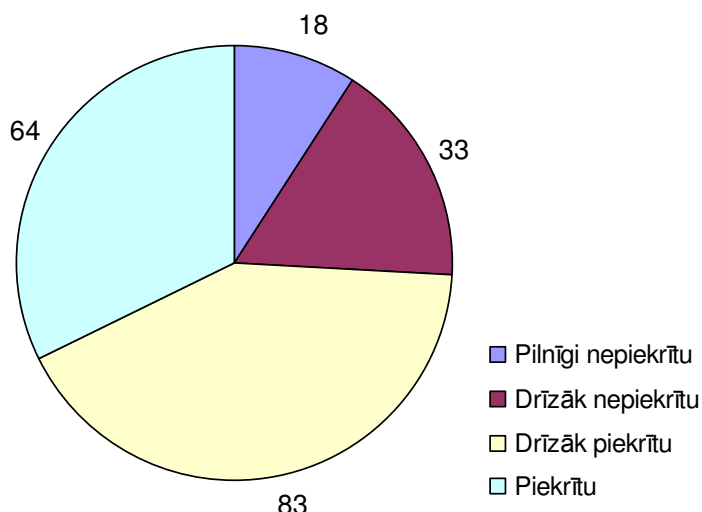
Aptaujā gūtie rezultāti rāda, ka lielākā nozīme attieksmes veidošanā ir ģimenei.

1.attēls. Attieksme pret valsts simboliem

Skolēnu rīcību, aktīvā pilsoniskuma izpausmes raksturo viņu interese par savas tautas vēsturisko pagātņi, varoņiem, savas skolas vēsturi, kā arī viņu gatavība iesaistīties piemiņas vietu sakopšanā. Vēstures izpratne nepieciešama arī sabiedrības kopīgo piederības izjūtu veidošanai, konfliktu un pretrunu nolīdzināšanai, sāpīgo pārīdarījumu izpratnei. Savas tautas, valsts vēsture ir neatņemama daļa no nacionālās pašapziņas un nacionālās sevis izpratnes, tāpēc ļoti svarīgi izziņāt pašu skolēnu nostāju šajos jautājumos. Nepārvērtējama šajā ziņā ir ģimenes loma. No aptaujātajiem vidusskolēniem kopā ar vecākiem Latvijas vēsturē nozīmīgas vietas apmeklējuši tikai 114 (57,6%), no tiem pārliecinoši apstiprinošu atbildi sniedz 45 (39,5%). 16 (8,1%) apgalvo, ka nekad ar vecākiem kopā šādas vietas nav apmeklējuši. Tāpēc vēl jo nozīmīgāki ir skolas uzdevumi jauniešu patriotiskajā audzināšanā. To apliecina arī skolēnu atbildes aptaujā, 174 (87,9%) aptaujāto atzīst, ka skola šādas ekskursijas un pārgājienus rīkojusi. 165 (83,3%) skolēnu apmeklējuši muzejus un iepazinušies ar savas tautas vēsturi. Daudz mazāks ir to skolēnu skaits, kas iepazinušies ar skolas muzeja materiāliem – 129 (65,2%). Vēl mazāks ir to jauniešu skaits, kas paši piedalījušies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkās – 94 (47,5%).

Aptaujas pēdējais apgalvojums lūdz novērtēt sevi kā Latvijas patriotu. Diagramma sniedz uzskatāmu atbildi, vai skolēni jūtas kā savas zemes patrioti. 147 (74,2%) sniedz apstiprinošu atbildi, 18 (9,1%) apgalvojumam absolūti nepiekrīt.

2.attēls. Apgalvojums “Es esmu Latvijas patriots”

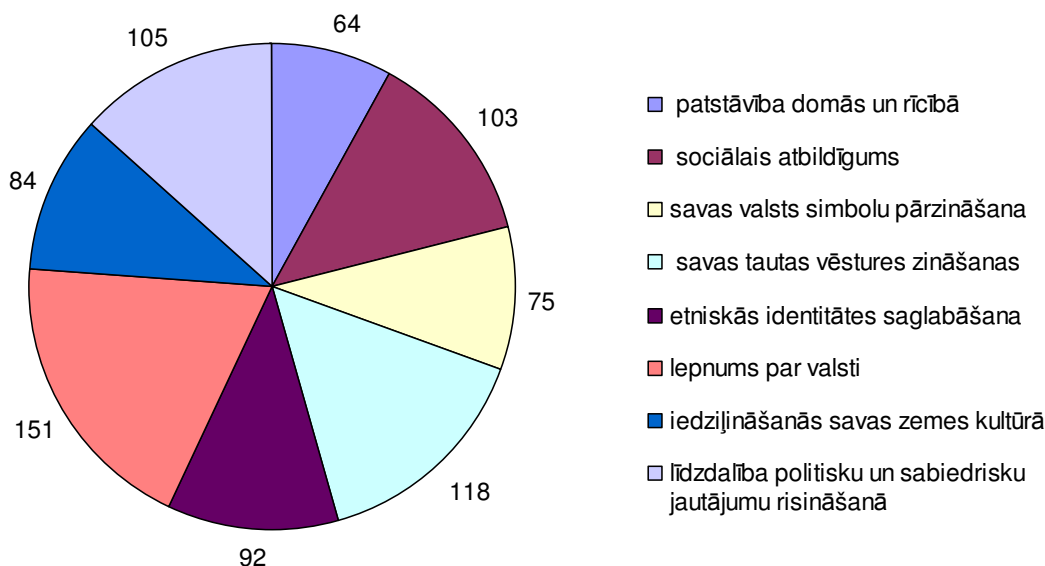
Aptaujas 2.daļā apkopoti 12 tematiski jautājumi, ar kā palīdzību pētījumā tiek noskaidroti nozīmīgākie pilsoniskuma attieksmes veidošanaās aspekti. No 8 piedāvātajiem apgalvojumiem skolēni izvēlējās 4, viņuprāt, atbilstošākos variantus, kā svarīgāko no minētajiem apgalvojumiem atzīmējot ar ciparu 1, mazāk svarīgo – ar ciparu 4.

Vispirms skolēni tika lūgti noteikt 4 svarīgākās pazīmes, kas raksturo pilsonisku attieksmi pret valsti.

1.tabula

	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
Pilsonisku attieksmi pret valsti raksturo					
patstāvība domās un rīcībā	21	18	11	14	64
sociālais atbildīgums	28	22	30	23	103
savas valsts simbolu pārzināšana	15	19	17	24	75
savas tautas vēstures zināšanas	22	28	33	35	118
etniskās identitātes saglabāšana	10	17	26	39	92
lepnums par valsti	67	54	17	13	151
iedziļināšanās savas zemes kultūrā	12	14	37	21	84
līdzdalība politisku un sabiedrisku jautājumu risināšanā	23	26	27	29	105

Kā svarīgākās iezīmes, kas raksturo pilsonisku attieksmi pret valsti skolēni minēja lepnumu par valsti –76,3%, savas tautas vēstures zināšanas – 59,6% un līdzdalību politisku un sabiedrisku jautājumu risināšanā – 53,0%. Vismazāk aptaujāto piekrita apgalvojumam, ka pilsonisku attieksmi raksturo patstāvība domās un rīcībā

3.attēls. Pilsonisko attieksmi pret valsti raksturojošie faktori

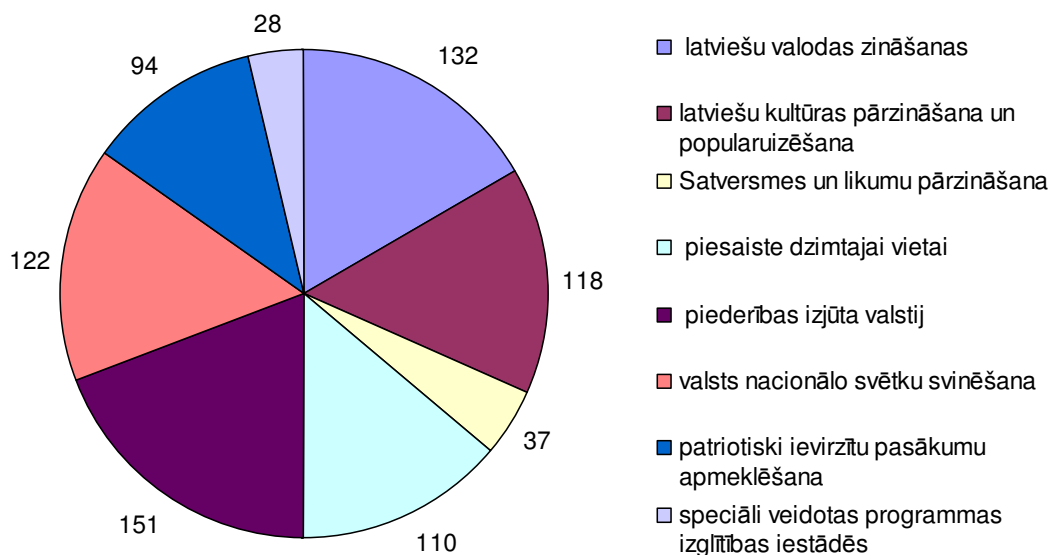
Kā rāda aptaujas rezultāti, skolēnu domas ir dažādas. Iepriecina, ka visās klašu grupās skolēni atzīst sociālā atbildīguma nozīmi. Zināmā mērā mūsdienu sabiedrības dzīves veids un orientēšanās uz vizuāli tveramo parādās arī skolēnu atbildēs atbildēs par to, ka pilsonisku attieksmi pret valsti raksturo valsts simbolu pārzināšana. Kā visnozīmīgāko rādītāju pilsonisko attieksmju izpausmē pret valsti 67 (33,8%) min lepnumu par valsti, kā vismazsvarīgākais faktors tiek minēta savas nacionālās identitātes saglabāšana - 10 (5,1%). Arī šāda nostāja rāda mūsdienīgas tendences – atsacīšanos no savas tautas tradīcijām, pārņemot it kā moderno, no ārpusas nākušo. Tomēr darba autore ir pārliecināta, ka tikai tad, ja cilvēks saglabā savu etnisko identitāti, ar to saistītās vērtības, viņš atvērti un atbildīgi spēs pieņemt un novērtēt arī citas tautas.

Skolēni tika aicināti izvēlēties būtiskākos iemeslus, kas, viņuprāt, var stiprināt pilsoniskumu un nacionālo identitāti.

2.tabula.

Pilsoniskumu un identitāti stiprina	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
latviešu valodas zināšanas	45	40	27	20	132
latviešu kultūras pārzināšana un popularizēšana	25	38	30	25	118
Satversmes un likumu pārzināšana	4	5	9	19	37
piesaiste dzimtajai vietai	22	29	27	32	110
piederības izjūta valstij	71	37	27	16	151
valsts nacionālo svētku svinēšana	21	29	40	32	122
patriotiski ievirzītu pasākumu apmeklēšana	8	18	28	40	94
speciāli veidotas programmas izglītības iestādēs	2	2	10	14	28

Pēc skolēnu domām, visvairāk pilsoniskumu un nacionālo identitāti stiprināt piederības izjūta valstij – 76,3% to atzina par vissvarīgāko. Daudzi uzskata, ka pilsoniskumu un nacionālo identitāti stiprina latviešu valodas zināšanas – 66,7% un valsts nacionālo svētku svinēšana – 61,6%. Vismazāk šai sakarā, pēc vidusskolēnu domām, varētu panākt ar speciāli veidotu programmu palīdzību – 14,1% un Satversmes un likumu pārzināšanu – 18,7%.

4.attēls. Pilsoniskumu un identitāti stiprinošie faktori

Aptaujas rezultāti atspoguļo skolēnu dažādos uzskatus par iespējām, kas varētu stiprināt pilsoniskumu un nacionālo identitāti. Mērot pēc nozīmīguma, 1. vietā visbiežāk minēta piederības izjūta valstij – 35,9%, tad seko latviešu valodas zināšanas – 22,7%. Vismazāk respondentu kā vissvarīgāko faktoru min speciālu programmu radīšanu – 1,0% un Satversmes un likumu pārzināšanu – 2,0%.

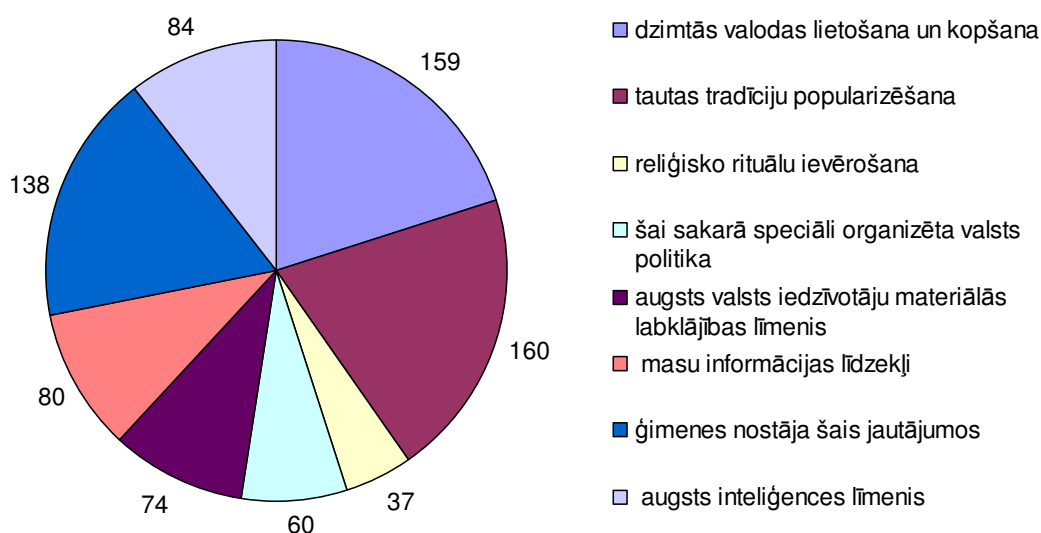
Iegūtie rādītāji ir pretrunā ar pilsoniskās izglītības pausto viedokli, ka tieši likumu un pienākumu pārzināšana tuvina nākamo pilsoni aktīvai pilsonībai. Pētniekiem un programmu veidotājiem var piekrist, ka zināt savas zemes likumus ir svarīgi kaut vai tāpēc, lai orientētos valsts politiskajos pamatprincipos. Darba autore pieļauj, ka politiskās zinības skolēniem vidusskolas posmā nešķiet interesantas, jo sarunās ar audzēkņiem noskaidrojies, ka pedagogs šajās stundās akcentē zināšanu un sausu faktu apguvi, ka šīm stundām reti piemīt emocionalitāte un radošums.

Trešais aspekts atsedz vidusskolēnu uzskatus par to, kas ir visnozīmīgākais etniskās identitātes nostiprināšanā un saglabāšanā.

3.tabula

Etniskās identitātes saglabāšanu un nostiprināšanu visvairāk veicina	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
dzimtās valodas lietošana un kopšana	88	35	21	15	159
tautas tradīciju popularizēšana	39	59	32	30	160
religīgo rituālu ievērošana	0	6	16	15	37
šai sakarā speciāli organizēta valsts politika	10	14	13	23	60
augsts valsts iedzīvotāju materiālās labklājības līmenis	6	27	13	28	74
masu informācijas līdzekļi	8	17	33	22	80
ģimenes nostāja šais jautājumos	38	28	45	27	138
augsts inteliģences līmenis	9	12	25	38	84

Kā rāda rezultāti, nozīmīgākais faktors etniskās identitātes saglabāšanā un nostiprināšanā, skolēnuprāt, ir tautas tradīciju kopšana un popularizēšana un dzimtās valodas kopšana un lietošana – 80,3%. Vidusskolēni atzīst, ka nozīmīga loma ir arī ģimenes nostājai – 69,7%. Vismazāk aptaujāto uzskata, ka reliģiskie rituāli to varētu stiprināt – 18,7%.

5.attēls. Etniskās identitātes saglabāšanas un nostiprināšanas veicinošie faktori

Runājot par etniskās identitātes saglabāšanas iespējām, pārsvarā tiek uzsvērts, ka nevar aizkavēt citu kultūru ienākšanu Latvijā. Vispārpieņemts ir uzskats, ka radošā veidā var stiprināt nacionālo identitāti - svētkus, valodu, kultūru. Jautājums aktualizējies apstākļos, ka arī skolās vairs nemācās tikai vienas etniskās identitātes pārstāvji (tas attiecināms arī uz Ventspils 1. ģimnāziju, kas izsenis bijusi vienas tautības – latviešu – skola, bet tagad gandrīz katrā klasē ir arī cittautieši). Etniskās identitātes stiprināšana un saglabāšana saistāma arī ar dzimtās valodas kopšanu. To kā pašu svarīgāko faktoru min arī vidusskolēni – 44,4%, izvirzot to pirmajā vietā. Jautājuma problemātiskā puse

saistāma ar cittautiešiem, kas mācības apgūst un sabiedriskajā dzīvē iesaistās valsts valodā, nevis savā dzimtajā valodā. Aptaujā piedalījās arī 11 (5,6% no visu aptaujāto skaita) cittautiešu, kas mācās 1. ģimnāzijas 10. – 12. klasē. Viņu atzinumi etniskās identitātes stiprināšanā līdzīgi latviešu izteiktajiem vērtējumiem. 9 cittautiešu kā galveno faktoru min dzimtās valodas lietošanu un kopšanu, 8 - tautas tradīciju kopšanu un popularizēšanu. Atšķirīga ir latviešu un cittautiešu attieksme pret dzīves labklājības līmeni kā etnisku identitāti stiprinošu faktoru – 31, 8% latviešu, bet 54, 5% cittautiešu to atzīst par būtisku.

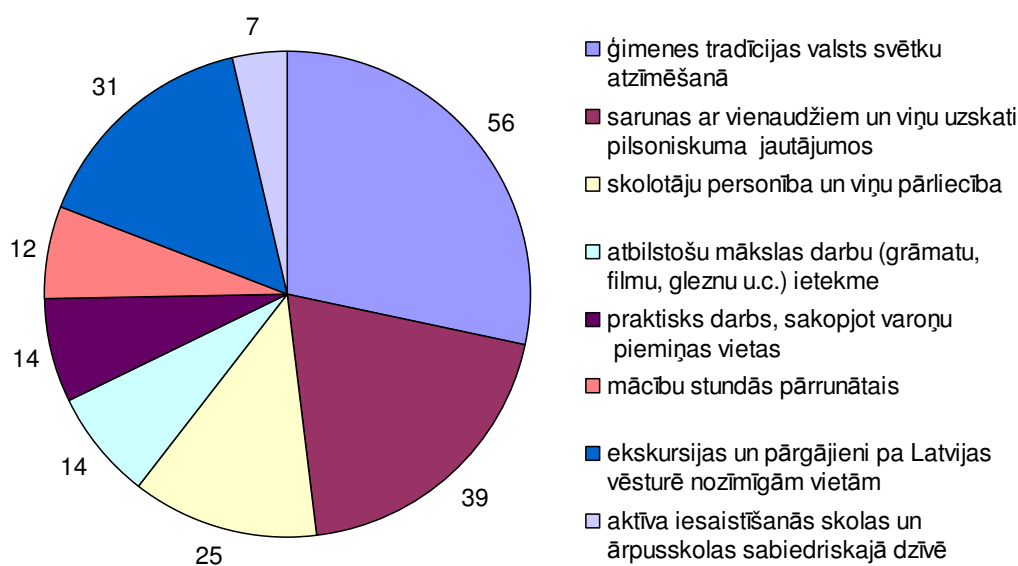
Atbildes uz ceturto aptaujas 2. daļas jautājumu iezīmē vidusskolēnu uzskatus par to, kas visspēcīgāk veicina pilsoniskuma attieksmju un patriotisma jūtu veidošanos skolā.

4.tabula

Visspēcīgāk pilsoniskuma attieksmes un patriotiskās jūtas vidusskolas posmā var veicināt	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā	56	28	18	20	122
sarunas ar vienaudžiem un viņu uzskati pilsoniskuma jautājumos	39	33	28	9	109
skolotāju personība un viņu pārliecība	25	25	21	22	93
atbilstošu mākslas darbu (grāmatu, filmu, gleznu u.c.) ietekme	14	14	21	36	85
praktisks darbs, sakopjot varoņu piemiņas vietas	14	15	29	23	81
mācību stundās pārrunātais	12	22	34	24	92
ekskursijas un pārgājieni pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām	31	46	24	28	129
aktīva iesaistīšanās skolas un ārpuskolas sabiedriskajā dzīvē	7	15	23	36	81

Vidusskolēni atzīst, ka visspēcīgāk pilsoniskuma attieksmes veicina ekskursijas un pārgājieni pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām – 65,2%, kā arī ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā – 61,6% un sarunas ar vienaudžiem par pilsoniskuma jautājumiem – 55,1%. Gandrīz puse – 47,0% aptaujāto kā būtisku faktoru atzīst arī skolotāja lomu pilsonisko attieksmju veidošanā. Salīdzinoši mazāk skolēnu par veicinošiem faktoriem šajā jomā atzīst aktīvu līdzdalību skolas un ārpuskolas sabiedriskajā dzīvē, kā arī darbu varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkās – 40,9%.

Kā absolūti nozīmīgākos faktoros skolēni min ģimenes un vienaudžu domas pilsoniskuma un patriotisma veicināšanā.

6.attēls. Pilsoniskuma attieksmju un patriotisko jūtu stiprinošie faktori vidusskolas posmā

Skolēnu domas par tiem faktoriem, kas visvairāk traucē pilsoniskuma attieksmju un patriotisko jūtu veicināšanā, atklājas piektajā aptaujas jautājumā.

5.tabula.

Pilsoniskuma veidošanas procesā un patriotiskajā audzināšanā traucējošie faktori	1.v.	2.v.	3.vi.	4.v.	Kopā
pasākumu kampaņveidīgums	17	18	23	30	88
patriotiski ievirzītu pasākumu vienveidība formāla pieeja šiem jautājumiem	28	23	31	30	112
skolas vadības un skolotāju neieinteresētība	19	24	28	38	109
pašreizējā sociālā un ekonomiskā situācija	20	24	18	30	92
jauniešu vienaldzība	49	22	19	22	112
ģimenes noraidošā nostāja	45	51	37	15	148
pārmērīgs pasākumu klāsts	14	27	30	17	88
	6	9	12	16	43

Tā kā pedagogam jāklūst par padomdevēju jauniešu pilsoniskajā izaugsmē, jāpalīdz skolēnam orientēties sabiedrībā notiekošajos procesos ekonomikā, politikā, kultūrā un Latvijā dzīvojošo tautu etniskajās tradīcijās, ļoti nozīmīgi ir izzināt tos apstākļus, kas jauniešiem nav pieņemami. Kā pašu būtiskāko traucējošo faktoru jaunieši min savu kūtrumu un vienaldzību ar pilsoniskumu un patriotismu saistītās norisēs – 74,7%. Kā traucējošs faktors 56,6% gadījumu tiek minēta pašreizējā sociālā un ekonomiskā situācija. Tikpat daudz skolēnu kā traucējošu faktoru min patriotiski ievirzītu pasākumu vienveidību. Darba autore pieļauj, ka šodienas jaunā paaudze pārmanto iepriekšējo paaudžu stereotipisko nostāju, ka viss, kas saistīts ar šādi ievirzītiem pasākumiem, ir obligāts un garlaicīgs. Iespējams, ka pasākumu organizētāji

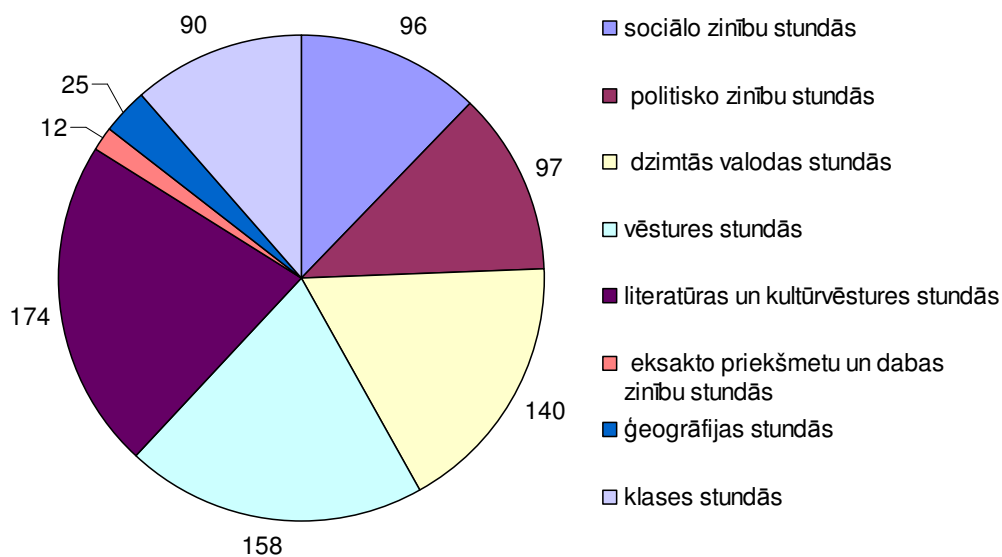
tiešām izmanto novecojušas metodes un paņēmienus, piemēram, valsts svētku organizēšanā. 44,4% aptaujāto kā uz traucējošu norāda arī ģimenes noraidošo nostāju. Ikkatrā mācību un klases stundā skolotājam jāveicina situācijas, lai skolēni ne tikai apgūtu mācību materiālu, bet emocionāli un radoši veidotu sevī pilsoniskas attieksmes, kas ar laiku pāraugtu stabilās pilsoniskās vērtībās.

Atbildes uz sesto jautājumu palīdz izprast, kuras ir tās mācību vai klases stundas, kas vispārliciecinātāk pievēršas pilsoniskuma un patriotisma tēmām.

6.tabula.

Visbiežāk pilsoniskuma un patriotisma tēmām pievēršas	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
sociālo zinību stundās	15	20	29	32	96
politisko zinību stundās	20	16	38	23	97
dzimtās valodas stundās	25	36	50	29	140
vēstures stundās	83	46	12	17	158
literatūras un kultūrvēstures stundās	37	57	42	38	174
eksakto priekšmetu un dabas zinību stundās	1	2	6	3	12
ģeogrāfijas stundās	0	2	5	18	25
klases stundās	17	19	16	38	90

Jau iepriekš aplūkotā Vidējā izglītības standarta nostādnes parāda, ka faktiski nav tāda mācību priekšmeta, kurā, pakārtojot tiešajiem mācību uzdevumiem un saturam, skolotājs nevarētu veicināt ar pilsoniskuma un patriotisma jautājumiem saistītu attieksmju veidošanos. Tātad viss atkarīgs no skolotāja ieinteresētības, viņa individuālās pozīcijas pilsoniskuma jautājumos. Aptauja rāda, ka skolēnus visvairāk ietekmējušas humanitāro zinību stundas – 87,9% respondentu atbildes kā norāda uz literatūras un kultūras vēstures stundām, 79,8% par tādām atzīst arī vēstures stundas, 70,7% - dzimtās valodas stundas. Vismazāk pozitīvi vērtētas ir eksakto un dabas zinību – 6,1% un ģeogrāfijas – 12,6% stundas. Klases stundas, kas pat pēc audzināšanas paraugplāna paredz nodarbības pilsoniskajā izglītība un valstisku un demokrātisku procesu izzināšanā, pozitīvi vērtētas 45,5% atbildēs.

7.attēls. Visbiežāk pilsoniskuma un patriotisma tēmām pievēršas

Darba autore ir pārliecināta, ka šādu skolēnu vērtējumu noteicis ne tikai mācību saturs, bet arī pedagoga personība, apstākļi, vai skolēnu acīs skolotājs ir / nav autoritāte. E. Eriksons uzskata, ka būtiskākais personības papildinājums jauniešu vecumposmā ir uzticība cilvēkiem un ideāliem, pie kam šī uzticība ir noturīga. Šajā laikā daudzi jaunieši mēdz izvēlēties paraugus, kuriem pūlas līdzināties (ilgstoši vai īslaicīgi), jo no vecākiem vairs nesaņem visu gaidīto. Par paraugiem nereti kļūst skolotāji. Otrs apstākļi, autoresprāt, ir radošuma un / vai emocionalitātes klātbūtne mācību stundās. To atzinuši arī 12.c klases audzēkņi pārrunās ar darba autori.

Kā atzīst pilsoniskās izglītības eksperte Mērija A. Makfārlande, skolēniem nepieciešamas pilsoniskās zināšanas, kas ietver sekojošu jomu apguvi: zināšanas par pagātni, par dažādām pārvaldes formām un demokrātijas raksturīgākas iezīmes. Viņasprāt, skolēniem jāapgūst un praksē jāizmēģina vispārējas prasmes un ar konkrētiem mācību priekšmetiem saistīti procesi, īpaši izceļot kritisko domāšanu, pētniecības, analīzes un salīdzināšanas prasmes.

Kā pilnvērtīgam sabiedrības loceklim nepieciešamas vidusskolēni akcentējuši vairākas zināšanu un prasmju jomas. Nenoliedzami, ka pilsoniskās prasmes ir cieši saistītas ar zināšanām demokrātijā un pilsoniskajās vērtībās.

7.tabula.

Pilnvērtīgam sabiedrības locekli nepieciešamās prasmes un zināšanas	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
prasme iecietīgi uzklaut un pieņemt citādu viedokļus	60	12	24	40	136
zināšanas par sabiedrību	20	14	23	33	90
zināšanas par demokrātiskiem procesiem un to izpausmēm	15	22	26	10	73
prasme argumentēti paust savu viedokli	23	44	25	22	114
prasme apzināt un izvērtēt informāciju	15	27	30	18	90
zināšanas par savas valsts vēsturi	26	31	24	29	110
zināšanas par savas valsts kultūru un tradīcijām	21	29	26	25	101
zināšanas vērtībproblēmās	18	19	20	21	78

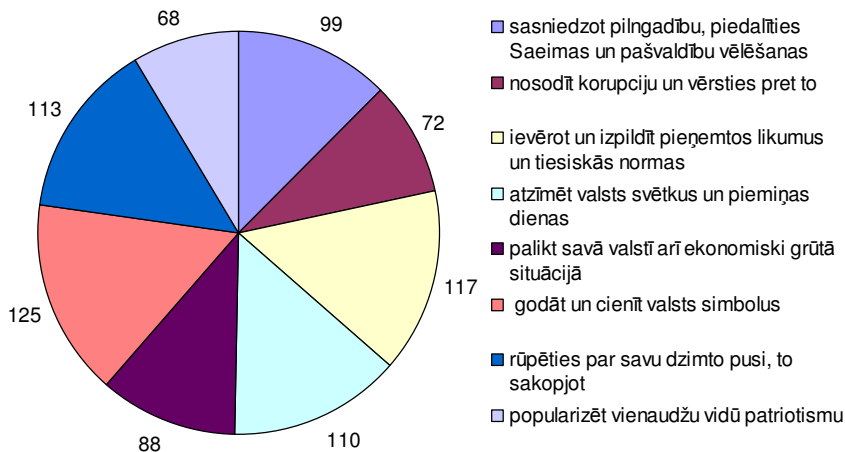
Kā svarīgākās prasmes vidusskolēni vērtē prasmi uzklaut un pieņemt cita viedokli – 68,7%, kā arī prasmi argumentēti paust savu viedokli – 57,6%. Būtiska viņiem šķiet zināšanu apguve savas valsts vēsturē – 55,6% un zināšanas par savas tautas kultūru un tradīcijām – 51,0%. Mazāk nozīmīgas zināšanas par sabiedrību un demokrātiskajiem procesiem. 35,4% aptaujāto atzinuši, ka viņiem nozīmīgas ir arī zināšanas vērtībproblēmās.

Jaunieši aptaujas ietvaros devuši vērtējumu to īpašību piemītībai, kas raksturo krietnu pilsoni.

8.tabula.

Būt krietnam pilsonim, Tavuprāt, nozīmē	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
sasniedzot pilngadību, piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanas	21	30	21	27	99
nosodīt korupciju un vērsties pret to	13	16	22	21	72
ievērot un izpildīt pieņemtos likumus un tiesiskās normas	49	22	25	21	117
atzīmēt valsts svētkus un piemiņas dienas	28	20	43	19	110
palikt savā valstī arī ekonomiski grūtā situācijā	27	23	19	19	88
godāt un cienīt valsts simbolus	27	33	30	35	125
rūpēties par savu dzimto pusi, to sakopjot	20	33	25	35	113
popularizēt vienaudžu vidū patriotismu	13	21	13	21	68

Jauniešu izpratnē galvenā krietna pilsoņa iezīme ir savas valsts simbolu cienīšana – 63,1%, kā arī pieņemto likumu un tiesisko normu ievērošana – 59,1%. Iegūtie rezultāti vedina domāt, ka nākotnē liela daļa tagadējo vidusskolēnu tomēr būs likumpaklausīgi pasīvi pilsoņi, kas izpilda tradicionālos pilsoņa pienākumus (49,5), bet no dziļākas iesaistīšanās atturēsies. Kaut iepriekšējos aptaujas punktus atzinuši, cik svarīgas ir vienaudžu domas patriotisku jūtu un pilsonisku attieksmju veidošanās procesā, tikai 34,3 % atzīst, ka gatavi popularizēt vienaudžu vidū patriotismu.

8.attēls. Būt krietnam pilsonim, pēc skolēnu domām, nozīmē

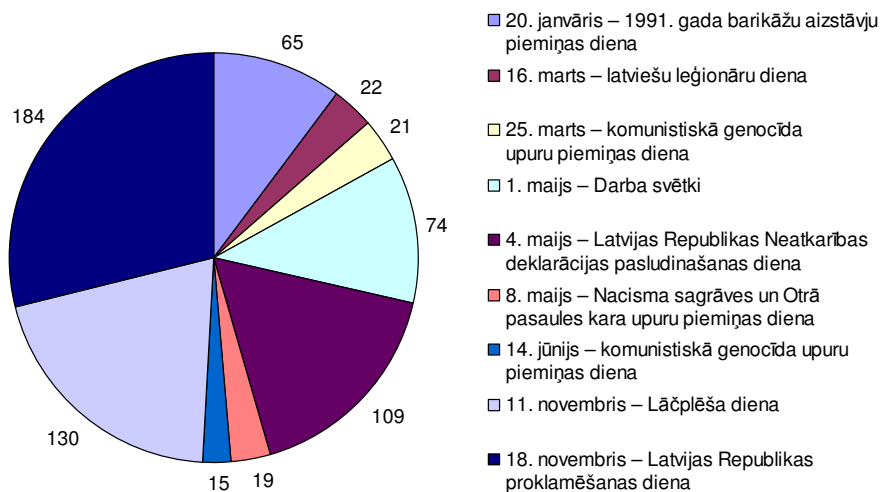
Savulaik, gatavojot audzināšanas programmu, IZM aicināja visus izteikt savu viedokli par jautājumiem, kas skar vērtībizglītību un patriotisko audzināšanu, kā arī priekšlikumus vērtībizglītības un patriotisma veicināšanai ne tikai skolēnos un skolās, bet visā Latvijas sabiedrībā. Tas bija aicinājums diskusijā paust savas pārdomas par to, kādi praktiski soļi un darbības būtu veicamas, lai sekmētu vērtībizglītību un patriotisko audzināšanu skolās, un vienlaikus, lai Latvijas sabiedrībā veidotu cieņas pilnu attieksmi pret valsti un tās simboliem. Ventspils 1. ģimnāzijas skolēni arī vērtēja, kā var izpausties patriotisms.

9.tabula.

Patriotisms, Tavuprāt, izpaužas kā	1.v.	2.v.	3.v.	4.v	Kopā
mīlestība pret dzimto vietu	74	45	24	27	170
savu interešu identifikācija ar valsts interesēm	22	30	22	17	91
atbildības izjūta par savu darbu	12	23	23	24	82
vajadzība rūpēties par savas zemes kultūras vērtību saglabāšanu	12	27	38	30	107
lepnums par savu dzimteni	55	40	36	17	148
vēlēšanās ar praktisku darbību virzīt dzimtenes ekonomisko augšupeju	12	14	25	28	79
dabas aizsardzība	3	5	9	29	46
palikšana dzimtenē ekonomiski grūtā situācijā	8	14	21	26	69

Kā pašu svarīgāko aspektu vidusskolēni minēja mīlestību pret dzimto vietu – 85,9% un lepnumu par savu dzimteni – 74,4%. Daļa jauniešu kā patriotisma izpausmi min arī rūpes par dzimtās zemes kultūras bagātību saglabāšanu – 54,0%. Iepriecinošs ir fakts, ka 46,0% skolēni uzskata par patriotisma izpausmi savu interešu identifikāciju ar valsts interesēm. Mūsdienu sociālās un ekonomiskās krīzes apstākļos 34,8% jauniešu par patriotisku uzskata palikšanu dzimtenē.

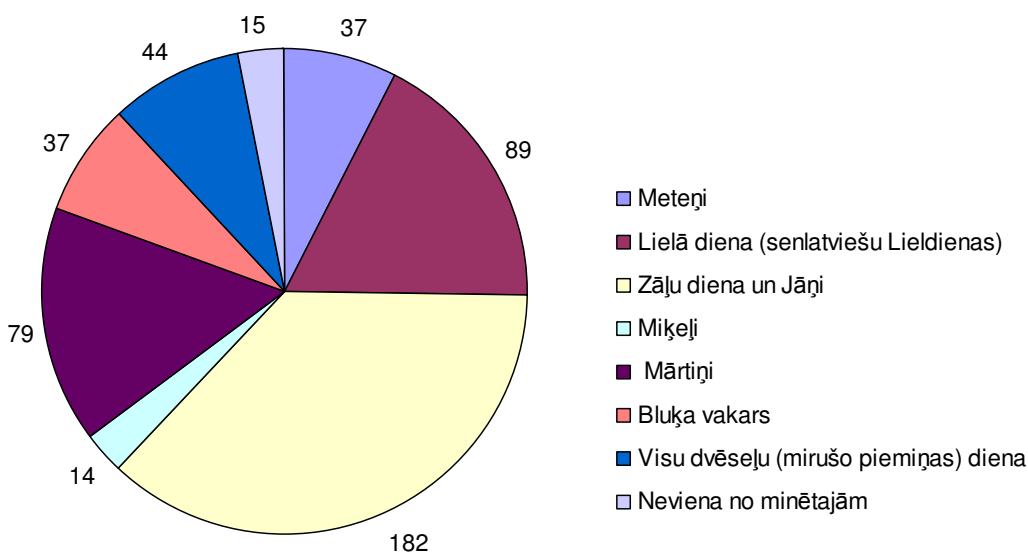
Jaunieši minēja arī tās ar vēsturi saistītās valsts svētku vai piemiņas dienas, kas tiek atzīmētas viņu ģimenēs.

9.attēls. Ar valsts svētkiem saistīto dienu atzīmēšana

Iepriecinošs ir fakts, ka 184 (92,2%) aptaujāto atzīst, ka ģimenē tiek atzīmēta vai pieminēta Latvijas dzimšanas diena 18. novembrī. Vairākums aptaujāto atzina, ka ģimenē tiek atzīmēta arī Lāčplēša diena – 130 (65,6%) un Neatkarības pasludināšanas diena 4.maijā – 109 (55,1%). Vismazāk pēc skolēnu rakstītā bija to ģimeņu, kas atzīmē komunistiskā genocīda upuru dienu 25. martā 21 (10,6%) un Latviešu leģionāru dienu 16. martā – 22 (11,1%). Arī aptaujātie cittautieši norādīja, ka ģimenēs piemin 18. novembri – 9 (81,8%), Lāčplēša dienu – 7 (63,6%), 6 (54,5%) kā atzīmētu dienu ģimenē min Darba svētkus – 1. maiju.

Jaunieši minēja latviskās iezīmdienas, ko ģimenē atzīmē .

10. attēls. Latvisko iezīmdienas atzīmēšana.

Skolēnu ģimenēs par vispopulārākajiem svētkiem uzskata Jāņus – 182 (91,9%), atzīmē arī Lielo dienu – 89 (44,9%) un Mārtiņus – 79 (39,9%). No aptaujātajiem cittautiešiem 5 (45,5%) arī atzīmē Zāļu dienu un Jāņus un tikpat daudz atzinuši, ka neatzīmē nevienu latvisko svētku dienu.

12. aptaujas jautājumā darba autore lūdza vidusskolēnus dotās vērtības sarindot viņam nozīmīgā secībā – kā pirmo minot pašu nozīmīgāko, kā 16. – vismazāk nozīmīgo vērtību savā skatījumā. Noskaidrot vidusskolēniem svarīgās vērtības mudināja vairāki apstākļi: 1) cilvēka vērtības ir izvēle, ko viņš izdara starp vairākām konkurējošām alternatīvām, tādā veidā definējot, kas viņam ir svarīgs dzīvē; 2) vērtības ir veids, kā cilvēks saprotas ar citiem cilvēkiem, nostādot sevi kopā ar viņiem vai pret viņiem.

Vērtības arī iespējams izprast tikai citu cilvēku un vērtību kontekstā. Tātad, ar vērtību palīdzību cilvēks veido gan savu sociālo tēlu, gan attiecības ar citiem cilvēkiem. Var teikt, ka vērtības ir kritēriji lēmumu pieņemšanai situācijās, kad eksistē ierobežojumi – un tādi eksistē gandrīz katrā cilvēka dzīves mirklī. Tā kā pilsoniskās vērtības sevī ietver gan morālās vērtības, gan labus tikumus, šķita svarīgi noskaidrot, kādas vērtības par nozīmīgākām uzskata vidusskolēni. (*Skat. 4. pielikumā*)

Jāsecina, ka skolēni kā nozīmīgākās minējuši tradicionālās vērtības, pirmajās vietās izvirzot ģimeni – 66,7%, veselību – 13,6%, draugus – 8,6%. Diemžēl tādas vērtības kā godīgums, līdzietība, taisnīgums zaudē pozīcijā pret veiksmīgu karjeru, labu izglītību un materiālu nodrošinājumu. Kā mazsvarīgas vērtības tiek minēta radoša darba vide, rūpes par dabu, kultūras vērtību izzināšana. To varētu izskaidrot ar jauniešu vecu, mūsdienu īpatnībām un ar to, ka viņi ir tikai ceļā uz sociālu briedumu.

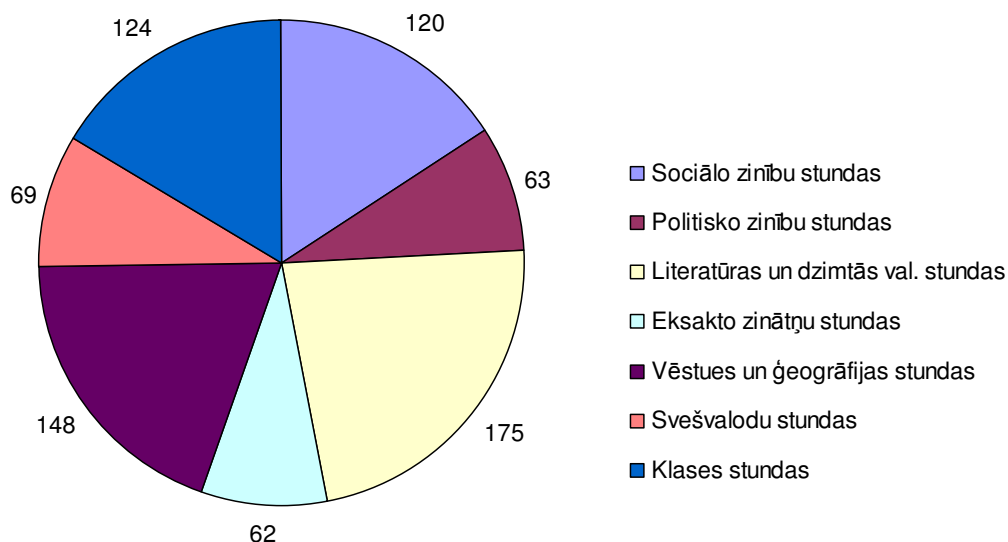
Rezultāti vedina uz jaunām sarunām ar skolēniem par vērtībproblēmām, jo viņu atbildēs dominē uz personību, nevis sabiedrību vērstās vērtības. Vērtību noskaidrošana ir svarīga gan personīgajā dzīvē, gan sociālo darbību kontekstā. Vēl nozīmīgāk par vērtību apzināšanos ir prasme noteikt, kādi ir vērtību kritēriji, jo tikai tā būs saprotams, kad vērtība ir īstenota.

3. aptaujas daļā doti jautājumi, lai noskaidrotu skolas un ģimenes ietekmes pakāpi un nozīmi pilsoniskuma attieksmes veidošanā, kā arī 2 jautājumi, lai noskaidrotu tagadējo vidusskolēnu tālākos mērķus. (*Skat.5. pielikumā*)

Pēc skolēnu atzinuma, viņu pasaules uzskatu vairāk ietekmējusi ģimene – 166 (83,8%), nedaudz mazāk skola – 163 (82,3%). Varētu teikt, ka šai ziņā, pēc skolēnu izteikumiem, vecāku un skolotāju ietekme ir sadalīta vienlīdzīgās daļās. 11 (5,6%)

vidusskolēnu neatzīst skolas ietekmi, bet 16 (8,1%) - ģimenes ietekmi uz viņu pasaules skatījumu.

Skolēni vērtēja arī atsevišķu mācību stundu un klases stundas ietekmi uz viņu pasaules skatījumu. (*Skat. 6. pielikumu*) Tāpat kā 2. daļas 6. jautājumā, novērtējot, kuras mācību vai klases stundas visbiežāk pievēršas pilsoniskuma un patriotisma tēmām, kā būtiskākās tika minētas humanitārā bloka stundas, arī viņu pasaules uztveri tās ietekmējušas visspēcīgāk.

11.attēls. Stundas, kas ietekmējušas skolēnu pasaules uztveri.

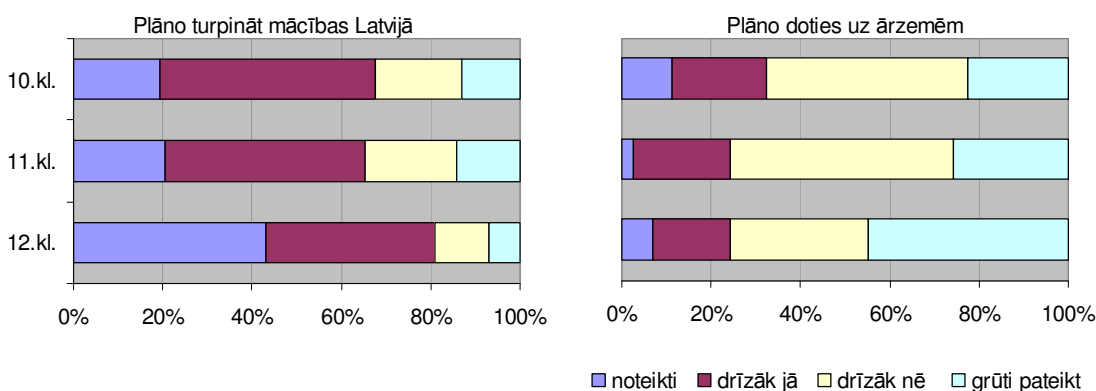
Skolēnu atbildes parāda, ka vislielāko ietekmi, pēc viņu domām, pilsoniskuma attieksmju veidošanā sniegušas dzimtās valodas un literatūras stundas – 175 (88,4%), pie kam 67 (38,3%) atzīst, ka tas noticis lielā mērā., kā arī vēstures un ģeogrāfijas stundas – 148 (74,7%), pie kam lielā mērā - 41 (27,7%). Visās piedāvātajās pozīcijās ir arī noliedzošas skolēnu atbildes. Pilsoniskuma attieksmes, pēc skolēnu uzskatiem, nav veidojušās svešvalodu stundās – 106 (53,5%), kā arī eksakto un dabaszinību priekšmetu – 86 (43,4%) un politisko zinību stundās – 64 (32,3%). Tas izskaidrojams gan ar mācību satura specifiku (dabaszinības), gan skolotāja prasmi stundas organizēt radoši un emocionāli. (*Skat. 6. pielikumu*)

Lai noskaidrotu skolēnu plānotās perspektīvas pēc vidusskolas beigšanas, tika lūgts formulēt savas nākotnes ieceres – palikt Latvijā vai doties uz ārzemēm. Daļa skolēnu atbildi formulē - *grūti pateikt*, vai arī izvēlas kādu no nenoteikto atbilžu variantiem. Droši zina, ka savu nākotni saistīs ar studijām Latvijā - 53 (26,8%), ka pēc vidusskolas dosies no Latvijas prom - 13 (6,6%).

10.tabula.

Pēc vidusskolas absolvēšanas turpināšu mācības Latvijā	
noteikti	53
drīzāk jā nekā nē	87
drīzāk nē nekā jā	35
grūti pateikt	23
Pēc vidusskolas absolvēšanas došos uz ārzemēm	
noteikti	13
drīzāk jā nekā nē	40
drīzāk nē nekā jā	85
grūti pateikt	60

Jo jaunākā vidusskolas klasē skolēni mācās, jo nenoteiktāka un svārstīgāka ir viņu pozīcija.

12.attēls. Vidusskolēnu nākotnes ieceres.

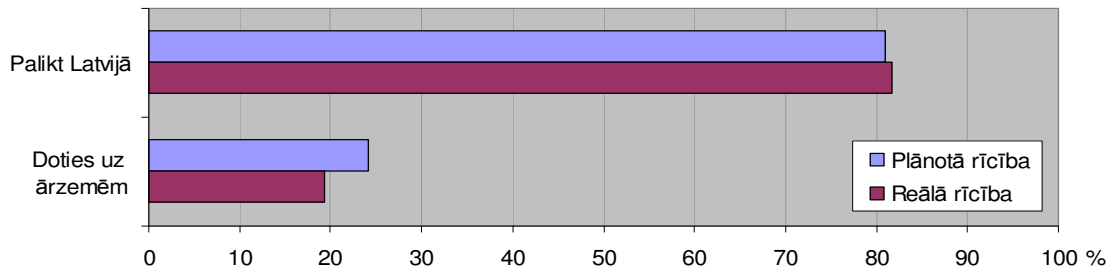
11.tabula.

Pēc vidusskolas absolvēšanas turpināšu mācības Latvijā	10.kl.	11.kl.	12.kl.
noteikti	12	16	25
drīzāk jā	30	35	22
drīzāk nē	12	16	7
grūti pateikt	8	11	4
Pēc vidusskolas absolvēšanas došos uz ārzemēm			
noteikti	7	2	4
drīzāk jā	13	17	10
drīzāk nē	28	39	18
grūti pateikt	14	20	26

Tika aptaujāti 58 12. klašu skolēni, no tiem 25 (43,1%) bija pārliecināti, ka mācības turpinās Latvijā, 4 (6,9%) plānoja doties uz ārzemēm, lai mācītos vai strādātu. Tomēr arī 12. klasē vēl aptaujas izdarīšanas laikā (2009. gada maijā) ir atsevišķi skolēni, kuri nezina, ko īsti darīs pēc vidusskolas beigšanas.

Tā kā aptauja tika izdarīta vēl iepriekšējā mācību gadā, 12. klašu sniegtās atbildes var salīdzināt ar realitāti. No 12. klašu 110 absolventiem izglītību turpina 87

(79,1%), no tiem Latvijā – 75 (68,2), Eiropas augstskolās 12 (10,9%), strādā dažādās ārvalstīs – 8 (7,3%).

13.attēls. Vidusskolēnu ieceru un reāli īstenoto nodomu salīdzinājums.

Secinājumi

1. Pārskata pētījumā iegūtie dati liecina, ka skolēni sevi vērtē kā sabiedriski un sociāli aktīvus cilvēkus (73,7%), no kuriem lielākā daļā (65,7%) gatavi paust savu viedokli par pilsoniskumu, valsts vēsturi, demokrātiskiem procesiem.
2. Skolēnu pilsonisko nostāju un attieksmes veido zināšanas par Latvijas vēsturi un kultūru, kā arī informācija par valstī notiekošo, ko sniedz masu mediji. Aptaujas rezultāti apliecina daļas skolēnu interesi par vēsturi (57,0%), kultūras dzīvi (53,5%). Interesi par valstī notiekošo pauž 86,4%. Kaut arī pastāv stereotipisks uzskats, ka jaunieši masu medijiem neuzticas, ka politiskā dzīve valstī viņiem nav saistoša, daļa Ventpils 1. ģimnāzijā aptaujāto vidusskolēnu apgalvo, ka lasa presi – 54,5%, skatās TV ziņu raidījumus – 67,2%.
3. Skolēnu pilsoniskā izglītība cieši saistīta ar mācību stundās un klases stundās izklāstīto saturu. Vidusskolēnu vērtējumā visbiežāk mācību un klases stundās runāts par jautājumiem, kas attiecas uz Latvijas valsts veidošanos – 79,8% un pilsonisku sabiedrību – 61,1%. Mazāk vērības pievērsts jautājumiem par demokrātijas procesiem un pilsonisko vērtību izpratni (55,1%), kaut gan tieši šīs pozīcijas norāda uz pilsoniskās attieksmes izpausmēm nākotnē.
4. Skolēnu līdzdarbība un pilsoniskā aktivitāte izpaužas dažādās diskusijās un savstarpējās sarunās par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem, kā arī diskusijās par vērtībproblēmām. Skolēni atzinuši, ka diskusijas klasē notikušas un ka viņi tajās iesaistījušies (attiecīgi 52,0% un 72,7%). Tas norāda, ka skolēniem tomēr saistošākas šķiet sarunas par morālajām vērtībām, tikumiem, nevis politiskiem jautājumiem.

5. Aptaujā noskaidrots, ka skolēni priekšroku dod izklaides pasākumiem – 83,3%, nevis tādiem, kas saistīti ar pasaules un sevis izzināšanu. Skolēni atzīst, ka lasa latviešu literatūru (87,9%) un skatās latviešu kinofilmas (87,8%), tomēr tas pamatā saistāms ar mācību darbu literatūras stundās un skolas rīkotajiem ārpusstundu pasākumiem. Droši apgalvot, ka interese par latviešu kultūru pēc vidusskolas turpināsies, nevar.
6. Skolēni atzīst, ka piedalās valsts svētkiem veltītos pasākumos (90,4%). Tā kā aptauja veikta Latvijas 90. gadadienas atceres jūtās, tad pieļaujams, ka tieši šis apstāklis ietekmējis skolēnu atbildes. Tik pārliecinošas pozitīvas atbildes saistāmas arī ar skolas tradīcijām valsts svētku atzīmēšanā. Nav zināms, vai pēc vidusskolas viņi turpinās iesaistīties valsts svētku atzīmēšanā, vai kops šīs tradīcijas ģimenē. Vēl jo vairāk tāpēc, ka tikai 53,5% skolēnu ģimeņu izveidojušās tradīcijas valsts svētku svinēšana. Lielāks ir to ģimeņu skaits, kam, atzīmējot latviskos svētkus, izveidojušās savas tradīcijas, - 86,4%.
7. 74,2% aptaujāto skolēnu atzīst, ka ir Latvijas patrioti, kas godā valsts simbolus, jo tāda ir viņu pārliecība – 84,3%. Viņi uzsver, ka cieņu un goddevību pret valsts simboliem veidojuši vecāki – 82,8%, skola un skolotāji – 44,9%. Rezultāts apliecina ģimenes lomu pilsonisku attieksmju un vērtību veidošanā. Citā aspektā – savas tautas vēsturiskās pagātnes izzināšanā - vecāku loma vairs nav tik pārliecinoša. Tikai 57,6% aptaujāto atzīst, ka kopā ar vecākiem apmeklējuši muzejus un Latvijas vēsturei nozīmīgās vietas. Turpretī skolas nozīme palielinās – 87,9% atzīst, ka piedalījušies kādā skolas organizētā ekskursijā vai pārgājienā pa varoņu piemiņas vietām. Vēl mazāk ir to vidusskolēnu, kuri paši piedalījušies piemiņas vietu sakopšanā - 47,5%.
8. Vērtējot, kas visvairāk varētu ietekmēt pilsonisku attieksmju veidošanos, skolēni min dažādus aspektus. Kā nozīmīgākās pilsoniskās attieksmes izpausmi pret valsti jaunieši saskata lepnuma jūtās, kā arī simbolu godāšanā un savas tautas vēstures pārzināšanā. Lielākai daļai aptaujāto skolēnu pilsoniskuma izpausmes saistās ar dažādām ārīšķīgām lietām – simboliem, pasākumu apmeklēšanu, tautas tradīciju atbalstīšanu. Mazāk ir tādu, kas pilsonisku attieksmi saista ar sociālu atbildīgumu, patstāvību domās un rīcībā, savu interešu identifikāciju ar valsts interesēm.
9. Skolēni, vērtējot pilsoniskuma un patriotisma veidošanos vidusskolas posmā, kā veicinošus faktorus minējas ekskursijas un pārgājienu pa varoņu piemiņas vietām (65,2%), ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā (61,6%), diskusijas ar

vienaudžiem (55,1%). Pilsoniskuma attieksmju veidošanā nozīmīga ir arī skolotāja personība, viņa nostāja un pilsoniskā pārliecība. Kā ietekmējošu faktoru to novērtēja 47,0% aptaujāto. Mācību stundu saturs un atbilstošs tā metodisks risinājums, pēc skolēnu domām, arī var ietekmēt pilsonisko attieksmju veidošanos – par to pārliecināti 46,5%. Skaitliski mazāk atbilžu norāda uz mākslas darbu ietekmi patriotisma jūtu veidošanā – 42,9%. Aktīva līdzdalība sabiedriskos un ārpusstundu pasākumos un praktisks darbs sakopšanas talkās arī var radīt pilsoniskas un patriotiskas jūtas – par to pārliecināti 40,9% aptaujāto.

10. Vērtējot mācību stundu saturu un norisi kā pilsoniskuma attieksmju un patriotisku jūtu veicinošu faktoru, vidusskolēni atzinuši, ka visspēcīgāk viņus ietekmējušas literatūras un kultūrvēstures stundas – 87,9%. Tas izskaidrojams gan ar atbilstošu mācību saturu, kā arī stundu emocionalitāti un radošumu. 79,8% par ietekmējošām atzinušas vēstures stundas. Domājams, tas tāpēc, ka skola, piedaloties Latvijas vēstures kā atsevišķa mācību priekšmeta apguves aprobācijā, vairāk uzmanības velta šim priekšmetam. Satraucošs ir apstāklis, ka tikai 45,5% skolēnu atzīst, ka viņus ietekmējis klases stundās pārrunātais, jo klases stundu viens no pamatzdevumiem ir skolēnu pilsoniskā audzināšana.

5.3. Vecāku aptaujas rezultātu analīze

Lai radītu skolēnos izpratni par valstiskajām un nacionālajām vērtībām, rosinot pilsoniskuma attieksmju un patriotisma jūtu attīstīšanos, sekmējot cieņu un lojālu attieksmi pret Latvijas valsti un sabiedrību, nepietiek tikai ar atsevišķu skolotāju ieguldīto darbu, nepieciešama sadarbība ar vecākiem. Vēl jo vairāk tāpēc, ka ģimene ir miniatūra sabiedrība, te bērns apgūst savas sociālās prasmes: līdzjūtību, mīlestības izrādīšanu, sadarbošanos, dalīšanos priekos un bēdās, iecietību, kalpošanu un upurēšanos. Lai noskaidrotu, kādas ir vecāku domas pilsoniskās audzināšanas jautājumos, un lai novērtētu skolas ieguldīto darbu šajā jomā, 2009. gada maijā tika veikta vidusskolēnu vecāku aptauja.

(Aptaujas skaitliskos rādītājus skat. 7. pielikumā)

Vērtējot aptaujas rezultātus, redzams, ka daļa skolēnu vecāku nopietni domā par savu atvašu pilsonisko un patriotisko audzināšanu, atbalsta skolu un tās rīkotos pasākumus. Kaut vidusskolēnu vecāki vidēji augstu vērtē savu sabiedrisko aktivitāti (pozitīvas atbildes snieguši 57 jeb 52,3%, pie kam pilnīgi piekrituši tikai 15 jeb 23,8% respondentu), 65 (59,6%) atzinuši, ka ģimenē bieži tiek runāts par pilsoniskumu, vēsturi, demokrātijas procesiem. Vecāki atzīst, ka bērns ar viņiem diskutē par valstī

notiekošo (70,6%) un vērtībproblēmām (89,9%). Aptaujātie vecāki nedaudz mazāk nekā skolēni interesējas par valstī notiekošo (- 4,8%). Ļoti līdzīgi (atšķirība 0,8 – 3,1%) vecāki vērtējuši savas intereses Latvijas vēsturē un uzticību masu medijiem. Tomēr interese par kultūras dzīvi Latvijā vecākiem izteiktāka nekā skolēniem- vecāku pozitīvo atbilžu procentuālais vērtējums par 19% apsteidz skolēnu interesi par kultūru un mākslu.

Pozitīvāks par skolēnu spriedumiem ir vecāku vērtējums skolas ieguldījumā jauniešu patriotiskajā audzināšanā, pilsoniskuma kā vērtības attīstības sekmēšanā. Liela daļa vecāku ir pārliecināti, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību 89 (81,7%); par demokrātijas procesiem 84 (77,1%); par valsts vēsturi 100 (91,7%) ; par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim - 91 (83,5%). Tāpat vecāki ir pārliecinātāki par bērniem, ka skola stiprina etnisko identitāti – 77 (70,6%), kas ir par 23,6% vairāk nekā skolēnu sniegtajās pozitīvajās atbildēs.

Mazāk nekā vidusskolēni vecāki lasījuši latviešu autoru grāmatas – 47, (43,1%) un skatījušies latviešu kino – 76 (69,7%) (skolēni abos gadījumos – 87,9%). Arī valsts svētku pasākumus vecāki apmeklējuši retāk nekā skolēni – 83 (76,2%) (skolēni par 14,2% vairāk). Tikai 35% vecāku atzīst, ka ģimenē izveidojušās stabilas valsts svētku tradīcijas (skolēnu aptaujās šis rezultāts bija 53,5%). Atšķirību varētu izskaidrot ar jēdziena “tradīcija” dažādo izpratni. Procentuāli maz atšķiras vecāku un jauniešu atbildes par latvisko svētku svinēšanu ģimenēs (vecāki +2,6%).

Vecāki apzinās savu lomu patriotisma jūtu stiprināšanā un pilsonisku attieksmju veidošanā savos bērnos. Par to liecina aptaujā gūtie rezultāti. Valsts simbolus godāt un cienīt mudinājuši 100 (91,7%) aptaujāto vecāku. Viņi rosinājuši lasīt patriotisma caurstrāvētus literārus darbus (53,2%), skatīties filmas par Latvijas vēsturi (77,1%), sakopt piemiņas vietas (50,5%). 78 (71,6%) aptaujāto vecāku atzinuši, ka kopā bērniem apmeklējuši muzejus, lai iepazīstinātu ar valsts vēsturi. Lielākā daļa (91 jeb 83,5%) aptaujāto vidusskolēnu vecāku atzīst, ka patriotisma un pilsoniskajā audzināšanā noteicošā ir ģimenes loma.

Sevi kā Latvijas patriotus vērtē 79 (72,5%) aptaujāto (kas gan ir par 1,7% mazāk nekā pašu vidusskolēnu vērtējums).

Aptaujas 2. daļā tika noskaidrota pilsoniskuma jēdziena izpratne, kā arī vecāku domas par pilsoniskumu un patriotismu veicinošiem un kavējošiem faktoriem.

12.tabula.

Pilsonisku attieksmi pret valsti raksturo	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
patstāvība domās un rīcībā	43	6	9	7	65
sociālais atbildīgums	20	33	10	13	76
savas valsts simbolu pārzināšana	2	17	15	10	44
savas tautas vēstures zināšanas	10	4	22	15	51
etniskās identitātes saglabāšana	8	14	24	7	53
lepnums par valsti	14	14	7	11	46
iedziļināšanās savas zemes kultūrā	4	2	11	25	42
līdzdalība politisku un sabiedrisku jautājumu risināšanā	8	19	11	21	59

Pēc vecāku domām, pilsonisku attieksmi pret valsti vislabāk raksturo sociālais atbildīgums (76 jeb 69,7%) , patstāvība domās un rīcībā (65 jeb 59,6%) un līdzdalība politisko un sabiedrisko jautājumu risināšanā (59 jeb 54,1%). Vismazāko nozīmi pilsoniskuma izpausmēs vecāki saista ar savas kultūras pārzināšanu (38,5%).

13.tabula.

Pilsoniskumu un latvisko identitāti stiprina	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
latviešu valodas zināšanas	20	16	14	1	51
latviešu kultūras pārzināšana un popularizēšana	23	23	21	15	82
Satversmes un likumu pārzināšana	25	11	10	5	51
piesaiste dzimtajai vietai	4	20	22	10	56
piederības izjūta valstij	22	23	8	17	70
valsts nacionālo svētku svinēšana	1	10	12	25	48
patriotiski ievirzītu pasākumu apmeklēšana	10	3	15	13	41
speciāli veidotas programmas izglītības iestādēs	4	3	7	23	37

Aptaujātie vecāki kā nozīmīgāko faktoru nacionālās identitātes stiprināšanai min savas tautas kultūras pārzināšanu un popularizēšanu (72,2%) un piederības izjūtu valstij (64,2%). Kā vismazāk iedarbīgu līdzekli vecāki min speciāli veidotu izglītības programmu (33,9%).

14.tabula.

Etniskās identitātes saglabāšanu un nostiprināšanu visvairāk veicina	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
dzimtās valodas lietošana un kopšana	26	21	5	3	55
tautas tradīciju popularizēšana	34	24	7	25	90
reliģisko rituālu ievērošana	0	6	13	14	33
šai sakarā speciāli organizēta valsts politika	8	11	22	15	56
augsts valsts iedzīvotāju materiālās labklājības līmenis	1	6	13	8	28
masu informācijas līdzekļi	6	13	16	12	47
ģimrenes nostāja šais jautājumos	28	20	16	17	81
augsts inteliģences līmenis	6	8	17	15	46

Etniskās identitātes stiprināšanai, vecākuprāt, visnoderīgāsk popularizēt tautas tradīcijas (82,6%). Noteicoša loma ir ģimenes nostājai šajos jautājumos (74,3%). Atšķirībā no skolēniem vecāki neuzskata, ka augsts valsts iedzīvotāju materiālais līmenis spētu būtiski ietekmēt attieksmi pret etnisko identitāti. Maz ir tādu vecāku, kas etniskās identitātes stiprināšanai izmantotu reliģiskus rituālus (kā visnozīmīgāko šo faktoru nav minējis neviens no vecākiem). Aptaujā piedalījās arī 8 cittautieši, kuru bērni mācās Ventspils 1. ģimnāzijā.. Darba autore pieļauj, ka tieši šajā jautājumā cittautiešu ģimenēm varētu būt īpašas domas, jo skola ar latviešu mācību valodu un latviešu tautības skolēnu pārsvaru par citu tautu etniskās identitātes stiprināšanu īpaši nedomā. Cittautiešu, tāpat kā latviešu, aptaujas rezultāti rāda, ka visnozīmīgākā ir tieši ģimenes nostāja – uz to norādīja 7 no 8 atbildēm. Apmēram vienādās pozīcijās - pa četrām atbildēm katrā uz citos apgalvojumos paustiem viedokļiem, izņemot dzimtās valodas lietošanu un kopšanu, kā arī materiālā labklājības līmeņa ietekmi (katrā pozīcijā 3 atbildes).

15.tabula.

Vispēcīgāk pilsoniskuma attieksmes un patriotiskās jūtas vidusskolas posmā var veicināt	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā	45	14	7	11	77
sarunas ar vienaudžiem un viņu uzskati pilsoniskuma jautājumos	11	24	7	6	48
skolotāju personība un viņu pārlicība	31	24	10	11	76
atbilstošu mākslas darbu (grāmatu, filmu, gleznu u.c.) ietekme	4	19	6	13	42
praktisks darbs, sakopjot varoņu piemiņas vietas	0	3	16	11	30
mācību stundās pārrunātais	2	9	31	14	56
ekskursijas un pārgājieni pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām	9	9	21	31	70
aktīva iesaistīšanās skolas un ārpuskolas sabiedriskajā dzīvē	7	7	11	12	37

Kā vispēcīgāko faktoru, kas pilsoniskuma attieksmes un patriotiskās jūtas vidusskolas posmā var veicināt, vecāki min ģimeņu tradīciju kopšanu, atzīmējot valsts svētkus (70,6%), pie tam 45 vecāki to minējuši kā vissvarīgāko apstākli. Kā otru nozīmīgāko faktoru vidusskolas posma jauniešu pilsonisko attieksmju veidošanā vecāki saredz saistījumā ar skolotāja personību un pārlicību (69,7%), cittautiešu atbildēs šis faktors minēts kā svarīgākais. Nozīmīgs var kļūt arī mācību stundās pārrunātais (51,4%). Vismazāk, pēc vecāku domām, 10.- 12. klašu grupas skolēnus varētu ietekmēt varoņu piemiņas vietas sakopšanas talkas (27,5%).

16. tabula.

Pilsoniskuma veidošanas procesā un patriotisma audzināšanā traucējošie faktori	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
pasākumu kampaņveidīgums	7	9	10	11	37
pasākumu vienveidība	21	9	11	10	51
formāla pieeja šiem jautājumiem	12	23	23	17	75
skolas vadības un skolotāju neieinteresētība	15	11	19	10	55
pašreizējā ekonomiskā situācija	11	12	14	18	55
jauniešu vienaldzība	29	23	17	12	81
ģimenes noraidošā nostāja	12	20	7	20	59
pārmērīgs pasākumu klāsts	2	2	8	11	23

Pēc vecāku domām, nozīmīgi traucējoši faktori pilsoniskuma veidošanās procesā ir jauniešu vienaldzībai (74,3%) un formālai pieejai šim audzināšanas sektoram (68,8%). 21 no aptaujātajiem vecākiem par vissvarīgāko min pasākumu vienveidību. Vecāki atzīst, ka arī šajā aspektā nozīmīga ir ģimenes nostāja – 54,1% uzskata, ka noraidošā nostāja var kļūt par traucējošu faktoru pilsonisko attieksmju veidošanās gaitā.

17.tabula.

Pilnvērtīgam sabiedrības loceklim nepieciešamās prasmes un zināšanas	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
prasme iecietīgi uz klausīt un pieņemt citādu viedokļus	26	13	13	8	60
zināšanas par sabiedrību	23	16	7	13	59
zināšanas par demokrātiskiem procesiem un to izpausmēm	9	11	19	17	56
prasme argumentēti paust savu viedokli	13	13	27	20	73
prasme apzināt un izvērtēt informāciju	8	21	9	4	42
zināšanas par savas valsts vēsturi	13	16	13	8	50
zināšanas par savas valsts kultūru un tradīcijām	6	7	11	11	35
zināšanas vērtībproblēmās	11	12	10	28	61

Kā nozīmīgākās pilnvērtīgam sabiedrības loceklim nepieciešamās prasmes vecāki min prasmī argumentēti paust savu viedokli (67,0%) un prasmes iecietīgi uz klausīt otra cilvēka viedokli (55,0%). Visnozīmīgākās zināšanas vecāki saista ar zināšanām vērtībproblēmās (56,0%) un zināšanām par sabiedrību (54,1%). Kā nozīmīgas šajā aspektā vecāki vērtē arī zināšanas par demokrātiskiem procesiem (51,4%).

18. tabula.

Būt krietnam pilsonim, Jūsaprāt, nozīmē	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanas	13	32	9	14	68
nosodīt korupciju un vērsties pret to	9	14	29	9	61
ievērot un izpildīt pieņemtos likumus un tiesiskās normas	48	31	15	4	98
atzīmēt valsts svētkus un piemiņas dienas	4	6	3	13	26
palikt savā valstī arī ekonomiski grūtā situācijā	6	9	13	18	46

godāt un cienīt valsts simbolus	17	7	9	13	46
rūpēties par savu dzimto pusi, to sakopjot	7	5	19	19	50
godprātīgi maksāt nodokļus	5	5	12	19	41

Kā nozīmīgāko īpašību, kas raksturo pilsoņa krietnumu, aptaujātie vecāki min Satversmes, likumu un dažādu normu ievērošanu (89,9%), pie tam 48 aptaujātie vecāki to min kā vissnozīmīgāko pilsoniskās krietnības izpausmi. Sacītais norāda, ka paši vecāki, acīmredzot, ir pasīvā pilsonisma atbalstītāji. Protams, svarīgi ievērot likumus, pildīt visus Satversmes pantus, taču 21. gadsimts no pilsoņa gaida aktivitāti, attieksmju izpausmi visos līmeņos. Kā nozīmīgu vecāki minējuši arī piedalīšanos Saeimas un pašvaldību vēlēšanās (62,4%). Daļa vecāku uzskata, ka krietna pilsoņa izpausmes atklājas, arī nosodot korupciju un vērsoties pret to (56,0%). Vecāki atšķirībā no bērniem neuzskata, ka valsts svētku atzīmēšana ir pilsoņa kvalitātes izpausme, tikai 23,9% to uzskata par būtisku.

19.tabula.

Patriotisms, Jūsaprāt, izpaužas kā	1.v	2.v	3.v	4.v	kopā
mīlestība pret dzimto vietu	41	10	2	5	58
savu interešu identifikācija ar valsts interesēm	23	21	9	9	62
atbildības izjūta par savu darbu	15	29	25	12	81
vajadzība rūpēties par savas zemes kultūras vērtību saglabāšanu	5	20	19	11	55
lepnums par savu dzimteni	13	8	22	11	54
vēlēšanās ar praktisku darbību virzīt dzimtenes ekonomisko augšupeju	6	9	17	21	53
dabas aizsardzība	1	6	7	8	22
palikšana dzimtenē ekonomiski grūtā situācijā	5	6	8	32	51

Kā visnozīmīgāko patriotisma izpausmi vecāki min atbildības izjūtu par savu darbu (74,3%), kā arī savu interešu identifikāciju ar valsts interesēm (56,9%). Atbildes atšķiras no skolēnu dotā vērtējuma, jo, skolēnuprāt, patriotisma izpausmes saistāmas ar lepnuma jūtām par savu zemi, kā arī emocionālu piesaisti dzimtajai vietai. Domājams, ka vecāku atbildēs izpaužas augstāka sociāla brieduma pakāpe, tāpēc tām konkrētāks raksturs. Ja pārējās piedāvātajās pozīcijās procentuāli vecāku atbildes bijušas vairāk vai mazāk līdzīgas, tad dabas aizsardzības kā patriotisma iezīmi min tikai 20,2% aptaujāto.

Secinājumi par vecāku aptaujas rezultātiem

1. Ģimenei ir nozīmīga loma vidusskolēnu pilsoniskajā audzināšanā. Aptaujā gūttās atbildes vedina domāt, ka vecāki savu misiju bērniem kā nākamā Latvijas pilsoņa

veidošanā apzinās un mērķtiecīgi realizē. Kā rāda aptaujas rezultāti, 83,5% vecāku ir pārliecināti, ka tieši ģimenei ir noteicošā loma jauniešu pilsoniskuma attieksmju un patriotisma jūtu veidošanās gaitā.

2. Vecāki par savu pienākumu uzskata rosināt bērnus godāt valsts simbolus (91,7%), lasīt patriotiska satura grāmatas (53,2%), skatīties kinofilmas par Latvijas vēsturi (77,1%), kopā ar bērniem apmeklēt muzejus un tādejādi sekmēt viņus izzināt dzimtās zemes vēsturi (71,6%). Mazāk ir tādu, kas rosina savus bērnus piedalīties praktiskā piemiņas vietu sakopšanas darbā (50,5%).
3. Pēc vecāku atzinuma, ģimenēs notiek sarunas ar jauniešiem par politiskiem un ar Latvijas vēsturisko pagātni saistītiem jautājumiem (71,6%), kā arī diskusijas par vērtībproblēmām (89,9%).
4. Vecāki pozitīvi vērtē skolas ieguldīto darbu pilsoniskuma kā vērtības veidošanā, atzīstot, ka mācību saturā un klases stundu aktivitātēs ietverti jautājumi par pilsonisku sabiedrību (81,7%), demokrātiskiem procesiem un to izpausmēm sabiedrībā (77,1%), Latvijas valsts tapšanu (91,7%), kā arī par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim (83,5%). 70,6% vecāku ir pārliecināti, ka skola spēj stiprināt nacionālo identitāti.
5. Kaut arī 72,5% aptaujāto vecāku sevi uzskata par Latvijas patriotiem, viņi mazāk nekā viņu bērni lasa latviešu autoru darbus un skatās latviešu kinofilmas. Pēc aptaujas sarunās ar darba autori vairāki vecāki atzina, ka labprāt pievērstos latviešu kultūras dzīves aktualitātēm biežāk, taču trūkst laika.
6. Vērtējot veicinošos un traucējošos pilsoniskuma attieksmju veidošanās aspektus vidusskolā, vecāki atzina, ka veicinošas ir praktiski visas aptaujā piedāvātās aktualitātes, taču kā nozīmīgākās izdalīja ģimenes nostāju un skolotāja personības ietekmi. Tāpat pozitīvi tika vērtētas skolas rīkotās ekskursijas uz Latvijas vēsturei nozīmīgām vietām. Kā uz traucējošu faktoru, tāpat kā vidusskolēni, vecāki norādīja uz jauniešu vienaldzību un formālu pieeju pasākumu rīkošanā.

Gan skolēnu, gan vecāku aptauju rezultāti sniedz pārliecinošu atbildi, ka daudz pilsonisku vērtību iedzīvināšanā dod tieši skolas tradīcijas un vides atvērtība. Tās rosina skolēnu motivāciju pašizteikties, pašrealizēties, būt aktīvā dzīves pozīcijā. Par skolas vadmotīvu pilsoniskajā audzināšanā var uzskatīt piecu pilsonieko pamatvērtību – aktivitātes, iecietības, taisnīguma, atbildības, pozitīvisma - iedzīvināšanu. Tas ir rūpīgs, mērķtiecīgs pedagoģiskais darbs, kas sakņojas gadiem ilgā pieredzē un katrā skolēnu paaudzē koptās tradīcijās. Uz to norāda arī atgriezeniskā saikne, ko sniedz darba 6.nodaļā un pielikumos apkopotās absolventu vēstules.

6. Ventspils 1. ģimnāzijas pieredze, radot labvēlīgus apstākļus pilsoniskuma kā vērtības veidošanās procesā

Ventspils 1. ģimnāzija ir skola ar senām un stabilām tradīcijām dažādos izglītības un audzināšanas aspektos.

Skolas vizītkarte: 1918. gada 9. decembrī tiek nodibināta pirmā latviešu vidusskola jaunajā Latvijas valstī. Tā ierīkota šim nolūkam 1912. gadā celtajā, ar gotikas elementiem rotātā ēkā.

Ģimnāzijas nosaukums atjaunots 1996. gada 21. novembrī. No 1936. gada ģimnāzijai ir savs karogs ar devīzi: “*Facta, non verba*”. Tas tika atjaunots 1999. gada decembrī.

Skolā 2009./2010. m.g. mācās 410 skolēni, 277 no tiem visusskolas klasēs, pamatdarbā strādā 46 pedagogi, 15 no tiem maģistri, 2 doktoranti. Skolas mērķis un uzdevums ir garantēt vidējās izglītības kvalitatīvas apguves iespējas, lai ģimnāzijas absolventus sagatavotu augstākās izglītības iegūšanai Latvijas un ārvalstu augstskolās.

Visas izglītības programmas (vidusskolā piedāvājot atsevišķus programmu virzienus: vispārīzglītojošo, matemātikas, datorzinību, dabaszinību, humanitāro un sociālo virzienu) skolai ir akreditētas un licenzētas.

Arī krīzes apstākļos skolā saglabāti vairāki pulciņi un pašdarbības kolektīvi - koriģējošās vingrošanas; elektronikas, astronomijas pulciņš, skolā darbojas skolēnu teātris, jauktais un meiteņu koris, pūtēju orķestris, populāri ir debašu kluba rīkotie pasākumi latviešu un angļu valodā. Aktīvi skola piedalās dažādos projektos gan Latvijas, gan starptautiskā mērogā.

Skolas dzīvi palīdz organizēt skolēnu parlaments, kurā 2 apakšpalātas – 7 – 9. klašu audzēkņu un vidusskolēnu palātas. Pateicoties vecāku rūpēm un atbalstam, darbojas “Ventspils 1.ģimnāzijas biedrība.”

Skolai daudz senu un stabilu tradīciju, kas tiek koptas gadiem.

Ventspils 1. ģimnāzija no citām pilsētas skolām atšķiras ar pilnveidotām un tikai tai raksturīgām tradīcijām: 1.septembris ar atraktīvā skolas Rūķa piedalīšanos; “Gada balvas” labākajiem skolēniem, skolotājiem un tehniskajiem darbiniekiem katru gadu valsts proklamēšanas gadadienā; balva “Lielā cerība” 12. klašu mācībās labākajiem un skolas sabiedriskajā dzīvē visaktīvākajiem absolventiem; netradicionālā diena ar dažādām atrakcijām skolēniem 9. decembrī – skolas dzimšanas dienā; koncerts olimpiāžu uzvarētājiem un viņu vecākiem; ekskursija olimpiāžu uzvarētājiem; “Teicamnieku kliņģeris” labākajiem skolēniem, kuri mācās virs sešām ballēm, skolas

gada pēdējā dienā, labāko skolotāju godināšana mācību gada noslēgumā; pūtēju orķestra un skolas koru atskaites koncerti; skolotāju un skolēnu kopīgie sporta pasākumi – ikgadējie basketbola turnīri un dažādas jautrības stafetes; gadskārtējie erudītu konkursi (arī skolotāju komanda pret skolēnu izlasi), karaokes vakari. Arī tradicionālajos pasākumos – Ziemassvētku ballē, 10. klašu iesvētībās, Žetona vakaros, izlaidumos – iedzīvojušās un nostiprinājušās tikai 1. ģimnāzijai raksturīgas lietas. Ziemassvētkos vidusskolas klases rīko vakartērpu parādes; Žetonu vakaros katra absolventu klase izveido un atstāj skolai savu vizītkarti – klases grāmatu, kurā atspoguļojas būtiskākais par katru klasi; 10. klašu iesvētībās neatņemama sastāvdaļa ir jauno vidusskolēnu svinīgais solījums pie skolas dibinātāja Teodora Grinberga portreta; izlaidumos – kopīga fotografēšanās pie sirmās skolas. Visi minētie pasākumi rosina skolēnos piederības izjūtu skolai.

Skolas gaitēnos un foajē 5 – 6 reizes mācību gadā tiek organizētas republikā populāru un arī mazāk pazīstamu mākslinieku gleznu izstādes. Regulāri tiek rīkotas skolēnu mākslas darbu izstādes, pašdarināto tērpu modes skates, reizi gadā iznāk pašiem savs literārais žurnāls, skolā 3 – 4 reizes mācību gadā darbojas poētiskā kafejnīca. Pēdējos 7 gadus skolā aktīvi darbojas skolēnu teātris, kura veidotās izrādes ieguvušas atzinību gan pilsētā, gan visā Kurzemes novadā. Varētu šķist, kāds tam sakars ar pilsonisko audzināšanu. Darba autore ir pārliecināta, ka patriotisma izpausmes, kas var pāraugt attieksmēs un attieksmes vērtībās, sākas tieši no tuvākās apkaimes. Arī viens humānpsiholoģijas pamatlicējiem A. Maslovs atzīst, ka viens no svarīgākajiem motivācijas pamatprincipiem ir motivējoša vide.

Tomēr šoreiz darba autore izvēlējusies plašāk atklāt tās tradīcijas, kas veicina skolēnos pilsoniskuma kā vērtības veidošanos un nostiprināšanos. Protams, arī daudzas no augstāk minētajām tradīcijām rosina pilsoniskuma attieksmju rašanos, mudina skolēnus iesaistīties un atklāt savu sabiedrisko un sociālo aktivitāti, kalpo par vērtību atsedzējām, patriotisku jūtu un lepnuma veidotājām par savu skolu.

Par pilsoniskumu kā vērtību mūsdienīgā izpratnē var sākt runāt 20. gadsimta 80. gadu nogalē un 90. gados. Trešās atmodas laiks kā jauns, spēcīgs vilnis aizrāva jauniešus, kas līdz tam laikam bija baroti ar pārspīlēto padomju patriotismu. Nu bija laiks no slēptuvēm pacelt sarkanbaltsarkano karogu, mācīties Baumaņu Kārļa „Dievs, svētī Latviju“. Šis pacēluma vilnis skāra arī Ventspils 1. ģimnāziju.

1988. gada Lāčplēša dienas svinības svinīga mītiņa veidā organizēja paši vidusskolēni, vēl vairāk – nostādīja toreizējo direktori fakta priekšā, jo baidījās, ka

citādi mītiņš nebūtu atļauts. 11. b klase sāka akciju, kam pievienojās citi vidusskolēni un daudzi pedagogi, - nēsāt Auseklīti pie blūzes vai žaketes atloka. Vidusskolēni aktīvi iesaistījās vispirms jau Vides aizsardzības kluba, tad Tautas frontes akcijās, masveidā izstājās no komjaunatnes.

Iespējams, tieši Trešās atmodas laikā parādījās, cik skola un sabiedrība ir vienotas. Piemēram, 1989. gada 11. klašu absolventi skolai vēlējās dāvēt Latvijas karogu, kuru izlaiduma vakarā svinīgi ienesa Ev. luteriskajā baznīcā un speciālā dievkalpojumā svētīja. Baznīca bija pārpildīta, visi gribētāji nevarēja satilpt telpās, tāpēc gaidīja uz baznīcas kāpnēm. Aizkustinošs bija skolēnu un pilsētnieku gājiens no baznīcas uz skolu. Šķiet, toreiz vai puse pilsētas pavadīja absolventus līdz skolai, kur izlaiduma aktā karogs svinīgi tika nodots 10. klašu audzēkņiem, kas to uzvilka skolas tornītī. Sabiedrība un skola šai laikā atradās uz vienota patriotisma viļņa, kas izpaudās sabiedriskajā aktivitātē, līdzdalībā, dziļās pilsoniskās attieksmēs, kas, autoresprāt, jau bija nostiprinājušas kā vērtības. Par to laiku runā arī 1989. gada absolvente Raina Ofkante (Loka):

Viena no spilgtākajām vidusskolas atmiņām saistās ar 1988.gada Lāčplēša dienu, 11. novembri, kad Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs piedzīvoja pirmo publisko "uznācienu" mūsu skolas telpās kopš tālajiem 40-tajiem gadiem.

Kopā ar vairākiem klases biedriem bijām aktīvi Vides Aizsardzības Kluba biedri. Nolēmām, ka Lāčplēša diena ir jāsvin arī skolā. Neskatoties uz skolas vadības protestu, mūsu klase uzņēmās organizēt šo pasākumu. Tika uzaicinātas visas citas vidusskolas klases, sarkanbaltsarkanais karogs plīvoja skolas mazajā zālē, un mēs, maza iniciatīvas grupa, uzstājāmies ar dzejas lasījumiem un nacionāli patriotiskām dziesmām. Lai kaut kā mazinātu spriedzi, skolas vadība uzaicināja tā laika laikraksta "Padomju Venta" redaktori, kas uzstājās ar padomju varai tuvām tēmām. Neskatoties uz to, ledus bija laužts, un sarkanbaltsarkanais karogs skolā plīvoja arvien biežāk. Tā paša gada decembrī bija skolas salidojums, kurā pulcējās visu iepriekšējo gadu absolventi. Tā bija otrā reize, kad skolā uzvilcām sarkanbaltsarkano karogu. Šoreiz to pacēlām skolas tornī, kur klases puīšu izlikto prožektoru gaismā tie sagaidīja absolventus.

Nolēmām, ka skolai ir vajadzīgs savs karogs, un 1989.gada jūnijā, mūsu izlaidumā, karogu iesvētījām Ventspils Evaņģeliski Luteriskajā baznīcā, īpašā dievkalpojumā, un pasniedzām skolai. Tās izjūtas, ko pārdzīvoju toreiz, manī mīt vēl šodien. Īpaši Latvijas svētku reizēs uz sarkanbaltsarkano karogu skatos kā uz svētumu. Par savām izjūtām

toreiz runāju ar saviem bērniem, vēlos, lai arī viņiem karogs nebūtu tikai valsts simbols vai atribūts, bet kaut kas daudz vairāk, kaut kas dzīvs un vienojošs ar savu zemi.

Kad ģimnāzija atguva savu vēsturisko nosaukumu, skolēni rosināja veidot arī skolu raksturojošus simbolus – prievīti un nozīmīti lībiešu krāsās. Diemžēl tās populāras bija tikai dažām skolēnu paaudzēm. Tad dzima doma par skolas karoga darināšanu. Lūk, dažas rindas no 1998. gada absolventa Arkādija Jakuševa atmiņām, jo tieši pēc viņa skices tapa mets jaunajam karogam.

“Skices izveides process bija samērā vienkāršs, svarīgi bija izvēlēties simbolus. Šķirstīju grāmatas, meklēju pirmskara absolventu atmiņas par to, kāds karogs izskatījies senāk. Neko piemērotu neatradu, līdz manās rokās nonāca kāds izdevums. Tā bija grāmata par ģerboņu vēsturi. Mani fascinēja kāds ģerbonis, kurā bija attēlots, kā aust saule. Tajā brīdī es vēl neredzēju sava darba nozīmīgumu, jo nedomāju, ka manas ieceres tiks realizētas. Lepnums un gandarījums, ka esmu paveicis kaut ko paliekošu skolas labā, radās pēc publikācijas "Ventas Balsī". Patika, ka toreiz uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar mums erudīciju konkursā sacentās arī skolotāju komanda. Joprojām, braucot vai ejot garām skolai, paliek silti. Šie ir tikai mazi solīši skolā, kas pēc gadiem izpaužas attieksmē pret valsti, sabiedrību. Tuvojās novembris, un, lai kādi laiki ir pienākuši, lai ko es domātu par politiķiem, es ar ģimeni 11. novembrī nolikšu svečītes pie Rīgas pils, 18. novembrī piedalīšos studentu korporāciju gājienā uz Brāļu kapiem pie Mātes Latvijas un noskatīšos mūsu armijas parādi, kā arī vakarā nosvinēšu meitas 1 gada jubileju!

Kā nozīmīgu tradīciju pilsonisma un patriotisma jūtu iedzīvināšanā darba autore vērtē „Gaismas ceļa“ organizēšanu pie skolas katru gadu 18. novembrī – Latvijas dzimšanas dienā. Kaut tā ir brīvdiena, katru reizi pie skolas pulcējas desmitiem skolēnu, pēdējos 4 gados tiem pievienojušies arī absolventi, skolēnu vecāki, vecvecāki. Šo pasākumu gaida ne tikai skolēni, bet arī citi pilsētnieki, jo Ventspilī valsts svētkos bez oficiālā koncerta un pēcpusdienas dievkalpojuma nekā cita, kas radītu svētku izjūtu, nav. Vēl jāpiebilst, ka pēdējos divus trīs gadus skolēnu parlaments sarūpējis arī karstu tēju un pašu ceptas maizītes, lai, dziedot un svečītes dedzinot, cilvēki nenosaltu. Lūk, ko par „Gaismas ceļu“ raksta 2006.gada absolvente Līva Rauhvargere (pašlaik LU studē žurnālistiku):

‘Domāju, ka pilsoniskuma attieksmes manī raisījušas daudzas lietas, kas kļuvušas par neaizmirstamām atmiņām no skolas laikiem, visspilgtākais piemērs ir Gaismas ceļš 18. novembrī. Un nevis kā pasākums, kas tiek organizēts reizi gadā, bet

kā tradīcija, kas ar katru gadu iesakņojas aizvien dziļāk un, pats svarīgākais, patiesāk. Man ir liels prieks un lepnums, ka esmu bijusi klāt 2003.gadā šīs tradīcijas iedibināšanā. Turklāt tagad šī tikšanās 18. novembra vakarā atstājusi skolas ‘robežas’ un pulcina arī skolēnu vecākus, draugus un pat ar skolu tieši nesaistītus ventspilniekus.

Manuprāt, latviešu jaunatne kopumā nav vērtējama kā ļoti patriotiski noskaņota. Tāpēc Gaismas ceļš pie Ventspils 1.ģimnāzijas manā skatījumā ir sava veida fenomens, kura būtība slēpjas kopā būšanā, nepiespiestā un tai pašā laikā pacilātā atmosfērā. Un šo atmosfēru rada apstākļi, ka pasākums nav sadalīts „organizatoros” un „viesos”. Katrs atnācējs ar savu svecīti, savu balsi kopējā dziesmā un savu klātbūtni rada svētku noskaņu.

Piedaloties Gaismas ceļā, pirmo reizi izjutu svētku sajūtu līdz tam visai bezpersoniski atzīmētajā 18.novembrī. Pēdējos vidusskolas gados šo pasākumu apmeklēju kopā ar visu ģimeni. Pēc skolas absolvēšanas arī esmu piedalījies Gaismas ceļā, jo tur radīto svētku sajūtu līdz šim nav izdevies atrast nekur citur.

Grūti pateikt, cik daudz manus pilsoniskos uzskatus veidojusi tieši skola, taču vienu varu apgalvot – šis pasākums oficiālus svētkus padarīja personiskākus, piesa jēdzienu „Latvija” tuvāk caur pazīstamām un mīļām sejām un kopības apziņu.

(Attēli 8. pielikumā)

Kā nozīmīgu soli pilsoniskuma kā vērtības veidošanā darba autore saskata gadskārtējā cikla „Strēlnieki vēsturē, literatūrā un mākslā” noslēgumu strēlnieku cīņu vietās Tīreļpurvā. Jau 5 gadus, sadarbojoties literatūras, vēstures, kultūras vēstures un vizuālās mākslas skolotājiem, kā arī jauniešu jauktā kora vadītājam J. Treilībam (pievienojies pēdējos 2 gados), 12. klašu skolēni strēlnieku tēmu apgūst vienlaicīgi visos minētajos mācību priekšmetos. Tā veidojas vispusīgs priekšstats, tiek rosināta izzināšanas interese, attīstās radošums un emocionalitāte.

Lai skolēni gūtu plašāku ieskatu par vēstures stundās dzirdēto, skolēni tiek vesti vispirms uz Kara muzeju, lai noklausītos lekciju un aplūkotu eksponātus. Tad seko āra nodarbība Tīreļpurvā.

Kopā ar skolēniem uz purvu dodas arī 2 – 3 skolotāji, kas ar viņiem strādājuši šīs tēmas ietvaros.

Ierosināšanas fāzē (pirms brauciena) saruna par mūsdienu cilvēka attieksmi pret strēlnieku cīņām. Autobusā turpceļā skan strēlnieku dziesmu ieraksti.

Ciklas tēmas noslēguma pasākums sākas Rīgā Kara muzeja 1.pasaules karam veltītajā zālē. Muzeja speciālists iepazīstina ar ekspozīciju, sniedz plašu faktoloģisko

materiālu par strēlnieku cīņām. Skolēni aplūko mulāžās un maketos atspoguļoto cīņu norisi Tīreļpurvā un pie Ložmetējkalna. Tad skolēni pulcējas muzeja foajē, kur viņus sagaida gidi (tērpušies 1. pasaules kara cara armijas formas tērpos), kas vadīs ekskursiju un nodarbības Tīreļpurvā. Skolēni tiek nostādīti ierindā, viņiem jāiejūtas jauno strēlnieku, kas dodas uz fronti, lomā. Komandas dod apakšpulkvedis Liepa (citugad Vītols, Priede vai Briedis), līdz dodas arī medicīnas māsa Berta un leitnants Zariņš vai medicīnas māsa Emma. Skolēni ierindā izsoļo cauri Vecrīgai, lai sēstos autobusā un dotos uz Tīreļpurvu. Brauciena laikā gide skolēnus noskaņo tālākajam pasākumam – autobusā skan strēlnieku dziesmas, tiek lasīti literāru darbu fragmenti – Čaka dzejojums “Dvēseļu zvejnieks”, Akuratera balādes, A. Grīna stāsts “Klusie ciemiņi”.

Gide sarunājas ar skolēniem, noskaidro, kāda ir viņu attieksme pret strēlniekiem. Kad līdz strēlnieku cīņu vietām palikuši kādi 3 - 4 kilometri, skolēnus aicina no autobusa izkāpt. Viņi atkal tiek nostādīti ierindā, notiek ierindas mācības un sākas ceļš uz Tīreļpurvu. Pa ceļam tiek dotas dažādas komandas, arī :”Dziesmu sākt!” Skolēni soļo un dzied dažādas strēlnieku dziesmas, iejūtas jaunkareivju lomā. Kad galamērķis sasniegts, apakšpulvedis Liepa (vai cits) aicina skolēnus izveidot strēlnieku ugunsgrūtu, sasēsties ap to, paēst pusdienas. Tad sākas tālākās aktivitātes – ierakumu cīņas, ievainoto iznešana no kaujas lauka, kara spēles, skolēni iejūtas ievainoto lomā un nonāk lazarētē. Teatralizētajās strēlnieku cīņās jautri brīži, anekdotiski atgadījumi mijas ar traģisko un skumjo. Plašu izziņas materiālu sniedz gidu sagatavotais stāstījums vāciešu Ložmetējkalnā, cīņās par kuru tika izdzēstas 9000 strēlnieku dzīvības. Ļoti emocionāls izdevās piemiņas brīdis pie kritušo kareivju kapa – gids stāstījumu papildināja ar fragmenta no Čaka dzejojuma “Vēlais viesis” lasījumu. Skolēni nolika ziedus un aizdedzināja svecītes, ar klusuma brīdi godināja kritušos. Kad satumsa, skolēni pulcējās lāpu gājienam uz improvizēto krievu Ložmetējkalnu. Gājiens tumsā pa purvu, bez ceļa kļuva skolēniem par īstu piedzīvojumu. Ložmetējkalnā viņus sagaidīja visi gidi, viņus uzrunāja apakšpulkvedis, sacīdams, ka aizvadīta tikai viena strēlnieku diena no tām vairāk nekā 600, kurās strēlnieki lējuši asinis cīņā par tautas brīvību. Gids norunā Čaka poēmas “Mūžības skartie” dzejojumu “Iesvaidījums”. Īss klusuma brīdis, un skolēni ar lāpām rokā, dziedot “Mirdzot šķēpiem...” dodas atpakaļ pie strēlnieku ugunsgrūta. Gidi izvērtē dienu un novēl būt strēlnieku lieluma vērtiem. Skolotāja rosina skolēnus uzrakstīt jaunrades vai pārdomu darbu “Pie strēlnieka ugunsgrūta”. (*Skatīt 10. pielikumā*)

Šāda tēmas noslēguma nodarbība ir ļoti rosinoša – tā sniedz skolēniem jaunu pieredzi, mudina iedzīvoties strēlnieku lomā, izjust mazu daļiņu no tām grūtībām, ko izjutuši mūsu brīvības kareivji. Nodarbībā piedāvāts gan izziņas materiāls, gan lomu spēles, gan literāru darbu fragmenti. Darba autore uzskata, ka organizatoriem lieliski izdevies sabalansēt praktiskās nodarbības ar izziņas materiāla apguvi. Emocionālais līdzpārdzīvojums skolēnos rada pavisam citu attieksmi pret strēlnieku veikumu un ir patiešām labs vērtīborientieris arī viņu turpmākajām dzīves dienām. Bez skaļiem vārdiem par patriotismu daudzi skolēni, stāvot improvizētajā krievu Ložmetējkalnā, tādas jūtas pret savu tēvzemi izjuta. Skolēni ir sajūsmināti par ekskursiju un nodarbībām strēlnieku cīņu vietās Tīreļpurvā. Ar svinīgiem pasākumiem skolā var veidot attieksmi, tomēr ne sistemātiskas zināšanas. Apvienojot mācību stundas un šādas nodarbības, rezultāts ir ļoti labs. *(Skat. 9. pielikumu)*

Elanas Visockas, 2006.gada absolventes, atmiņas:” *Neizdzēšamu iespaidu uz mani atstāja Tīreļpurvā pavadītā diena. Tik daudz līdzciecības pret bijušajiem Latvijas brīvības idejas nesējiem līdz tam nebiju jutusi nekad, un, atzīšos, arī domājuši par viņiem kā par reāliem cilvēkiem nebiju. Viņi man bija literāro darbu varoņi Grīna romānā “Dvēseles putenis” vai Čaka poēmā “Mūžības skartie”. Tikai te, Tīreļpurvā, es ar sirdi viņus pieņēmu. Emocionāli visspēcīgāk mani ietekmēja skats, kad atgriezāmies no lāpu gājiena. Bija tumša, tikai pie kritušo strēlnieku pieminekļa sārti gailēja mūsu atstātās svecītes. Un mani pārņēma tāds žēlums pret tiem, kas kādreiz cīnījās, lai būtu Latvijas valsts, un kas tagad vientulībā un aukstumā palikuši vieni, jo mēs, šodienas jaunieši, kas esam viņu vecumā, esam egoistiski izpriecu meklētāji. Jā, tieši tajā momentā man gribējās, kaut es un mani draugi varētu dzīvot ar viņu degsmi un ideāliem”.*

Pie tradicionāliem pasākumiem jāmin arī Lāčplēša dienai veltīta stunda 11. novembrī – ar to sākas skolas rīts visiem skolēniem. Skolotāji, izmantojot IT iespējas, mūzikas ierakstus, pieaicinot interesantas, vēsturi zinošas personības, rosina skolēnos pilsoniskuma un patriotisma jūtas. Arī šādas stundas, iespējams, ir solis tuvāk tam, lai jūtas pārtaptu attieksmēs un attieksmes – vērtībās. Lūk, ko raksta Dagnija Freiberga, 2001.gada absolvente, literatūras skolotāja:

“Ļoti spilgti atmiņā palikusi kāda audzināšanas stunda vidusskolas laikā (diemžēl neatceros, kurā klasē). Tā iekrita tieši 11. novembra rītā, kad ceļš uz skolu bija karogiem izrotāts. Protams, zināju, ka ir Lāčplēša diena, zināju arī to, kādēļ to svinam, tomēr īpašs prieks un pārsteigums bija klasē iedegtā svecīte un rimtais

skolotājas vēstījums par Rīgas atbrīvošanu no bermontiešiem. Var šķist, kas gan tur īpašs? Svecītes liesmiņa sirdi sasilda arī Ziemassvētkos, un skolotāja savu sirds siltumu dāvā katrā tikšanās reizē! Bet tomēr šī nepilnā stunda atmiņā palikusi, kā kluss, nesteidzīgs mirklis, kad sirdī uzplaukst kluss prieks un drošības izjūta, ka arī manī kaut kur klusībā gailē tas milzu spēks, ko sauc par dzimtenes mīlestību. Tieši tās dēļ savu ģimeni veidoju šeit, Latvijā. Un šeit, Latvijā, arī es savai mazajai meitiņai mācīšu iedegt svecīti varoņu piemiņai, tāpat kā to mācīja man MANA SKOLOTĀJA”.

Pilsoniskas attieksmes var rosināt arī daudzi citi notikumi un to atbilstoša akcentēšana.

Nozīmīga gan skolēniem, gan skolotājiem bija Latvijas Republikas prezidenta Valda Zatlera viesošanās skolā 2009. gada februārī, viņa uzruna, kurā viņš vērsās pie skolēniem kā savas valsts pilsoņiem un patriotiem. Arī Valsts prezidenta vadītā patriotisma stunda mācībās un sabiedriskajās aktivitātēs labākajiem vidusskolēniem, kā noskaidrojās vēlāk, rosināja pilsoniskas attieksmes veidošanos. (*Skat. 11. pielikumu*)

Īpaši sirsnīgi un nozīmīgi bija pasākumi, kas skolā bija rīkoti saistībā ar valsts 90. jubileju. Tai bija veltītas Dzejas dienas, skolēnu sagatavots koncerts, izdots literārais žurnāls “Tu esi Latvija”, kurā apkopoti vairāk nekā septiņdesmit skolēnu jaunrades darbu, kas tapuši kā veltījumi savai dzimtajai zemei.

Ikgadējās Dzejas dienās 2008. gada septembrī ar devīzi “Latvijā es dzīvoju,/ Latvijā es elpoju, / Latvijā es cerēju / jaunu, skaistu Latviju” (K.Skalbe) skolēni bija veidojuši mazus dzejas uzvedumus, par pamatu ņemot gan kāda noteikta dzejnieka vārsmas, gan ielūkojušies vairāku autoru darbos. Pārrunājot, kādas emocionālas stīgas klausītājos atraisījuši dzejas uzvedumi, noskaidrojās, ka tādi, kas raisījuši visdziļāko līdzpārdzīvojumu un aizkustinājumu, bijuši trīs – 10.c klases veidotais M. Zālītes dzejas uzvedums “Tik un tā”, ko papildināja brīnišķīgās mūzikas improvizācijas, ko ar saksafonu izpildīja Roberts (vēlāk tieši par šo uzvedumu skolēni nobalsoja kā par labāko, un to parādīja arī pilsētas sarīkojumā Galvenajā bibliotēkā); 11.c klases veidotais folkloras uzvedums “Skaista mana tēvu zeme pār visām zemītēm” (to iekļāva koncertā, veltītā Latvijas deviņdesmitgadei) un 12. c klases veidotais Čaka “Mūžības skarto” uzvedums.

(*Skatīt Aattēlus 12. pielikumā*)

2009.gada Dzejas dienas bija veltītas Kārļa Skalbes daiļradei. Vidusskolēni kā papildinājumu dzejas un publicistikas fragmentu lasījumiem izmantoja projekcijas uz lielā ekrāna, mūzikas ierakstus, teatralizētus iestudējumus, skolas jauktais koris

izpildīja dziesmas ar K.Skalbes dzeju. Darba autore pieļauj, ka emocionālais sniegums daudziem vidusskolēniem lika padomāt par savu pilsonisko stāju mūsdienu Latvijā, īpaši ieklausoties K. Skalbes “Mazo piezīmju” fragmentos.

Par gadskārtēju pasākumu sadarbībā ar pilsētas kinoteātri “Rio” 10. klašu skolēniem kļuvis filmas “Rīgas sargi” apmeklējums Lāčplēša dienā - 11. novembrī. Pēc filmas desmitklasnieki raksta vēstules filmas varoņiem. Visbiežāk tās adresētas tieši Mārtiņam. Arī tādā veidā skolēni pauž savu pārliecību, pilsoniskas attieksmes pret savas valsts vēsturi un varoņiem. Ja skolēnus pirms vēstules rakstīšanas noskaņo ar atbilstošas mūzikas klausīšanos, dokumentālu kadru no strēlnieku gaitām 1. pasaules kara laikā un Brīvības cīņās, iespējams filmas radīto iespaidu vēl vairāk padziļināt, radīt dziļāku līdzpārdzīvojumu.

(Skat. 13.pielikumu)

Katru gadu septembrī 10. klašu skolēni piedalās arī Valodu dienās. Vispirms pasākumi norisinās skolā, tad labākā 10. klašu komanda dodas uz Galveno bibliotēku, lai piedalītos konkursā par Eiropu un Eiropas tautu valodām. Klases gatavo gan mājas darbus, ko pēc tam demonstrē visiem interesentiem, gan piedalās dažādās aktivitātēs, ko organizējusi skolēnu pašpārvalde sadarbībā ar svešvalodu skolotājiem.

Katru gadu pēdējā oktobra nedēļā 10. klašu komanda piedalās arī pasākumos, ko rīko Pilsonības un imigrācijas pārvaldes Ventspils nodaļa kopā ar skolēnu jaunrades nama metodiķiem “Es – Latvijas pilsonis” Tie ir dažādi konkursi, citas aktivitātes, kas virzītas pilsonisku attieksmju veidošanai.

Kā tradicionālas gribas atzīmēt arī dažādas akcijas, kas, pašu skolēnu rosinātas, norisinājušās skolā. Piemēram, Ziemassvētku labdarības pasākumi pilsētas slimnīcas bērnu nodaļā, koncerti veco ļaužu pansionātā “Selga”, ziedojumu vākšana trūcīgajiem vai dzīvnieku patversmei Talsos un Saldū.

Skolā ļoti aktīvi darbojas skolēnu pašpārvalde. Skolēni rīkojuši debates, sporta turnīrus, iesaistījušies projektos, sarīkojuši skolēnu konferenci “Skola – skolēnam atvērta vide”, ik gadu notiek aktīvas parlamenta vēlēšanas. *(Skat. 14. pielikumu)*

Ventspils 1.ģimnāzijā ir izveidots paraugplāns klases stundām, ko katrs audzinātājs var variēt atkarībā no prioritātēm, mērķiem un uzdevumiem katrai klasei. Klases stundas tiek veidotas tā, lai veicinātu vairāku prasmju izveidošanos, kas palīdzētu bērniem izvēlēties vērtības un tās pamatot.

Svarīgi ir rosināt skolēnus meklēt alternatīvas, kad ir izvēle; pirms izvēles paredzēt iespējamās sekas; izvēli veikt katram pašam, neatkarīgi no otra; apzināties

savu izvēli, kaut ko darot; būt gatavam publiski apstiprināt savu izvēli; piedalīties aktivitātēs, lai uzkrātu pieredzi dzīvei – tādi ir galvenie uzdevumi pilsoniskajai izglītībai veltītajās klases stundās.

Nemot vērā, ka jauniešu vecums ir noteicošais personības veidošanās posms, kurā stabilizējas subjektīvā pasaules izjūta, pārliecību sistēma, kas izsaka jaunieša attieksmi pret apkārtējo pasauli, viņa vērtīborientāciju, vidusskolas posmā gan klases stundām, gan ārpusstundu darbam jābūt cieši saistītam ar vērtību, tai skaitā pilsoniskuma kā vērtības, veidošanos. Lai kļūtu par harmonisku personību, jauniešiem jācenšas atrast sevī to viduspunktu, kas sekmētu attieksmes pret apkārtējo pasauli pārvērtēšanu, mainoties sociālajai pozīcijai un dzīves situācijai. Protams, ne katru cilvēku ietekmēs absolūti identas situācijas, tāpēc pedagogam savā darbā jābūt radošam, jāspēj saskatīt tie ceļi, kas viņa skolēnus ietekmēs visvairāk.

Daloties pārdomās par pilsoniskumu kā vērtību ar saviem bijušajiem audzēkņiem, darba autore saņēma vēstuli no 2003. gada absolventes Signes Tramas (Lemšas), tagad literatūras skolotājas:

Laiks skrien neizbēgami ātri. Jau seši gadi, kad tika pamāts draudzīgais ardievas sveiciens Ventspils 1. ģimnāzijai. Lai arī tur pavadīti tikai 3 gadi, sajūtu līmenī tas ir kaut kas tuvs, silts un mīļš. Nedaudz kā mājās, un, ņemot vērā, ka šī skola ir kā mēraukla turpmākajai pieredzei citās izglītības iestādēs gan studijās, gan tagad jau darbā, droši var sacīt, ka tai ir arī savs nopelns pilsoniskuma audzināšanā.

Man jēdzienu „pilsoniskums” ir grūti nošķirt no jēdziena „patriotisms”. Es to izprotu kā sevis apzināšanos Latvijā – es kā maza daļiņa no mazās Latvijas. Te ir manas mājas. Neskatoties uz grūtajiem apstākļiem, es nevarētu atstāt šo valsti un kā Sprīdītis ar lāpstu doties laimi meklēt citās zemēs. Te ir manas mājas, ģimene, un, ja man šī vieta būtu jāatstāj, es justos pazudusi, jo nebūtu, pie kā pieturēties.

Uzskatu, ka lielāko ieguldījumu pilsoniskuma attieksmju formēšanā sniegušas literatūras un vēstures stundas. Zinu, ka mēs šobrīd neizprotam valsts brīvības vērtību, un arī tagad, kad dzirdu nosodījumā izteiktus vārdus Latvijai, jūtos sašutusi, jo cilvēki neprot nošķirt atsevišķu cilvēku rīcību, kas šeit strādā, no pašas dzimtenes.

No literatūras stundām visvairāk atmiņā palikušas sarunas par dažādām vērtībām – mājas izjūta, mīlestība pret dzimteni, darbība Latvijas labā, brīvība, latviskums u.c., apgūstot vairākus daiļdarbus (A. Čaks „Mūžības skartie”, A. Grīns „Dvēseļu putenis”, E. Virzas “Straumēni”, Plūdoņa liroepika u.c.) Atceros iedegto sveci uz skolotājas galda, viņas stāstījumu, mūsu grupas diskusijas, kurās centāmies šo vērtību aktualitāti

pamatot gan daiļdarbā, gan mūsdienās. Un joprojām uzskatu, ka šī aktualitāte mūsdienās ir, varbūt pat vairāk nekā citus gadus.

Manuprāt, labākais vidusskolas pasākums bija dzejas vakars „Uz dzīves perona”, kas tika veltīts E. Veidenbauma daiļradei. Šis vakars bija apliecinājums skolēnu un skolotāju tādai kā vienotībai, savstarpējai uzticībai un cilvēcisko vērtību nezūdamībai. Un Veidenbauma dzejā jau arī tiek aktualizēta pilsoniskuma kategorija, kas liek saprast, no kā mēs nākam un kur ejam...

Šie ir spilgtākie mirkļi, kurus es varētu minēt savas pilsoniskuma izjūtas attīstībā vidusskolas laikā. Tie ir ietekmējuši manu pasaules izpratni, redzējumu uz pilsoniskajām vērtībām. Arī šobrīd uzskatu, ka tām ir ļoti liela nozīme, lai mēs nepazaudētu paši sevi daudzo tautu vidū. Un tagad, kā savulaik man reiz stāstīja, arī es runāju ar saviem skolēniem par to, cik svarīgi šīs vērtības sevī ir nest. Tas ir sarežģīts uzdevums, daudziem bērniem vecāki mājās saka, lai izmācoties un atstāj Latviju, jo šeit nav ko darīt. Es tomēr ceru, ka, gan laikiem mainoties, gan redzējumam paplašinoties, šīs domas mainīsies, un (varbūt izprotot kaut ko no manis sacītā) viņi ar lepnumu varēs teikt, ka šeit ir manas mājas.

Darba autore, sniedzot ieskatu vienas konkrētas skolas pieredzē stabilu pilsonisku attieksmju veidošanās sekmēšanā, vēlējās parādīt dažus ceļus, kā tuvināt vidusskolēnus pilsoniskuma kā vērtības izpratnei un iedzīvināšanai. Pievienotās bijušo audzēkņu vēstules, autoresprāt, ir labākais apliecinājums, ka skolā izveidojušās tradīcijas un visa audzināšanas darba sistēma ir iedarbīgas, dziļas pēdas ieminošas skolēnu vērtīborientācijas ceļā.

Ļoti būtiska pilsoniskuma veidošanā ir skolotāja loma. To apliecināja arī augstāk analizētie skolēnu un viņu vecāku aptaujas rezultāti. Morālo saišu veidošanās, vērtību nostiprināšanās nenotiek bez autoritātes, un, ja arī notiek, tad ceļš būs garāks. Autoritāte ir nepieciešama, lai aiztaupītu audzēkņim sabiedrībā pieņemto normu ieilgstošu pārbaudīšanu, eksperimentēšanu ar tām, arī pieņemto vērtību kritizēšanu. Ja skolotājs savu audzēkņu acīs ir autoritāte, viņš spēj stabilizēt personību, ļauj ātrāk tai nonākt pie vēlamās pārliecības un uzskatiem. Taču mūsdienu modernais cilvēks ir biežāk orientēts uz savu ego, nevis autoritātei vai normu. Tāpēc skolotājam būt autoritātei mūsdienu jauniešu acīs nemaz nav viegli. Darba autores uzkrātā darba pieredze vairāk nekā 30 gadu garumā rosina domāt, ka tikai tas skolotājs, kuram pašam būs stabila vērtību sistēma, pilsoniska stāja un patiesa cieņa pret saviem skolēniem, spēs aizraut audzēkņus, kļūs viņu acīs autoritāte.

Pilsoniskai izglītībai, pilsoniskuma kā vērtības veidošanai nedrīkst piemist kampaņas raksturs, jo jebkura vērtība, tai skaitā pilsoniskums, kampaņveidīgas darbības rezultātā tiek diskreditēta. Tādā gadījumā cerētajam pozitīvajam rezultātam būs tieši pretējs efekts – pilsoniskums kā vērtība nenostiprināsies, pat attieksmes būs nestabilas un tām piemītīs ātri gaistošs raksturs.

Darba autore ir pārliecināta, ka jebkurš pieredzes materiāls, radoši un mērķtiecīgi variēts, var noderēt arī citiem pedagogiem viņu ikdienas darbā, sekmējot nākotnes pilsoņa tapšanu, viņa vērtīborientāciju.

Lai pārbaudītu, kā vidusskolēnus ietekmē mērķtiecīgi virzītas pedagoģiskas darbības, akcentējot tajās radošumu un emocionalitāti, darba autore veica eksperimentālu pētījumu, kura norise aprakstīta 7. nodaļā.

7. Eksperimentālais pētījums

7.1. Pētījuma metodoloģija

Lai noskaidrotu, kādas pedagoģiskas darbības pilsoniskuma kā vērtības veidošanos var ietekmēt, tika veikts pedagoģiskais eksperiments Ventspils 1. ģimnāzijas 11. klasēs. Pirms eksperimenta tika izvirzīta hipotēze, ka pilsoniskums kā vērtība veidosies tad, ja skolēnus bez darba mācību stundās ar pilsoniskumu saistītus jautājumus rosinās apgūt interaktīvās, radošās un emocionāli ievirzītās klases stundās, kā arī apmeklējot dažādus ārpusstundu pasākumus.

Tika noteikts eksperimenta laiks – 2009. gada septembris – oktobris. Pedagoģiskais eksperiments noritēja īsā laika posmā 3 iemeslu dēļ: 1) darba autores tiešie darba pienākumi ilgstošā periodā neļāva veikt eksperimentālajā grupā intensīvas pedagoģiskas darbības; 2) priekšmetu skolotāji, kuri strādā kontrolgrupā, nebija gatavi ilgstošākā periodā atteikties no radošām un emocionālām darbībām; 3) skolēni anketēšanā bija atzinuši, ka ilgstoša, vienveidīga darbība pilsoniskuma attieksmju veidošanā ir traucējošs faktors. Darba autore eksperimenta gaitā vēlējās pārlicināties, vai skolēniem, kuri būs guvuši papildus faktoloģiskās zināšanas par pilsoniskumu, savas zemes un pilsētas vēsturi, demokrātijas procesiem, mainīsies attieksmes pilsoniskuma uztverē. Tāpat darba autore vēlējās noskaidrot, vai tad, ja skolēnus rosinās iesaistīties interaktīvās un radošās, emocionālās nodarbībās, pilsoniskuma attieksmes veidosies noturīgākas un uzrādīs prognozi parraugt vērtībās.

Izlases veidošana.

Kā eksperimenta grupa tika izvēlēta 11.c klase, kurā darba autore māca dzimto valodu un literatūru, kā kontroles grupa – 11.b klase. Abas klases apgūst vispārējās izglītības programmas. Abas klases skaitliskā ziņā līdzīgas - 11.c klasē - 26, 11.b - eksperimenta sākumā 26, beigās - 25 skolēni (jo viens skolēns 21.09. izstājās). Nedaudz atšķirīgs ir grupu sastāvs pēc dzimumiem. 11.b klasē 13 meitenes un 12 zēni, 11.c klasē – 10 meitenes un 16 zēni. Diemžēl katrai klasei vairākos priekšmetos – matemātikā, vēsturē, dzimtajā valodā un literatūrā – dažādi skolotāji (pārējos mācību priekšmetus māca vieni un ti paši pedagogi). Abas klases audzina ekonomikas skolotājas.

Neatkarīgie mainīgie eksperimenta parametri: mācību un klases stundās izmantoti īpaši veidoti radoši uzdevumi; īpaši veidotas ārpusstundu nodarbības (lekcija, diskusija ar cittautiņiem, varoņu piemiņas vietu sakopšana).

Atkarīgais mainīgais – skolēnu attieksme pret Latvijas vēstures un pilsoniskuma jautājumiem; skolēnu attieksme pret skolas parlamenta darbību; skolēnu aktivitāte sabiedrisku pasākumu plānošanā un organizēšanā.

Eksperimenta gaitā kā blakusmainīgais dažos pasākumos – nepiedalīšanās efekts (dažos pasākumos, piemēram, talkā, nepiedalījās visi skolēni, jo 2 slimoja un 1 bija sporta sacensībās).

Eksperimentam tika izvēlēta priekštesta - pēctesta shēma. Priekštestā un pēctestā abu klašu skolēni atbildēja uz vieniem un tiem pašiem 15 aptaujas jautājumiem, kas ir oriģināli veidoti, lai noskaidrotu skolēnu viedokli vai attieksmes ar patriotismu un pilsonisko audzināšanu saistītos jautājumos.

1.	Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm.
2.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus.
3.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politikas jautājumos.
4.	Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturisko pagātņi.
5.	Es darbojos/ vēlētos darboties skolas pašpārvaldē, uzņemties kādu sabiedrisku pienākumu klasē.
6.	Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu.
7.	Es esmu pārrunājis ar vecākiem savas dzimtas koku, tāpēc zinu tās vēsturi.
8.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani vecāki.
9.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolotāji..
10.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolas/ klasesbiedri.
11.	Ja mani aicinātu, es piedalītos varoņu un vēsturisku piemiņas vietu sakopšanas talkās.
12.	Ja mani aicinātu, es labprāt piedalītos ārpusstundu pasākumos, kuri saistīti ar valsts vēsturi un svētkiem.
13.	Man ir nepatīkami un/ vai sāpīgi, ja kāds par manu dzimteni (valsti, pilsētu, skolu) izsakās nievājoši.
14.	Sarunās un diskusijās man gribas atspēkot negatīvos izteikumus par valsti, pilsētu, skolu, ja tādi rodas.
15.	Kad sasniegšu pilngadību, vienmēr piedalīšos valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.

Tika izstrādāts eksperimenta grafiks, ar to iepazīstināti 11.c. klases skolēni un ar klases audzinātāju I. Kuciņu saskaņotas klases stundu tēmas, pārspriestas metodes un darba panēmieni, instruēti priekšmetu skolotāji, kas māca 11.c. klasi. Darba autore vienojās ar kolēģiem, ka vismaz 2 viņu vadītajās mācību stundās (laikā no 2.09. – 22.10), saskaņojot ar tiešajiem mācību uzdevumiem, viņi rosinās skolēnus izteikt viedokļus par

pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem, mudinās viņus domāt par vērtībām, izmantojot diskusijas un problēmsituācijas, veicinās skolēnus atsegt savu dzīves pozīciju, sociālo atbildīgumu, radošo aktivitāti. Darba autore vienojās ar atsevišķiem kolēģiem par piedalīšanos viņu vadītajās stundās, lai veiktu pedagoģiskus novērojumus. Kopā ar 11.c klases audzinātāju skolotāju I. Kuciņu tika saskaņoti ārpusstundu pasākumi.

7..2. Eksperimenta aktivitāšu shēma

Datums	Aktivitāte	Resursi, iesaistītās personas
2.09.	Grupu atlase, izpēte, vienošanās ar skolas vadību un pedagogiem par eksperimenta norisi. Aptaujas jautājumu apspriešana.	
7.09.	Anketešana, atkarīgā mainīgā fiksācija.	Kopēšana (52 eks.)
9.09.	Anketu rezultātu apkopošana. Sākotnējā analīze.	
17.09.	Aktivitātes audzināšanas stundā – asociatīvais raksts “Es – Latvijas pilsonis”	Lapas, tāfele, krāsainie zīmuļi un krītiņi
18.09.	Piemīņas vietas “Baltais krusts” sakopšanas talka.	Vienošānās ar Ventspils Komunālās pārvaldes darbiniekiem (A. Kausenieks); atkritumu maisu sarūpēšana.
24.09.	Aktivitātes klases stundā – Vēstule no svešumā dzīvojoša tautieša. Situāciju spēle “Ko es stāstītu par Latviju/ Ventspili svešumā dzīvojošam latvietim” Mājas uzdevums : uzrakstīt eseju “Tev par pilsoni, pasaulīt, nederu.”	Palīdzēt audzinātājam vēstuli izveidot. Vēstuļu papīrs.
1.10.	Ventspils vēstures muzeja apmeklējums, muzeja speciālsites, galvenās fondu glabātājas Ingrīdas Štrumfas lekcija par Ventspils pagātnei.	Vienoties ar muzeja pedagogu par lekciju.

8.10.	Kases stundā – Grupu mazie projekta darbi “Mana pilsēta pēc 20 gadiem”	A3 lapas (4gab.), krāsaini zīmuļi, līplaiņas.
15.10.	Viktorīna ar 6. vidusskolas (krievvalodīga skola) 11.a klases skolēniem par tematu “Latvija vakar un šodien”	Sagatavot viktorīnas jautājumus (kopā ar 6.vsk. skolotāju I. Dejus), sagatavot mājas darbu – komandas vizītkarti “Esmu latvietis”.
7.09.- 19.10.	Mācību stundās (vismaz 2 reizes eksperimenta laikā) tiek akcentētas pilsoniskās vērtības, valstiskums, demokrātijas pamatprincipi, rosināta skolēnu sociālā atbildība un aktivitāte.	Vienoties ar priekšmetu skolotājiem par pedagoģisko vērošanu.
20.10.	Atkārtota testēšana	Kopēšana (51 anketa)
20.10. – 25.10.	Anketu rezultātu apkopošana, analīze, secinājumu veidošana	

7.3. Pedagoģiskā eksperimenta gaita, īstenojot iekļāto aktivitātes

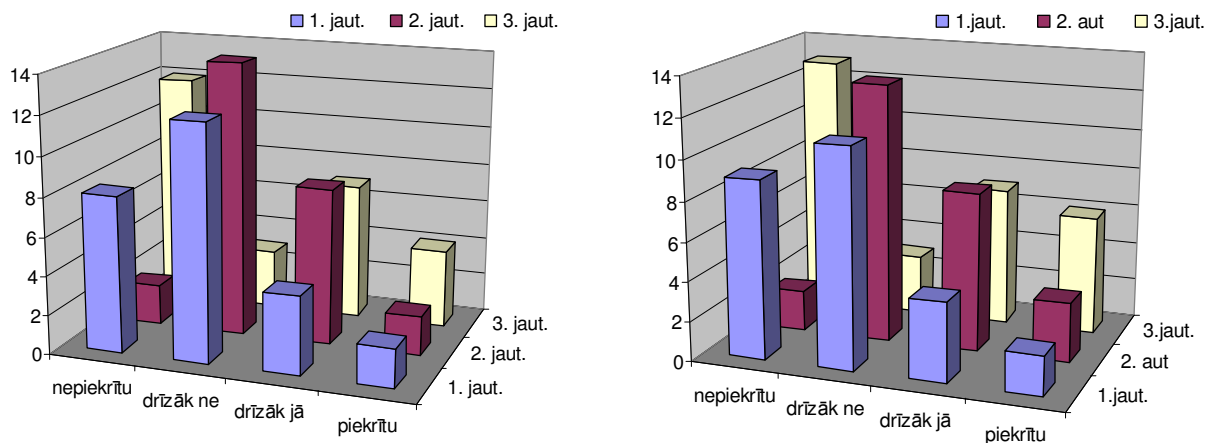
Pedagoģiskā eksperimenta sākums sakrita ar mācību gada sākumu. Skolēni pēc vasaras brīvlaika vēl īsti nav pielāgojušies skolas dzīvei, ir nedaudz vieglprātīgi, bet ļoti aktīvi. Iespējams, tas ietekmējis sākotnējās aptaujas rezultātus, īpaši kontroles grupā. Sākotnējā aptauja tika veikta vienlaicīgi abās klasēs – 7.09. Atbildēm uz aptaujas jautājumiem skolēniem bija dots noteikts laiks – 15 minūtes. Aptaujas abās klasēs vadīja klašu audzinātājas. Tūlīt pēc aptaujas anketas tika nogādātas darba autorei, lai varētu veikt to apstrādi un sākotnējo vērtēšanu. Abās klasēs aptaujas lapas aizpildīja vienāds skolēnu skaits – 26, tas ir, - visi attiecīgās grupas skolēni.

Aptaujā iekļauti 15 jautājumi attieksmju noskaidrošanai (skat iepriekš), tāpēc izmantota Likerta skala ar 4 atbilžu variantiem. Atbildes variantu ”nezinu” darba autore apzināti no anketas atbilžu piedāvājumiem izslēdza, jo aptaujas mērķis bija saņemt iespējami precīzākus attieksmju vērtējumus. Aptaujā salīdzinoši maz apgalvojumu, tie tieši saistīti ar eksperimentālā pētījuma mērķi – novērtēt attieksmes pret atsevišķām pilsoniskuma pilsoniskuma izpausmēm. Tā kā Latvijas pedagoģiskajā domā vēsturiski

un tradicionāli pilsoniskums tiek saistīts ar patriotisma jūtām, vairāki apgalvojumi tieši to cenšas noskaidrot. (Skat. 19.pielikumu)

Uz 1. apgalvojumu “Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves notikumiem”, gan kontrolgrupā, gan eksperimentālajā grupā skolēni sniedza procentuāli identiskas atbildes: 76,9 % respondentu abās grupās uz šo apgalvojumu atbildēja noliedzoši. Artšķirība tikai atbildes noteiktībā - 34,6% eksperimentālās grupas, bet 30,8% kontrolgrupas respondentu atbildēja ar striktu “Pilnīgi nepiekrītu”.

Nedaudz atšķirīgākas ir atbildes uz apgalvojumu “ Es pārzinu / vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus” – kontrolgrupā 39, 5% (no tiem 7,7% - “pilnīgi piekrītu”), bet eksperimentālajā grupā – 42,3 % (no tiem 11,5 % – “pilnīgi piekrītu”) atbildēja apstiprinoši. Apgrieztā secībā atbildes sniegtas uz 3. apgalvojumu “Es pārzinu / vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politiskās jautājumos”. Kontrolgrupā – 42,3%, eksperimentālajā grupā – 39,5% pozitīvu atbilžu.

14.attēls. Kontrolgrupas (pa kreisi) un eksperimentālās grupas (pa labi) attieksme pret politiskajiem jautājumiem priekšaptaujā.

Kā redzams diagramās, politiskajos jautājumos abu grupu attieksmes eksperimenta sākumā ir ļoti līdzīgas. Skolēni par politiku Latvijā un Eiropas Savienībā interesējas maz. tā viņiem nešķiet saistoša ne kā mācību sarurs, ne ārpusstundu darbošanās virziens.

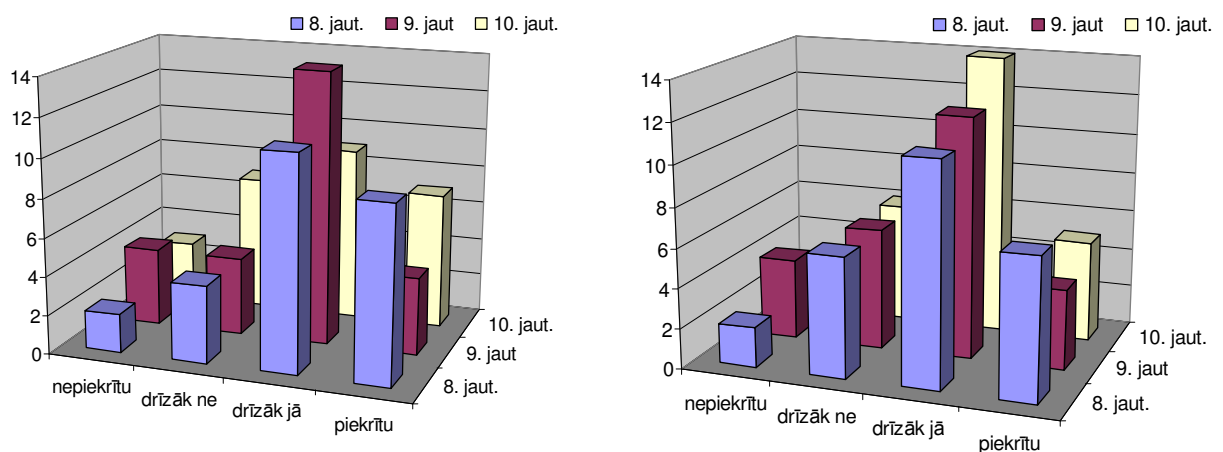
Ar pilsonisku attieksmi pret valsti saistīts nākamais apgalvojums “Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturi”. Te abas grupas sniegušas pilnīgi identas atbildes – 57, 7 % respondentu atbildējuši noliedzoši, bet 42,3% snieguši pozitīvu atbildi.

Skolēnu aktivitāti un iesaistīšanos demokrātiskajos procesos darba autore mēģinājusi noskaidrot ar 5. apgalvojuma mērījumiem par gatavību darboties skolas pašpārvaldē vai uzņemties sabiedrisku darbu klasē. 46,2% kontrolgrupā, bet 53,8% eksperimentālajā grupā atbildējuši apstiprinoši, kurpretī eksperimentālajā grupā ar pilnīgi apstiprinošu atbildi – 3,8% (kontrolgrupā – 15,4%). Šīs atbildes norāda uz zemu (īpaši eksperimentālajā grupā) sabiedrisko aktivitāti, arī uz to, ka skolēniem acīmredzot ir citas prioritātes.

6. apgalvojums “Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu” atsedz aptaujāto attieksmi pret tuvāko sociālo vidi. Šajā aspektā skolēni vairāk ieinteresēti – pozitīvu attieksmi pauž 69,3% kontrolgrupā un 76,9% eksperimentālajā grupā; 11,5% abās sniedz atbildi “Pilnīgi piekrītu”. Tas norāda, ka tuvāk esošais, pazīstamākais, viņus tiešāk skarošais skolēnus interesē vairāk.

Ar 7. apgalvojuma palīdzību darba autore centās noskaidrot, kāda ir skolēnu attieksme pret savas dzimtas vēsturi, vai viņi pārzina savus senčus, vai ir izveidojuši dzimtas koku. Diemžēl abās grupās vairumā negatīvu atbilžu – kontrolgrupā 73,1%, eksperimentālajā grupā 65,4% pauda negatīvu attieksmi. Darba autore pieļauj, ka tieši ģimenes tradīcijas un vērtības ir pamatu pamats pilsonisko attieksmju un arī pilsoniskuma kā vērtības veidošanā. Tad ar tik vienaldzīgu attieksmi pret dzimtas vēsturi diez vai ir iespējams gūt labus panākumus pilsoniskuma kā vērtības veidošanā skolā.

8. – 10. apgalvojums saistīts ar autoritāšu pilsoniskuma un valstiskuma jautājumos noskaidrošanu .

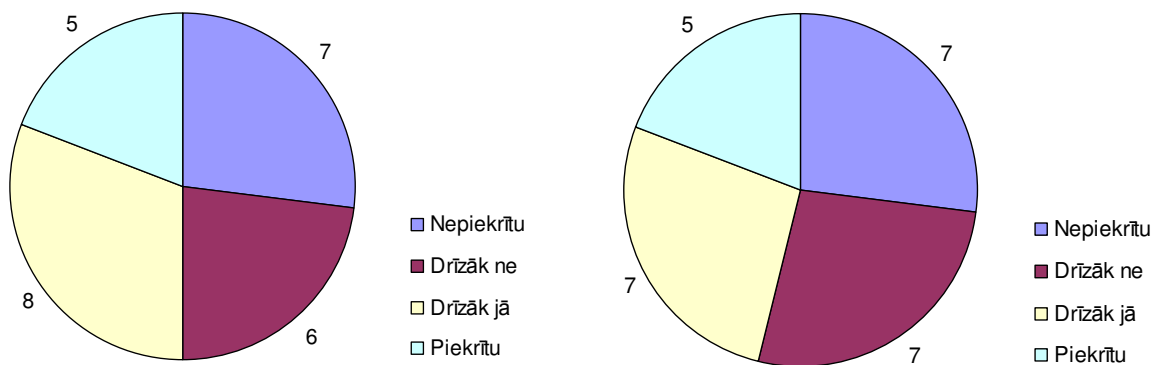
15.attēls. Kontrolgrupas (pa kreisi) un eksperimentālās grupas (pa labi) attieksme pret vēstures jautājumiem priekšaptaujā.

Kā redzams diagrammās, atšķirīgas ir atbildes uz visiem apgalvojumiem. Kontrolgrupai nozīmīgākas ir vienaudžu domas un uzskati pilsoniskuma un valstiskuma jomā – 73,1% sniedz pozitīvu vērtējumu, tad seko skolotāji kā autoritāte – 61,5%, vismazāk šis grupas jauniešus ietekmē vecāku domas – 57,7%. Savukārt eksperimentālajai grupai visnozīmīgākie ir vecāku uzskati – 76,9% pozitīvu atbilžu, tad seko skolotāji- 69,2% pozitīvu atbilžu, bet vismazāk – vienaudži – 61,5% pozitīvu vērtējumu.

Personisku attieksmi un aktivitātes vērtējumu var rast 11. un 12. apgalvojumā, kas cešas izzināt jauniešu nostāju varoņu un citu vēsturiski nozīmīgu piemiņas vietu sakopšanā, kā arī gatavību piedalīties valsts svētkos un ar Latvijas vēsturiskajiem notikumiem saistītās atcerēs. Dažādās piemiņas vietu sakopšanas akcijās gatavi piedalīties 57,7% respondentu kontrolgrupā un 65,4% eksperimentālajā grupā. Atklāti noraidošas atbildes sniedz 11,5% jauniešu kontrolgrupā un 7,7% eksperimentālajā grupā. Šajos gadījumos atvērtāki un pozitīvāk noskaņoti ir eksperimentālās grupas dalībnieki (+7,7%). Pilnīgi identiski ir rādītāji 12. apgalvojumā- 61,5% aptaujāto snieguši negatīvu atbildi. Diemžēl no konkrētās aptaujas neizriet iemesli šādai attieksmei un nostājai.

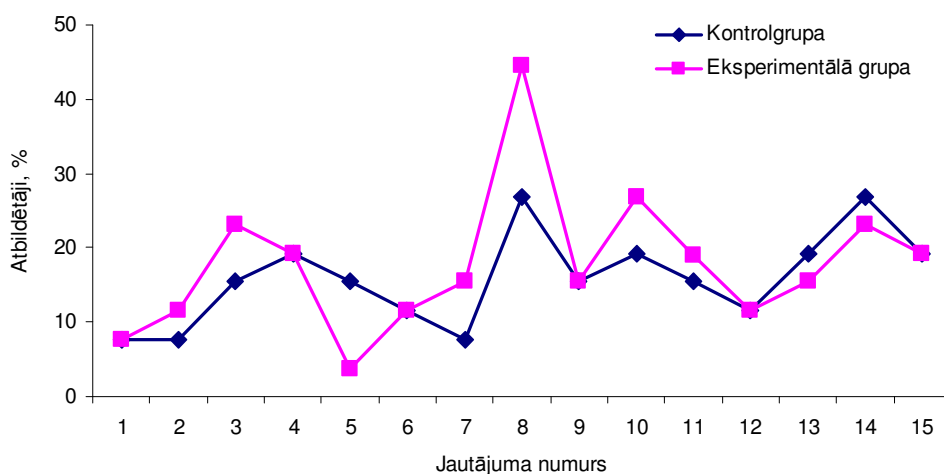
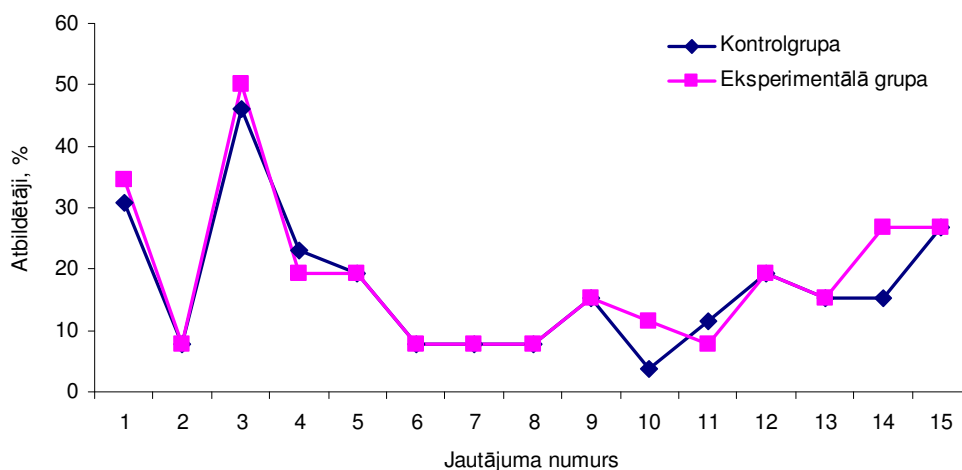
13. – 14. apgalvojums saistīts ar skolēnu emociju izpausmēm gadījumos, ja viņu dzimtene tiek vērtēta negatīvi vai nievājoši. Emocionāli atvērtāki izrādījās kontrolgrupas dalībnieki, kas uz abiem apgalvojumiem atbildējuši pozitīvi 61,5% gadījumu. Eksperimentālās grupas rādītāji 13. apgalvojumā sakrīt ar kontrolgrupas atbildēm, bet diskusijās savu valsti aizstāvēt gatavi tikai 50% jauniešu.

15. apgalvojums saistīts ar attieksmju noskaidrošanu pret vienu no nozīmīgākajiem pilsoņa piemnākumiem – piedalīšanos valstisko un pašvaldības institūciju vēlēšanās. Rezultātus uzskatāmi atsedz diagrammas.

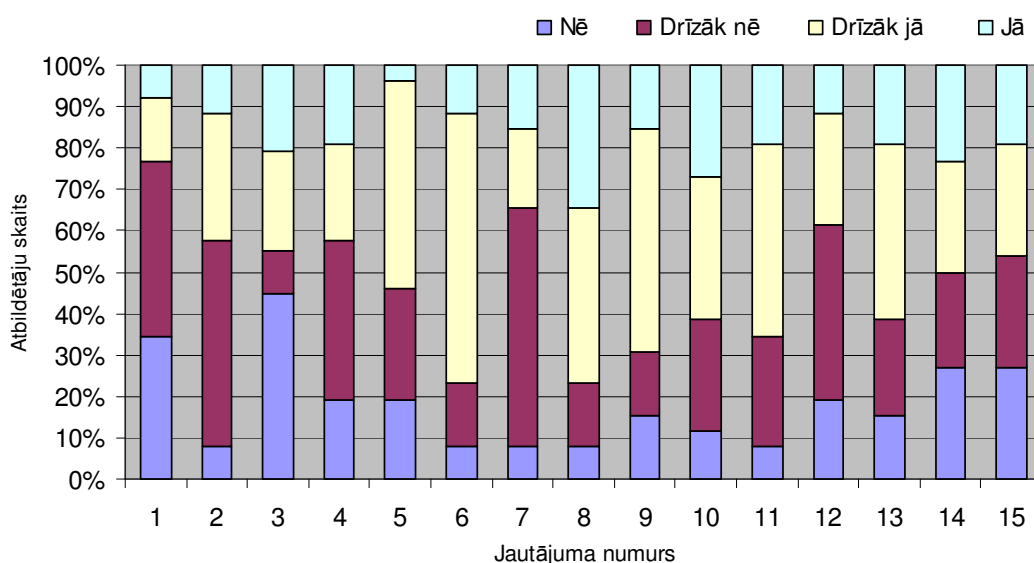
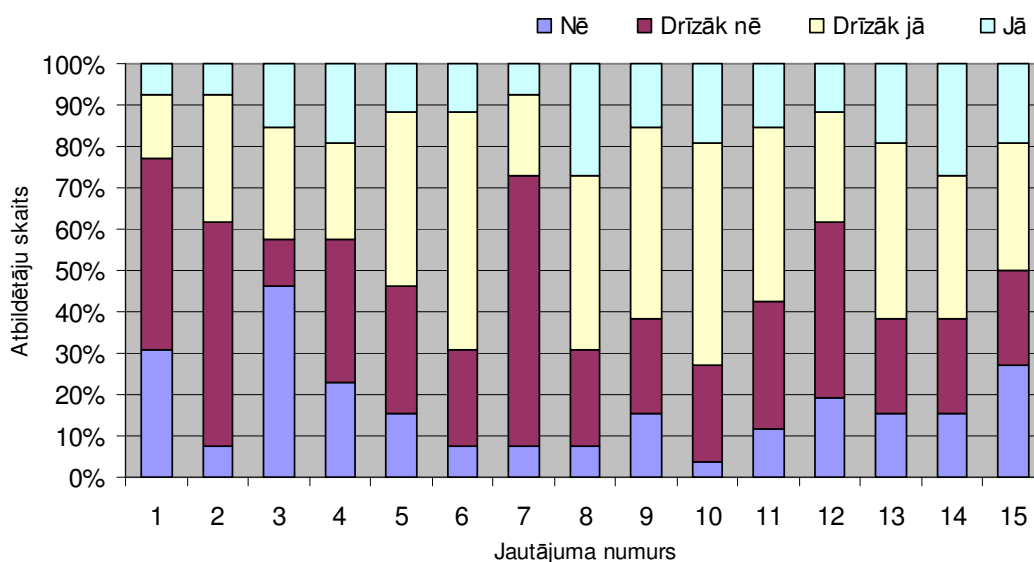
17.attēls. Attieksmes pret pilsoņu pienākumiem (eksperimentālā grupa pa labi)

Tālāk pievienotajās diagrammās uzskatāmi atklājas arī galējo pozitīvo un galējo negatīvo atbilžu īpatsvars kontrolgrupā un eksperimentālajā grupā.

18. attēls. Pārliciecināši negatīvās (augšējā diagramma) un pozitīvās (apakšējā diagramma) atbildes priekšaptaujā.

Priekšaptaujā iegūtie rezultāti liecina, ka pirms eksperimenta abas grupas savās attieksmēs un uzskatos ir ļoti līdzīgas.

19. attēls. Kontrolgrupas (augšā) un eksperimentālās grupas (apakšā) atbildes priekšaptaujā.

Galvenās aktivitātes konkrētajā pedagoģiski eksperimentālajā pētījumā saistītas ar trim darbības virzieniem – 1) pilsonisku vērtību izpratni rosinošu momentu akcentēšana eksperimentālās grupas mācību stundās, 2) tādu klases stundu tēmu atlase eksperimenta laikā, ka atbilstu pilsoniskās audzināšanas mērķiem; 3) ar pilsoniskuma attieksmju veidošanos saistītas ārpusstundu nodarbības.

Darba autore jau eksperimenta sākumā vienojās ar visiem eksperimentālajā grupā strādājošajiem pedagogiem par to, ka viņi eksperimenta laikā centīsies 2 – 3 **mācību stundās** akcentēt kādu ar pilsoniskumu saistītu momentu. Priekšmetu skolotāju ziņā palika darba forma, metodiskā pieeja, izmantojamie materiāli u.c. ar stundas organizāciju saistītas lietas. Visatsaucīgākie izrādījās vēsstures, biznesa ekonomisko pamatu un angļu valodas skolotāji. Darba autore ar kolēģu piekrišanu piedalījās atsevišķās viņu vadītajās mācību stundās, lai novērotu eksperimentālās grupas darbu, reakciju un pilsoniskuma attieksmju izpausmes, ja tādas rastos.

Jau 10.09. angļu valodas skolotāja Ilona Ivanova uzaicināja vērot skolēnu izpausmes stundā, kuras temats “Rītdienas cilvēki”. Skolotāja, balstoties uz tekstu mācību grāmatā, rosināja skolēnus izteikties par dažādiem jautājumiem, kas saistīti ar dzimtenes jēdzienu. Tika modelēta problēmsituācija “Alu cilvēks – uz citu planētu pārcēlies cilvēks”. Skolēni iejutās lomās, situāciju vērtējot gan no tālas pagātnes, kad jēdziens *dzimtene* nozīmēja alu, kurā viņš dzīvo, gan no tālās nākotnes pozīcijas, kad cilvēks dzīves telpu varēs izvēlēties pat uz citas planētas un jēdziens *dzimtene* viņam, iespējams, vispār neeksistēs. Skolēni aizrautīgi darbojās grupās, iejutušies lomās, pauda dažādus uzskatus. Pēc lomu spēles raisījās saruna, kuru vadīja skolotāja. Sarunas nobeigumā vairums skolēnu atzina, ka ir priecīgi, ka viņu dzimtene ir skaista kā ģeogrāfiska vide, taču nepilnīga un nesakārtota sociālā ziņā. Arī uzdotais mājas darbs - uzrakstīt 3 apstiprinošus un 3 noliedzošus argumentus spriedumiem “Savā zemē ir/ nav cilvēkam lielākas iespējas veidot veiksmīgu dzīvi” rosināja skolēnu iztēli, attīstīja radošumu, mudināja paust emocionālu attieksmi.

Arī citās I. Ivanovas vadītajās stundās risinājušās sarunas, diskusijas, apspriesti problēmjaudājumi, kas rosinājuši pilsonisku attieksmju veidošanos skolēnos (piemēram, tematā “Mani nākotnes plāni” 12.09., “Cilvēks sabiedrībā” – 7.10.)

Franču valodas stundās (skolotāja Svetlana Bērziņa) 22.09. un 25.09., apgūstot tematu “Ja gadās nelaime...” skolēni izspēlēja situāciju spēles – dažādus nelaimes gadījumus – sirdslēkmi uz ielas, aizdegušos dzīvokli, vētras postījumu nestu nelaimi u.c., kurās atklājās viņu sociālais atbildīgums, vēlēšanās un prasmes palīdzēt dažādās nevišķmīgās situācijās nonākušajiem līdzpilsoņiem. Pēc skolotājas stāstītā, otrajā stundā (25.09.) izvērsusies saruna ar skolēniem par to, ka vienaldzīgs cilvēks kļūst par līdzatbildīgu nelaimē nonākuša cilvēka liktenī. Tādā veidā skolēnos rosinātas sociāla atbildīguma jūtas, kā arī līdzcietība un izpalīdzības kā morālu īpašību nostiprināšanās.

Krievu valodas stundās (skolotāja Tatjana Ņikuļina), kā stāstīja skolotāja, jau iepriekšējā mācību gadā vairākkārt raisījušās sarunas par latviešu un Latvijā dzīvojošo cittautiešu attiecībām. Iespējams, ka iemesls sarunām meklējams apstākļi, ka eksperimentālajā grupā mācās 3 cittautieši, kas pamatizglītību apguvuši skolās ar krievu mācību valodu. Viņi visumā labi iekļāvušies klases kolektīvā, tomēr veido savu savrupo kopu. Tieši viņi ir tie, kas parasti uzsāk dažādas diskusijas par valodu un kultūras politikas jautājumiem. Acīmredzot tāpēc 14.09. notikušajā krievu valodas stundā, kuras temats – “Iepazīšanās ar cittautieti”, raisījās kārtējā spraigā diskusija par patriotisma izpratni, par to, kas ir labs pilsonis, vai Latvijā pilsonis var būt tikai latvietis, kas jādara svešautietim, lai iekļautos esošajā kultūvidē. Pēc skolēnu vērtējuma, diskusija risinājusies patiešām dinamiski. Skolēni ļoti aktīvi pauda savu pilsonisko nostāju. Diemžēl skolotāja ļāva diskusijai ievirzīties pašplūsmā. Darba autore domā, ka gan temats, gan skolēnu aktivitāte bija uzteicami pilsonisku attieksmju veidošanā, taču pasīvā skolotājas nostāja diemžēl to neveicināja. Savukārt 24.09. skolotājas vadītajā krievu valodas stundā risinājās interesants pētniecisks darbs par maizes kā dzīves pamata uztveri pagātnē un šodienas cilvēku attieksmi pret to. Pēc būtības darbs ievirzīja skolēnus vērtību izpratnē un pieņemšanā. Pozitīvi vērtējams skolēnu ieguldītais darbs folkloras materiālu (parunu, mīklu, pasaku, latviešiem – arī dainu) salīdzināšanā. Atklājās līdzīgs dažādu tautu uzskatos. Skolotāja sarunu virzīja tā, lai skolēni saprastu, ka darbs un dzimtās zemes mīlestība ir pamats laimei un pārticībai.

Vācu valodas stundās (Sandra Orinska) 15.09., aplūkojot tematu “Nozīmīgākās vērtības cilvēku dzīvē”, rosināja skolēnus uz papīra lapas sev definēt 5 vissvarīgākās vērtības. Tālākā saruna ievirzījās, pārrunājot katru no tām. Lielākais vairums (no 12 grupas skolēniem – 7) kā nozīmīgāko vērtību bija minējuši ģimeni, tad sekoja veselība, karjera, draudzība. Trīs skolēni kā sev nozīmīgu vērtību bija minējuši dzimtenes mīlestību, pa vienam – demokrātiju un ekoloģiju. Tālāk skolotāja sarunu ievirzīja tā, lai skolēni paustu savas domas un nostāju par sociālo atbildīgumu. To viņa panāca, uzdodot provokatorisku jautājumu: kad cilvēks kļūst par marioneti? Skolēnu atbildes bija dažādas, taču prasmīgi pavērstie skolotājas uzvedinošie jautājumi un piemēri ļāva skolēniem nonākt pie atziņas, ka par marioneti kļūst katrs, kas neizjūt piesaisti dzimtajai zemei un atbildību par savu dzīvi un rīcību. Savukārt 19.10. vācu valodas stundā skolotāja sarunājās ar skolēniem par tematu “Jauniešu uzskati par savu zemi un ārvalstīm”. Stunda izvērtās ļoti emocionāla, pilsonisku vērtību caurausta, uz sociālu aktivitāti rosinoša. Stundā skanēja fragmenti no Gētes un Heines dzejoļiem izjustā

skolotājas lasījumā. Uz ekrāna mainījās slaidi ar skaistākajām Latvijas ainavām un ievērojamākajām tūristu iecienītajām vietām pasaule. Skolēni, strādājot grupās, veidoja savas zemes vizītkartes. Savukārt skolotāja iejutās ciniska tūrista lomā, kas visu skaisto, par ko runāja skolēni, nicinoši izsmēja, šovīnistiski atgādinot, ka Latvija ir tikai maza, pasaulē nepazīstama un daudziem nezināma zeme. Darba autore ir pārliecināta, ka tieši šis skolotājas provokatīvais gājiens panāca vajadzīgo efektu - skolēni nespēja klusēt un aktīvi iesaistījās dialogā (kas atsevišķos mirkļos pārauga murdošā polilogā), paužot atbalstošus uzskatus savai mazajai dzimtenei. Darba autore novēroja, ka skolēnus stunda bija tiešām uzrunājusi, jo viņi nespēja pārtraukt diskusijas pat pēc zvana.

Daļai no eksperimentālās grupas vācu valodu māca skolas direktore Pārsla Kopmane. Viņas stundās (28.09, 12.10) skolēni pārrunājuši jautājumus par svētkiem ģimenē un Latvijas kā valsts svētkiem. Pēc skolotājas stāstītā, skolēni aktīvi pauduši savu pilsonisko pārliecību par valsts simbolu – karoga un himnas – svētumu, runājuši, ko nozīmē būt patriotam. Skolēni esot secinājuši, ka patriotisma pamatā ir savas dzimtās vietas un Latvijas mīlestība. Stundā saruna ievirzīta tā, ka skolēni pieņēmuši atziņu, ka mīlestību, tāpat kā labus draugus, pārbauda kritiski brīži. Tāpēc katra cilvēka patriotisma mērs – kā viņš kā savas valsts pilsonis izturēs pašreizējo ekonomisko un arī sociālo krīzi.

Savas pilsētas patriota jūtas un pilsonisku atbildību pret to raisījušas arī biznesa ekonomisko pamatu stundas, ko vadīja skolotāja Ilze Kuciņa. Viņa 15.09. ekonomikas stundā uz tikšanos ar skolēniem bija uzaicinājusi Ventpils domes priekšsēdētāja 1. vietnieku Jāni Vītoliņu. Skolēni tika iepazīstināti ar pilsētā iecerētajiem un nesenā pagātnē īstenotajiem projektiem. Raisījās dzīva saruna par profesijām, kas pilsētai būs nepieciešamas tuvāko gadu laikā. J. Vītoliņš rosināja skolēnus izvēlēties tādus studiju virzienus, kas saistīti ar inženierzinātnēm un elektroniku, paredzot, ka nākotnē Ventspilī attīstīsies tieši šīs nozares. Saruna ievirzījās arī par jēdzienu “lokālpatriotisms” izpratni. Domes 1. vietnieks puda pārliecību, ka tikai no cieņas un mīlestības uz savu dzimto vietu var izaugt patiesi pilsoniska nostāja pret valsti un visu pasauli.

Skolēnu mājas uzdevums – sagatavot pa grupām (grupā 4 cilvēki) prezentāciju (forma un veids – pēc skolēnu izvēles) par tiem objektiem vai procesiem mūsdienīgajā pilsētā, kas izraisījušas lepnuma jūtas un cieņpilnu attieksmi. Pēc skolotājas I. Kuciņas stāstītā, 22.09.skolēni, vērtējot biedru sagatavotās prezentācijas, aktīvi iesaistījušies polemiskās diskusijās par to, kas labāk – pēc izglītības iegūšanas palikt vai atgriezties dzimtajā pilsētā vai meklēt darbu un karjeras iespējas citur Latvijā vai pat ārzemēs. Pēc

I. Kuciņas teiktā, 3- 4 skolēni ir pārliecināti, ka viņu gaitas virzīsies uz ārzemēm, kādi 5 – 6 bijuši pārliecināti, ka vislabprātāk, ja vien tas būtu iespējams, viņi savu dzīvi saistītu ar Ventspili vai kādu citu Latvijas pilsētu, tomēr lielākais vairums vēl par to nav domājuši vai arī viņu pozīcija vēl neskaidra.

Tad (30.09.) skolotāja organizēja skolēnu ekskursiju uz vienu no modernākajiem Ventspils uzņēmumiem - Ventspils Augsto tehnoloģiju parku. Skolēniem patika tas, ko viņi tur redzēja, rosināja lepnuma jūtas par savu pilsētu, kas tādu uzņēmumu ar Eiropas fondu atbalstu varējusi atvērt. Pēc skolotājas teiktā, vairāki skolēni sākuši pārdomāt, vai pēc vidusskolas tiešām neizvēlēties tādu studiju virzienu, kas saistīts ar elektroniku vai inženierzinātnēm.

Vēstures stundās (Sinta Daliņa) akcentē cilvēka kā sociālas būtnes nozīmi sabiedrības mainīgajos procesos, piemēram, runājot par ideāliem renesanses laikmetā, tie tiek saistīti ar mūsdienu cilvēku izpratni par humānismu un cilvēku savstarpējām attiecībām. Skolotāja rosina skolēnus domāt un izvērtēt savas pozitīvās un negatīvās rakstura iezīmes, balstoties uz vērtībām un attieksmēm pret pasauli. Stundā 14.10., izmantojot grupu darba formu, skolēni modelē dzīvi viduslaikos, renesansē un mūsdienās. Kā izejas punktu, pēc skolotājas ierosinājuma, izvēlas cilvēka attieksmi pret varu (valsti), pret likumiem, pret Dievu. Skolēni prezentē darba lapas, diskutē un secina, ka par krietnu pilsoni visos laikos ir uzskatīts cilvēks, kas bijis varai un likumam paklausīgs, taču dažāda attieksme dažādos laikos pret Dievu. Tiek ievirzīta saruna par laba pilsoņa izpratni, taču laika trūkuma dēļ līdz gala secinājumiem skolēni nenonāk.

Svarīga pilsoniskuma izpausme ir sociālais atbildīgums un aktivitāte. Tas atklājās arī Skaidrītes Dzindzukas vadītajā ģeogrāfijas stundā 20.10. “Lielie ģeogrāfiskie atklājumi: plusi un mīnusi”. Izmantojot skolotājas piedāvātos preses materiālus, kā arī IT resursus, skolēnu uzdevums bija apzināt kā pozitīvo, tā negatīvo, ko nesuši lielie ģeogrāfiskie atklājumi. Skolēni centās modelēt, kāda būtu pasaule, ja nezinātu, ka blakus dzīvo citas tautas. Viņi centās iztēloties Ameriku pirms un pēc Kolumba. Skolēni meklēja atbildes uz jautājumiem kā un kāpēc pareizi jādzīvo, kā iebrucēju vara spēj ietekmēt cilvēka uzskatus. Izvirzās jautājums – vai vienmēr jāaizstāv sava zeme. Skolotāja rosina skolēnus minēt tos ētikas zelta likumus, uz kuriem balstoties cilvēks varētu nodzīvot harmonisku dzīvi. Skolēni min: “Nedari otram to, kas pašam nepatīk” (Dāvis), “Dalies tajā, kas otram vajadzīgs un kas tev pieder pārpārēm” (Maija), “Nerunā sliktu par cilvēku, tautu vai zemi, ja tu tos pazīsti pavisām” (Kristis),

“Neuzbāzies ar savu pārlicību, vienalga – ētisku vai politisku, ja tas nav nepieciešams, bet neklusē, ja par tavu tautu vai zemi saka kaut ko sliktu” (Ģirts). Minētie un arī vēl citi apgalvojumi liecina, ka skolēni nav vienaldzīgi par to, kas notiek; tā vai citādi atsedzas viņu pilsoniskā pozīcija.

Diemžēl matemātikas, bioloģijas un ķīmijas stundās skolotājiem neizdevās ievirzīt sarunas ar skolēniem pilsonisku attieksmi rosinošās aktivitātēs.

Darba autore gandrīz katrā dzimtās valodas stundā centās piedāvāt skolēniem tādus tekstus analīzei vai diktāta rakstīšanai, kuros būtu patriotisma stīga vai ar pilsoniskumu saistīti jautājumi. (Piemēram, 21.09. diktāts – fragments no A. Grīna epepejas “Dvēseļu putenis” par strēlnieku fenomenālo patriotismu, 28.09. - publicistiskā stila iezīmju analīzei un noteikšanai fragments no K. Skalbes grāmatas “Mazās piezīmes”, 5.10 . – poētiskā stila analīzei J. Akuratera balādes par Latvijas Brīvības cīņām 1919.gadā u.c)

Literatūras stundu tematika šajā laikā paredz apgūt pasaules klasiķu mantojumu, tāpēc pilsoniskuma ideju realizāciju literārā darbā varēja skatīt tikai pastarpināti, pievēršoties eksistenciāliem jautājumiem par dzīves nozīmi un jēgu (piemēram, analizējot Šekspīra traģēdiju “Hamlets” un varoņa nozīmīgākos monologus), par iekšējo konfliktu starp paklausīga pilsoņa pienākumu (Romeo pēc valdnieka pavēles jādodas trimdā) un sirds aicinājumu Šekspīra traģēdijā “Romeo un Džuljeta” un tamlīdzīgi).

Tomēr eksperimentālajā grupā ar pilsonisko attieksmju dažādajām izpausmēm tika runāts daudz biežāk nekā kontrolgrupā. Pēc darba autores lūguma, priekšmetu skolotāji kontrolgrupā stundas organizēja tā, lai vairāk attīstītu skolēnu prasmes, rosinātu viņus apgūt zināšanas par attiecīgajiem mācību stundu tematiem, taču neparedzēja aktivitātes, kas rosinātu radošumu vai emocionālu atvērtību. (*Novērošanas protokols skat.15. pielikuma*)

Klases stundas eksperimenta laikā tematiski sasaucās ar dažādiem pilsoniskuma aspektiem. Vienojoties ar eksperimentālās grupas audzinātāju I. Kuciņu, tika izveidots nodarbību tematiskais plānojums. Eksperimenta laikā pēc mācību un audzināšanas darba plāna ietilpa 5 klases stundas. Tika izvēlētas dažādas aktivitātes četrām audzināšanas stundām, pēdējā paredzot veikt atkārtotu anketēšanu.

Aktivitātēs, kas saistītas ar pilsoniskuma veidošanos, izmantots projekta pieredzes materiāls “Pedagogs – daudzveidīgas, pilsoniski humānas sabiedrības veidotājs”[42] kas tapis Šalvas Amonašvilli pedagoģiskās laboratorijas veidoto kursu ietvaros.

Klases stundā 17.09. aktivitāte “Es – savas valsts pilsonis”. Stundu ievada klusā diskusija – jēdziena “pilsonis” izpratnei. Tad skolēni uz krāsainām lapiņām uzraksta savu pilsoņa definīciju un piesprauž pie tāfeles. Audzinātāja izlases veidā izvēlas no katras krāsas vienu lapiņu (kopskaitā 5) un izlasa skolēnu rakstīto: “Pilsonis ir kādas valsts iedzīvotājs, kas var iekļauties un iekļaujas valsts dzīvē” (Rolands), “Pilsonis ir cilvēks, kas ievēro savas valsts likumus un godā tās simbolus” (Renāte), “Pilsonis godam pārstāv savu valsti ārzemēs” (Arturs), “Pilsonis ir tas, kas piedalās vēlēšanās” (Gita), “Pilsonim ir jāpilda visi pienākumi, ko nosaka likumi” (Roberts).

Tad skolēni sauc tās lietas, ko pilsonis drīkst un ko pilsonim vajadzētu darīt. Tas rīk tiek fiksēts uz tāfeles ar dažādu krāsu krītiņiem.

Pēc skolēnu domām, pilsonis drīkst piedalīties valsts pārvaldē, vēlēties un tikt ievēlēts, ieņemt dažādus amatus, baudīt valsts garantijas, izmantot sociālo palīdzību, griezties pēc palīdzības ārvalstīs.

Pēc skolēnu domām, pilsonim vajadzētu respektēt valsts intereses, ievērot valstī pieņemtos likumus, pildīt pilsoņu pienākumus, godāt savas valsts karogu un zināt himnu, pārzināt savas valsts vēsturi un kultūru, lepoties ar savu valsti, aizstāvēt valsti karā.

Pēc fiksētajiem spriedumiem audzinātāja lūdz noteikt, kādas svarīgas ar pilsoniskumu saistītas pozīcijas minētas. Skolēni nosaka, ka vienā ailē ierakstītas pilsoņu tiesības, otrā – pilsoņu pienākumi. Audzinātāja lūdz skolēnus izteikties, kāpēc līdzās tiesībām jārunā arī par pilsoņu pienākumiem. Skolēni iesaistās sarunā par mūsdienās aktuālām problēmām, proti, ka šodienas cilvēki vispirms domā par savām tiesībām, izpriecām, izklaidi, taču reti atceras pienākumus. Pēc jauniešu domām, pilsoniskā aktivitāte zūd, jo sevi kā valsts vadītājus apkaunojuši pie varas esošie. Mārcis atgādina sakāmvārdu “Zivs pūst no galvas”. Skolotāja vaicā, vai skolēni gribētu dzīvot valstī, kur viņiem nebūtu nekādu pienākumu. Lielākā daļa jauniešu pauž pārliecību, ka tas nemaz nebūtu iespējams, jo sāktos haoss, kurā būtu apdraudēti visi.

Audzinātāja mudina skolēnus iepazīties ar medijos pašlaik visbiežāk apspriestiem jautājumiem, kuros atsegti pilsoņu pienākumi. Tāpat skolotāja rosina padomāt, kā viņi, 11.c klase audzēkņi, vērtē sevi kā Latvijas pilsoņus.

Audzināšanas stundas temats 24.09. “Vēstule no svešuma”. Šīs klases stundas mērķis – rosināt skolēnos lepnuma un piederības jūtas par dzimteni. Stundas sākumā audzinātāja nolasa izdomātu vēstuli “no svešuma”, ko it kā raksta kāda uz Īriju emigrējusi latviete Zane. Vēstules teksts:

Sveiki, mani mīlie!

Nupat kā atnācu no darba un izlēmu, kamēr krāsniņā gatavojas vakariņas, Jums uzrakstīt kādu rindiņu. Noguru. Atkal visu dienu šķiroju dārzenus, tie man rādās jau sapņos. Priecājos, kad tieku mājās. Mājās...Var par mājām var saukt vietu, kur esi? Varbūt par mājām jādēvē vieta, kur cilvēks vislabāk jūtas? Nu, te jau nav slikti...

Varētu teikt, ka man klājas labi. Esmu vesela, dzīvoju siltumā, varu atļauties vakariņas un setdienās apmeklēt kādu vietējo krodziņu. Esmu sadraudzējusies ar Enu no Polijas. Nu man ir, pie kā paciemoties, ar ko svētdienās aizbraukt līdz tuvākajai pilsētiņai, lai apstaigātu veikalus vai vienkārši tāpat paklīstu pa ielām. Līdz šim to darīju viena. Ir jau labi. Algu man saimnieks izmaksā katru nedēļu, un tas ir vairāk, nekā Latvijā, bodītē strādājot, varētu nopelnīt mēnesī. Nopirku sev jaunu kostīmiņu – tādās košās krāsās, meitiņai drēbītes un ziemas apavus. Tos aizsūtīšu ar kādu, kas brauks uz Jūsu pusi.

Pirms Ziemassvētkiem negaidiet, nesanāks. Ne jau tāpēc, ka nevatrētu biļetei atlicināt, bet ko nu es braukāšu turp un atpakaļ. Samīļo manu meitiņu Anniņu un par aizsūtīto naudiņu nopērc viņai kādu lielu rotaļlietu – suni vai pērtiķi, vai tīģeri – un pasaki, ka to mamma sūta.

Lai Jums labi klājas!

Zane

Skolotāja lūdz skolēnus raksturot vēstulē minētos faktus, rakstītājas noskaņojumu.

Gļebs: “Viņa ir aizbraukusi, lai pelnītu naudu . Lai arī viņai Īrijā ir darbs un dzīvoklis, viņa tur īpaši labi nejūtas, jo viņai daudz jāstrādā un darbs, ko viņa dara, viņai nepatīk.”

Maija : “Es domāju, ka viņai jābrauc mājās, jo nevar atstāt mazu bērniņu radniekiem. Kas viņa par māti? Vai tad ar liela izmēra tīģeri vai citu mantu var aizstāt māti?”

Krists: “Zane gan nopelna Īrijā vairāk naudas, nekā to varētu Latvijā, tomēr nauda, manuprāt, nav galvenais. Es nezinu, ko viņa paskaidros savai meitai, kad Ziemassvētkos atbrauks, ja vispār atbrauks, un ko teiks, kad atkal dosies prom.”

Santa: “Zanei ir skumji. Viņa to vietu, kur dzīvo, neuztver kā mājas. Varbūt būtu savādāk, ja viņai tur būtu kāds draugs no Latvijas. Es laikam nevarētu dzīvot tā viena pati prom no draugiem, vecākiem un mājām.”

Rihards “Es domāju, ka tā, kā jūtas Zane, jūtas daudzi mūsdienās emigrējušie latvieši. Domāju, ka arī mūsu politiķiem jāuzņemas atbildība par to, ka no Latvijas arvien vairāk emigrē uz patstāvīgu dzīvi citur. Domāju, ka Zane vairs neatgriezīsies, jo pie labiem apstākļiem cilvēks ātri pierod.”

Reinis: “Vienreiz mēs ar mammu runājām par tiem ASV un citur dzīvojošiem latviešiem, kas emigrēja pēc 2. pasaules kara. Viņu dzīvības bija biesmās, tagad brauc tāpēc, lai dabūtu naudu, par ko sapirkt dažādas mantas. Man jau arī patīk, ka man ir firmīgas lietas, taču tikai to dēļ es laikam gan no šejienes neaizbrauktu, kur nu vēl pamestu ģimeni. Tāpēc es Zani nosodu un gribu viņai teikt: brauc mājās!”

Audzinātāja sarunu ievirza par atbildību pret sev tuvajiem. Skolēni izasaka viedokli, ka arī tas ir sava veida patriotisms.

Stundas nobeigumā audzinātāja aicina skolēnus izteikt savu viedokli plašāk esejā “Tev par pilsoni, pasaulīt, nederu /deru...”

Skolēni esejās izteica dažādus viedokļus. 5 skolēni (Sendija, Arturs, Daniels, Ansis, Marta B.) bija izvēlējušies rakstīt par tematu “deru”. Kā galvenos argumentus viņi minējuši labākas izglītības ieguves iespējas, nodrošinātus materiālus apstākļus, iespēju ceļot un iepazīt pasauli, kamēr vēl jauni. 3 no rakstītājiem pieļāva, ka Latvijā varētu arī neatgriezties nekad, jo viņi ir vīlušies valsts ekonomiskajā un izglītības politikā. Sendija raksta: “ *Es gaidu nākamo gadu, kad būs pabeigta skola un es varēšu darīt, ko gribu. Es noteikti pametīšu Latviju un došos uz Angliju. Tur jau otro gadu dzīvo mans brālis, un viņam klājas labi. Te, Latvijā, viņš nevarēja atrast labi apmaksātu darbu, bet Anglijā, strādājot celtniecībā, nopelna visam, kas vajadzīgs. Atvaļinājumā uz Latviju viņš nebrauc, bet kopā ar draugiem dodas ceļojumos uz Ameriku un Kanādu. Es arī tā gribu. Gandrīz simtprocentīgi esmu pārliecināta, ka nākamvasar Latviju atstāšu. Domāju, ka arī es mācīšos un strādāšu ārzemēs, apprecēšu kādu bagātnieku. Un vai nav vienalga, vai mani sauks par tādas vai citādas valsts pilsoni. Varbūt Jāņos vai Ziemassvētkos sailgošos pēc mājām, bet tas noteikti būs pārejoši.*”

Divi rakstītāji pieļauj iespēju atgriezties Latvijā un veidot šeit ģimeni. Baiba raksta: “*Es no Latvijas laikam negribētu aizbraukt uz visiem laikiem. Te tomēr ir skaista daba, jauki svētki, ko ģimene svin kopā. Tomēr, man liekas, ka, mācoties kādā prestižā Eiropas vai ASV augstskolā, es iegūšu labākas darba iespējas nākotnē. Es negribētu, ka mans mūžs ir līdzīgs manas mammas un tantes mūžam – visu laiku būt vienām un tikai strādāt, strādāt, lai nopelnītu maizei un drēbēm. Viņas sev nekad neko nav atļāvušās.*”

Nekādos ceļojumos nav braukušas, jo nezina svešvalodas un arī naudas tam nepietiek. Tas ir tik bēdīgi! Es tā dzīvot nevēlos.”

Pārējie skolēni bija izvēlējušies rakstīt par tematu “nederu”. Skolēni minēja vairākus argumentus, kāpēc paliktu Latvijā. Visbiežāk minētais - šeit paliek ģimene un draugi. Dažos domrakstos tēlaini un emocionāli minēta piesaiste mājām un vecākiem. Divi domraksti veidoti kā savas valsts pilsoņu monologi, uzrunājot savus laikabiedrus. Kopumā skolēni atzinuši, ka māju izjūtu nekas šajā pasaulē aizstāt nespēs. Īpaši par to runāja skolēni, kuri nāk no laukiem (Uldis un Maija). Viņi uzsvēra, ka tā ir sakņu izjūta, kas viņus notur pie sava dzimtā ciema. Maija raksta: *“ Es nederu par pilsoni pasaulei, es nederu pat par pilsoni pilsētai ar tās steigu un vienaldzību. Es gribētu palikt laukos, un tieši Latvijas laukos. Kad pavasarī sārti metas kārklu stumbri, tad droši zinu, ka izturēta vēl viena ziema, ka drīz sāks perēt krustknābji, ka pārnāks dzērves, ka uz dziedēs tik mīļie zilie vizbuļi. Jā, tieši tad es visvairāk jūtu Latviju. Savas mājas.”*

Dažos domrakstos (Baiba, Mārcis, Renāte, Marta) skan lepnums par savu dzimteni. Atsēdzas patriotisms un sāpe par pašreizējām Latvijas nelaimēm. Renāte raksta : *“Es ļoti mīlu savu dzimto zemi. Īpaši novembrī, kad atkal sākas runas par Brīvības cīņām tālajā 1919. gadā, kad kārtējo reizi esmu noskatījies filmu “Rīgas sargi”. Tad es lepojos, ka dzīvoju brīvā zemē, ka man ir tik vareni senči, kas nebaidījās par sevi, bet gāja cīņā par kopīgu – Latvijas lietu. Gaiss, ko elpoju, zeme, ko min manas kājas, lielā dabas telpa, kurā izdzīvoju sevi, – tas viss ir mana Latvija. Ļoti. ļoti tuva un mīļa. Man kauns par to, kā reizēm uzvedas politiķi vai mani vienaudži – viņi demonstrē vienaldzību.”*

(Eseju paraugus skatīt 16. pielikumā.)

Nākamajā klases stundā (1.10.) skolēni dodas uz vēstures muzeju, kur noklausās I. Štrumfas, muzeja galvenās fonda glabātājas, interesanto un atraktīvo stāstījumu par Ventspils vēsturi. Nodarbības nobeigumā skolēni tiek rosināti apmeklēt zonālo arhīvu, lai apskatītu izstādi “Ventspils starp diviem pasaules kariem”. Daļa skolēnu (Reinis, Rihards, Kristis, Mārcis, Maija, Marta, Edgars, Linda, Ilze, Ģirts un Gita) to arī izdara.

Klases stundā 8.10. plānots grupu darbs “Mana pilsēta pēc 20 gadiem”. Vizualizējot un stāstot, skolēni rada pilsētas nākotnes vīziju. (Diemžēl šajā klases stundā darba autore nepiedalījās)

Lai skolēni varētu apliecināt savas zināšanas par Latviju, paust savu pilsonisko nostāju, tālākattīstīt diskutēšanas prasmes, 15.10 tiek rīkots kopīgs pasākums ar Ventspils 6. vidusskolas 11.a klasi – viktorīna “Latvija vakar un šodien”. *(Viktorīnas*

jautājumus skat. 17.pielikumā). Piedalās komanda no eksperimentālās grupas un 6. vidusskolas 11.a klases komanda. Pārējie – līdzjutēji, kas palīdz pelnīt punktus savai komandai. Tiek sagatavots un prezentēts katras komandas mājas darbs – par kādu izcilu Latvijas dabas, vēstures vai saimniecisko objektu, kā arī izveidota savas skolas vizītkarte. Eksperimenta grupas dalībnieku komanda to veica “PowerPoint” prezentācijas veidā, 6. vidusskolas komanda – kā mēmo šovu. Par katru pareizu atbildi un veiksmīgu līdzjutēju iesaistīšanos kā žetons – viens kastanis. Rezultātā par dažiem kasraņiem vairāk 1.ģimnāzijas komandai. (*Skat.18. pielikumā*)

Ārpusstundu aktivitātes saistītas ar pilsoniskuma attieksmju veidošanu. 19.09. eksperimentālā grupa pēc mācību stundām plkst. 16.00 pulcējās pie piemiņas zīmes “Baltais krusts”. Tur skolēnus sagaidīja un darbus ierādīja Ventspils komunālās saimniecības atbildīgais darbinieks E. Puriņš. Darbinieki izstāstīja, kādi pienākumi būs veicami, kur novietot savāktos atkritumus, kā veidot puķu dobes un stādīt ziemcietes. Sākumā skolēni talkai pieteicās nelabprāt, taču sakopšanā piedalījās gandrīz visi (izņemot Sendiju, Baibu un Martu, kas bija saslimušas). Skolēni strādāja ātri un akurāti. Pēc sakopšanas talkas pie piemiņas zīmes aizdedza svecītes.

Audzinašanas stundas laika ietvarus pārsniedza arī I. Štrumfas lekcija.

Atkārtotā aptauja.

20.10 klases stundas laikā abās grupās – kā kontrolgrupā, tā eksperimentālajā grupā vienlaicīgi tika veikta pēcaptauja. Anketā izmantoti tie paši 15 jautājumi, kas priekšaptaujā. Rezultāti zināmā mērā pārsteidza. Eksperimentālajā grupā pilsoniskās attieksmes bija augušas – no 4,8% pieauguma interesēs par klasesbiedru viedokli pilsoniskuma un valstiskuma sakarā līdz 44,8% attieksmē pret valsts nievāšanu un iesaistīšanos diskusijās tās aizstāvībai. (*Skat. 19.pielikumu*)

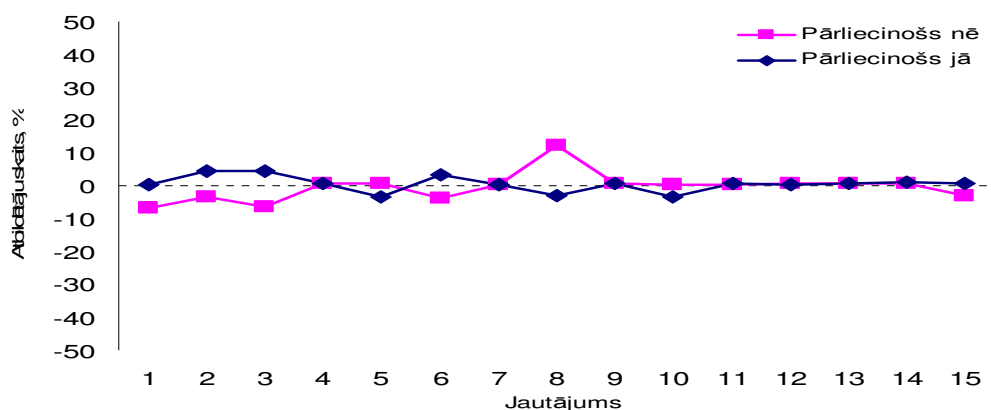
Izmaiņas notikušas arī kontrolgrupā. Arī tur pilsoniskās attieksmes gandrīz visās pozīcijās augušas, taču tas procentuāli ir visai neliels pieaugums, salīdzinot ar eksperimentālās grupas rādītājiem. To varētu pamatot ar tādiem blakusmainīgajiem kā nepiedalīšanās efekts, jo viens no kontrolgrupas dalībniekiem mainīja skolu (līdz ar to vairs nav identiska skaitliskā un tam atbilstošā procentuālā atbilstība attiecībā pret eksperimentālo grupu.)

Kā otru eksperimentu ietekmējošo blakusmainīgo var nosaukt skolēnu savstarpējo saskarsmi, viedokļu apmaiņu, sarunas par mācību stundās notiekošo. Iespējams, kā blakusfaktors darbojies arī nobriešanas efekts – kaut arī eksperiments ilga tikai nepilnus divus mēnešus, šai laikā gan kontrolgrupā, gan eksperimentālajā grupā

skolēni guvuši jaunas atziņas un zināšanas, kas varētu ietekmēt viņu spriedumus un attieksmes. Darba autore pieļauj, ka arī priekšmetu skolotāji, kas paralēli māca abas grupas, pakļauti difūzijas efektam, varēja neviļus izmantot kādu metodisku paņēmieni vai darba formu, kas veiksmīgi tika izmantota eksperimentālās grupas stundās.

Kontrolgrupas rādītāji skaitliskajā un procentuālajā izteiksmē mainījušies nedaudz un ne visās pozīcijās. Vislielākās izmaiņas vērojamas attieksmēs pret skolotājiem kā autoritātēm pilsonisko un valstisko uzskatu ziņā (8. apgalvojums). Negatīvo atbilžu skaits samazinājies par 6,5%. Darba autore pieļauj, ka iemesls šādai pārādībai meklējams skolēnu savstarpējās sarunās par mācību stundās notiekošo. Tās varētu būt ietekmējušas arī kontrolgrupas spriedumus. Par 5,5% samazinājies to respondentu skaits kontrolgrupā, kas noliedza līdzdarbību skolēnu pašpārvaldēs. Darba autore pieļauj, ka rezultātu ietekmējušas 4 dienas pirms aptaujas izdarīšanas notikušās skolēnu parlamenta vēlēšanas un pirms tam nākamo parlamentāriešu izvērstā priekšvēlēšanu kampaņa. Par 4,9% samazinājies arī to respondentu skaits, kas iepriekš pauda negatīvu attieksmi pret dzimtas koka un savas ģimenes vēstures izzināšanu.

Pārējos attieksmes mērījumos no 1. līdz 10. apgalvojumam, kā arī 15. apgalvojumā negatīvo atbilžu skaits ir samazinājies par 0,9% - 2,7%. Diemžēl apgalvojumos, kas saistīti ar personiskās aktivitātes demonstrēšanu (11. un 12. apgalvojums) un cieņas attieksmes izpausmēs (13. un 14. apgalvojums) negatīvo atbilžu skaits pieaudzis par 1,5% - 2,5%.

20. attēls. Kontrolgrupas attieksmes rādītāju izmaiņas pēcaptauajā.

Visos parametros mainījušās attieksmes eksperimentālajā grupā. Pozitīvo atbilžu skaits no 1. līdz 15. apgalvojumam palielinājies par 19,3% - 46,1%, samazinājies arī kategorisko negatīvo atbilžu “nepiekrītu” skaits par 3,9% - 34,6% dažādās pozīcijās.

Pēc eksperimentā iekļautajām aktivitātēm skolēnu attieksmēs vērojamas izmaiņas. Pieaugusi skolēnu interese par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm (+37,4%), vēlēšanās pārzināt Satversmi un citus likumus (+30,8%) un Eiropas politiskās nostādnes (+26,9%), kā arī izzināt savas tautas vēsturisko pagātņi (+32,9%). Augusi arī eksperimentālās grupas sabiedriskā aktivitāte – par 34,6% respondentu, salīdzinot ar sākotnējās aptaujas datiem, kas vēlas aktīvi iesaistīties skolas parlamenta vai klases dzīvē. Par 19,3% pieaudzis to skolēnu skaits, kas izsaka ieinteresētību pilsētas vēstures izzināšanā. Visticamāk, ka šo rezultātu iespaidojis atraktīvais un interesantais I. Štrumfas stāstījums par pilsētas vēsturi. Procentuāli krasī palielinājies pozitīvo atbilžu skaits, kas pauž attieksmes pret savas dzimtas vēstures izzināšanu, dzimtas koka veidošanu (+38,5 %). Šādu izrāvienu attieksmes maiņā acīmredzot devis zonālā arhīva apmeklējums (pēc I Štrumfas aicinājuma to apmeklēja 11 skolēni, t.i., 42,3% eksperimentālās grupas dalībnieku).

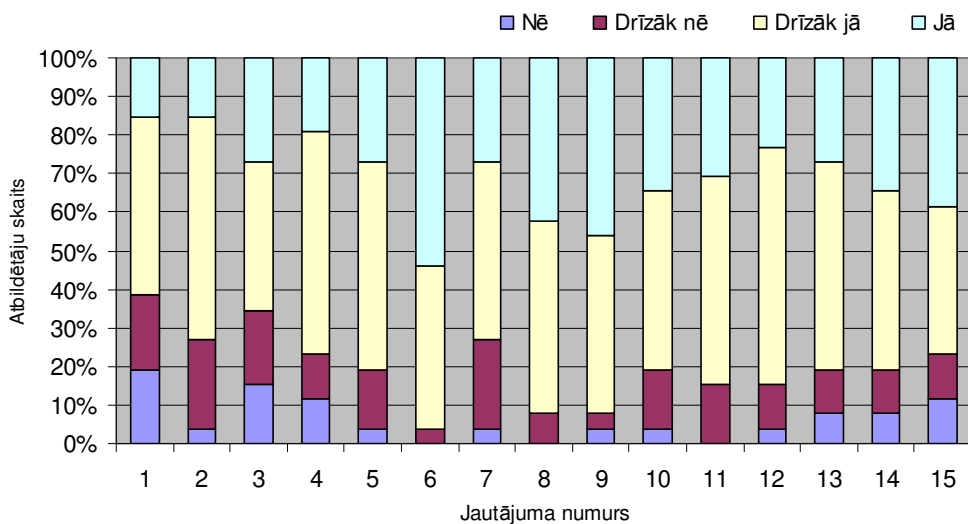
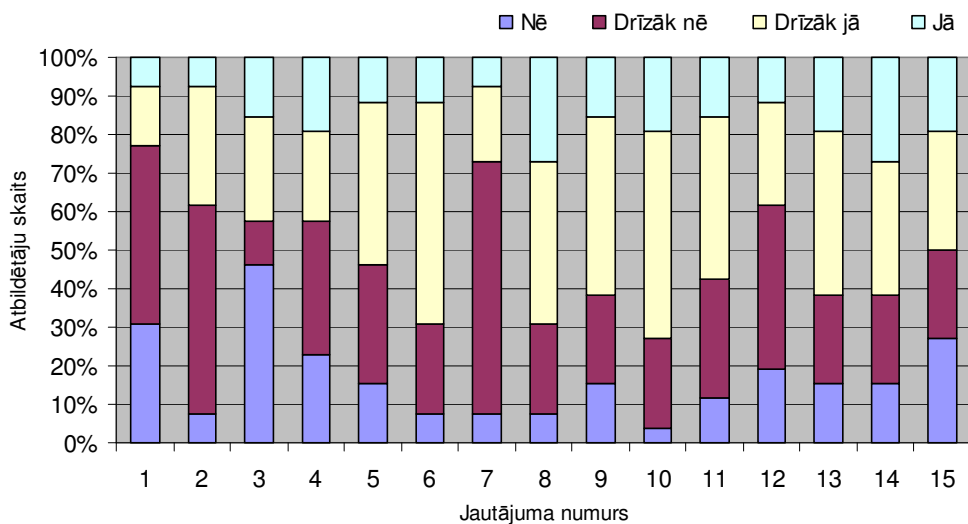
8. – 10. apgalvojums saistīts ar autoritāšu pilsoniskuma un valstiskuma jautājumos noskaidrošanu . Arī te pieaugdzis pozitīvo atbilžu skaits visās pozīcijās. Sākotnējā aptaujā noskaidrojās, ka visnozīmīgākās eksperimentālajai grupai šķitusi vecāku autoritāte. Šis rādītājs turpinājies augt un palielinājies par 15,4% , tomēr visvairak pozitīvu atbilžu sniegts skolotāja autoritātes nozīmei, viņu domām pilsoniskuma un valstiskuma jautājumos (+23,7%). Kā eksperimenta sākumā, tā beigās vismazāko nozīmi eksperimentālā grupa piešķir savu vienaudžu uzskatiem par pilsoniskumu, kaut arī šajā pozīcijā vērojams pozitīvo atbilžu pieaugums - 19.2%.

Par 19,2% pieaudzis attieksmes rādītājs skolēnu gatavībai būt sabiedriski aktīviem, iesaistīties piemiņas vietu sakopšanā. Visstraujākais pozitīvo attieksmju pieaugums tomēr saistāms ar citu aktivitātes izpausmi – piedalīšanos ārpusstundu pasākumos, kas saistīti ar valsts svētkiem, - 46,1%.

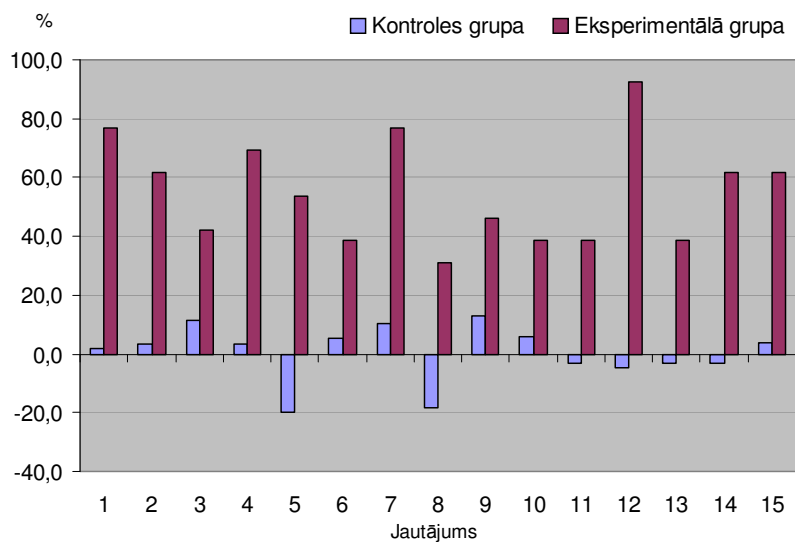
Apgalvojumā, kas saistīts ar skolēnu emociju izpausmēm gadījumos, ja viņu dzimtene tiek vērtēta negatīvi vai nievājoši, emocionāli atvērtāki priekšaptaujā bija kontrolgrupas dalībnieki, eksperimenta beigās, rādījumam pieaugot par 19,3% .

Arī apgalvojumā, kas noskaidroja skolēnu attieksmes pret pilsoņu pienākumiem, vērojama tendence palielināties- aptaujas beigās 76,9% (pozitīvo atbilžu pieaugums +30,7%) eksperimentālās grupas dalībnieku izteica gatavību pēc pilngadības sasniegšanas piedalīties valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.

Galēji pozitīvo un galēji negatīvo atbilžu dinamiku atsedz piedāvātās diagrammas.

18.attēls. Pēcpauptejas rādītāji kontrolgrupā (augšā) un eksperimentālajai grupai (apakšā)

21.attēls. Priekšauptajā un pēcpauptajā iegūto rādītāju izmaiņu salīdzinājums.

Secinājumi

1. Eksperimenta laikā mainījušās eksperimentālās grupas pilsoniskuma attieksmes. Tās kļuvušas pozitīvākas un dziļākas. Tas panākts, iesaistot skolēnus dažādos pasākumos, padziļinot pilsoniskuma akcentuāciju mācību stundās, kā arī organizējot pilsoniskumu atsedzošas klases stundas.
2. Pilsonisko attieksmju veidošanos rosinājusi regularitāte, starppriekšmetu saikne (katrs priekšmeta skolotājs 2-3 mācību stundās eksperimenta laikā akcentēja pilsonisko attieksmju raisošos momentus), mērķtiecīga metožu izvēle.
3. Eksperimenta pozitīvos rezultātus ietekmēja arī skolēnu atsaucība ieinteresētība, piedaloties piedāvātajos ārpusstundu pasākumos, aktivitātēs mācību un klases stundās.
4. Eksperimenta laikā gan mācību, gan klases stundās tika rosināta skolēnu radošā darbība (situāciju un lomu spēles, brīvo rakstu, eseju sacerēšana, klusās diskusijas u.c.), emocionālā uztvere, izziņas interese (patstāvīgi apmeklēja zonālo arhīvu). Tieši radošuma un emocionalitātes klātbūtne rosināja skolēnu izziņas aktivitāti, radīja līdzpārdzīvojumu, kas ir pamats stabilu attieksmju veidošanai un maiņai.
5. Pateicoties vairāku priekšmetu skolotāju pilsoniskajai stājai, tās atklātai demonstrēšanai, skolēni kļuva atvērtāki, gatavi sadarbībai, auga šo skolotāju autoritāte skolēnu acīs. Izmantojot interaktīvās metodes un darba paņēmienus, pedagogi rosināja skolēnus aktīvi līdzdarboties, toleranti uz klausīt citu viedokļus, kas aktīvajā pilsoniskumā ir būtisks aspekts.
6. Draudzīgāks un saliedētāks kļuvis pats klases kolektīvs, iezīmējušies jauni līderi, kas gatavi uzņemties organizatorisko darbu klasē (Rihards, Renāte). Tas norāda, ka veiktās aktivitātes skolēnos atraisījušas jaunas prasmes, kas būs noderīgas nākotnē.
7. Eksperimenta laikā gan veidojās un nostiprinājās pilsoniskās attieksmes, taču par to, vai tās pāraugs vērtībās, spriest vēl nevar. Nav zināms, vai skolēnu sabiedriskā aktivitāte saglabāsies arī tajos apstākļos, kad netiks stimulētas viņu attieksmes un sistemātiski klases un mācību stundās vairs netiks akcentēti ar pilsoniskumu un valstiskumu saistīti jautājumi. Lai pārlicinātos, vai attieksmes pāraugušas stabilās vērtības, būtu nepieciešams longitūdināls pētījums.
8. Pieļaujams, ka pēcaptaujas rezultātus ietekmēja tāds blakusmainīgais, ka skolēni zināja, ka eksperimenta rezultāti tiks izmantoti viņu skolotājas maģistra darbā un daļa eksperimenta dalībnieku sniedza pozitīvākas atbildes, nekā realitātē varētu gaidīt.

9. Eksperiments noritēja īsā laika posmā – nepilnos divos mēnešos. Izvēlētais laika posms ir tik īss vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, darba autorei līdzās darbiem eksperimentālajā pētījumā bija jāveic arī tiešie darba pienākumi, un tas ierobežoja piedalīšanās un novērošanas iespējas eksperimentā ilgākā laika posmā. Otkārt, skolēni savās atbildēs aptaujā kā vienu no galvenajiem traucējošajiem faktoriem pilsoniskuma vērtību iedzīvināšanā minēja pasākumu atkārtošanos un masveidību. Treškārt, darba autore nevarēja lūgt priekšmetu skolotājus ilgstošā periodā mainīt iecerēto metodisko sistēmu un savu darbu pakļaut tikai eksperimentam.

Nobeiguma secinājumi

1. Pilsoniskās izglītības un pilsoniskās audzināšanas jautājums mūsdienu postmodernajā un multikulturālajā vidē ieguvis jaunu lomu un skatījumu. Kā rāda dažādu aptauju rezultāti, aktualizējusies atsvešinātības un politiska nihilisma problēma visā sabiedrībā, bet jo īpaši jauniešu vidū, tāpēc noturīgu pilsonisku attieksmju veidošanās, kas var pāraugt pilsoniskumā kā vērtība, sekmējama visos mācību procesa segmentos.
2. Pilsoniskuma jēdziena interpretācijai pievērsušies daudzi ievērojami filozofi un politiķi, sākot no Senās Grieķijas agoras līdz mūsdienām. Sākot no 18. gadsimta, kad filozofa Dž. Loka spriedumi pilsoniskuma jēdzienu saistīja ar sociālo sfēru, aktualizējas jautājums, ko uzskatīt par labu valsti un labu pilsoni. Literārie avoti piedāvā dažādus pilsoņu sistematizēšanas modeļus, no kuriem biežāk minēts dalījums tradicionālajos, aktīvajos un likumpaklausīgajos pilsoņos.
3. Pasaulē tiek aktualizētas pilsoniskās izglītības un pilsoniskās audzināšanas attieksmes, meklētas atbilstošākās metodes pilsoniskuma apgūvē. Par to uzskatāmi runā Dž. Patriks un D. Varens (ASV), H. Gīseks un V. Zandlers (Vācija). Izdarīti nozīmīgi starptautiski un vietēja valsts līmeņa pētījumi, kuros iegūtie rezultāti nosaka mūsdienu pilsoniskās audzināšanas un izglītības politiku.
4. Latvijā tradicionāli pilsoniskās izglītības jēdziens ticis saistīts ar patriotisko audzināšanu (A. Kronvalds, Auseklis, J.A. Students). Latvijas publisko mediju telpā mūsdienās parādās izteikumi, ka tā ir novecojusi izpratne un no jēdziena patriotiskā audzināšana jāatsakās. Diskusijās nostiprinājušās atziņas - pilsoniskumu nepieciešams uztvert kā vērtību kompleksu, un patriotiskās audzināšanas pamatā ir tieši stabilas vērtību sistēmas radīšana jauniešos.
5. Ar pilsoniskas izglītības mērķiem tiek iezīmēti 3 ceļi - dot iespēju skolēniem apgūt pamatzinātni par politiku; veicināt tādu attieksmju un vērtību veidošanos, kas nepieciešamas, lai kļūtu par atbildīgiem pilsoņiem; rosināt skolēnu aktīvu līdzdalību skolas un kopienas dzīvē.
6. Pilsoniskums kā vērtība ir universāla, vairākas citas vērtības ietveroša. Pilsoniskumā kā vērtībā fokusējas sekulārās vērtības, kas definē kopienas ideālus tradicionālā izpratnē, un pašizpaušmes vērtības, kas atspoguļo indivīda izaugsmes ideālus. Tādejādi pilsoniskums kā vērtība ir noturīgs, kultūrā nostiprinājies cilvēka rīcības ideāls, orientieris un kritērijs, kas savieno privāto un publisko sfēru un veidojas šo sfēru mijiedarbībā.

7. Pilsoniskuma kā vērtības veidošanās iespējas vidusskolas posmā realizējamas, sniedzot politiskas zināšanas, veicinot sociālu prasmju attīstību un sekmējot pilsonisku attieksmju nostiprināšanos. Liela loma ir skolas un klases vides atvērtībai, pedagogu sadarbībai, starppriekšmetu saiknei, interaktīvām, uz radošumu un atvērtību virzītām metodēm un paņēmieniem.
8. Lai noskaidrotu, kā pilsoniskuma veidošanos sekmē dažādu mācību priekšmetu saturs, cik liela nozīme ir emocionalitātes un radošuma klātbūtnei vērtīborientētā, tai skaitā pilsoniskas attieksmes veidojošā stundā, uz Ventspils 1. ģimnāzijas bāzes tika veikts gan pārskats, gan eksperimentālais pētījums.
9. Izzinot un izpētot Ventspils 1.ģimnāzijas 10. - 12.klašu skolēnu pilsonisko un patriotisko attieksmi pret valsti, noskaidrojās, ka 147 (74,2%) sevi uzskata par savas valsts patriotiem, kas pēc dziļākās pārliecības godā valsts simbolus (84,3%), interesējas par valstī notiekošo (86,4%), kurus saista valsts vēsture (57%) un kultūru (55,3%).
10. Skolēni dažādi vērtē mācību un klases stundu saturu, 43% atbilžu norāda, ka jautājumi par pilsonisku sabiedību netiek apspriesti. Līdzīgi situācija vērtēta jautājumā par demokrātisku sabiedrību raksturojošiem procesiem – noliedzoši atbildējuši 44,9% respondentu. Skolēni atzīst, ka vislielāko ietekmi uz viņu pasaules skatījumu atstājušas literatūras, kultūras vēstures, vēstures un dzimtās valodas stundas.
11. Skolēni savstarpēji salīdzinoši reti apspriež jautājumus par pilsoniskuma un valstiskuma izpratni – 52% respondentu apliecina, ka šādās diskusijās piedalījušies, pie tam 70,9% no tiem snieguši atbildi “drīzāk piekrītu”.
12. Ģimnāzisti izteikuši savu viedokli par pilsonisku attieksmi raksturojošiem kritērijiem - visbiežāk minētas nekonkrētas, abstraktas lietas, piemēram, lepnumu par savu valsti, maz ir tādu, kas saista pilsonisku attieksmi ar sociālo atbildību vai patstāvību rīcībā. Sacītais norāda, ka vidusskolēni tendēti uz pasīvā pilsoniskuma izpaušmēm.
13. Norādot uz pilsonisku attieksmju sekmējošiem faktoriem, vidusskolēni kā svarīgākos min ģimenes ieinteresētību, ekskursiju un pārgājienu rīkošanu, skolotāju pārliecību. Kā visvairāk kavējošais faktors tiek minēta pašu jauniešu vienaldzība, kā arī ģimenes noraidošā nostāja, kā arī patriotisku pasākumu vienveidīgums.
14. Vecāku aptaujas rezultāti liecina par viņu atvērtu attieksmi pret skolu. Viņi vairāk nekā paši skolēni ir pārliecināti par mācību satura saistījumu ar pilsoniskuma

kā vērtības veidošanos, ir pārlicinātāki nekā bērni, ka skola stiprina etnisko identitāti. Vecāki (83,5%) par būtiskāko uzskata ģimenes lomu patriotisma jūtu un pilsonisku attieksmju veidošanā, taču kopā ar bērnu Latvijas vēsturē nozīmīgākajās vietās bijuši 65,1%, bet muzejus apmeklējuši – 71,6% aptaujāto.

15. Eksperimentālais pētījums pilnībā apliecināja izvirzīto hipotēzi, ka atsevišķu mācību satura komponentu akcentuācija, emocionalitātes un radošuma klātbūtne mācību un klases stundās, kā arī mērķtiecīgi veidoti ārpusstundu pasākumi ļoti strauji palīdzēja veidoties pozitīvām pilsoniskām attieksmēm. Taču, lai tās pāraugtu stabilās pilsoniskuma vērtībās, līdzīgas pedagoģiskās darbības būtu jāturpina.
16. Apkopotie pieredzes materiāli atklāj sistemātisku un tradīcijās sakņotu pedagoģisko darbību pilsoniskuma kā vērtības veidošanā un nostiprināšanā. Pievienotās dažādu gadu absolventu vēstules nodrošina atgriezenisko saiti, kas apliecina, ka skolas ieguldītais darbs pilsoniskuma un patriotisma jūtu raisīšanā ir noturīgs – tas atstājis pēdas šodienas aktīvo pilsoņu dzīvē.

Ņemot vērā visu iepriekš sacīto, izvirzītā hipotēze “Pilsoniskuma kā vērtības veidošanos ietekmē starppriekšmetu saiknes realizēšana mācību procesā, kā arī atsevišķu mācību priekšmetu komponentu radoša un emocionāla akcentuācija” ir apstiprinājusies.

Diskusija

Pilsoniskās izglītības pētījumi Latvijā pēdējos gados veikti vairākkārt. Nozīmīgākie no tiem “Starptautiskais izglītības pētījums Latvijā” [13]. Tajā atspoguļoti Latvijas rezultāti Starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācijas (IEA) pētījumā. Pētījumā 3 fāzēs piedalījās 31 valsts, datu savākšana skolās notika 1999.-2000., datu analīze 2001. – 2002.gadā.

Latvijā pēc neatkarības atgūšanas pilsoniskajā audzināšanā bija jānosaka jauni mērķi un jāveido jauns mācību saturs gan atsevišķu mācību priekšmetu ietvaros, gan skolas darbā kopumā.

Pirmajā pētījuma fāzē tika apskatīti izglītības mācīšanas mērķi un prakse; 2. – zināšanu un prasmju, un attieksmju mērījumi 14 - gadīgo grupā; 3. - zināšanu un prasmju, un attieksmju mērījumi 16,6- gadīgo grupāvērtējot pētījuma rezultātus, kļūst redzams, ka skolēni neizsaka vēlēšanos piedalīties politiskos un sabiedriskos procesos. [13; 99]. 10. klasē vērojama attieksmes maiņa, jo rezultāti ir labāki [13; 109]. Tā kā darba autore savā pētījumā pievērsusies vidusskolas posmam, tad tālāk tiks apskatīta tikai 3. pētījuma fāzē iegūtie rezultāti. Pētījuma autori atzīst, ka “dzīves realitāte, šķiet, skolēnus ispaido vairāk nekā skolā apgūtās zināšanas” [13;159]. Kā viena no tendencēm tiek minēta skolēnu politiskā cinisma palielināšanās.

Darba autores veiktajā pārskata un eksperimentālajā pētījumā šāda tendence neatklājās, vismaz izteiktā veidā ne. Pētījuma autori secina, ka skolas iespaids uz skolēnu attieksmju maiņu saistāms ar atsevišķiem mācību priekšmetiem. Darba autore tam pilnībā var piekrist, jo skolēnu aptaujas rezultāti Ventspils 1. ģimnāzijā apliecina, ka viņu pasaules skatījumu ietekmējušas stundas vairākos mācību priekšmetos, bet jo īpaši literatūras un vēstures stundas. Citiem vārdiem – tās stundas, kur jūtams radošums un emocionalitāte, kas rada līdzpārdzīvojumu, mudina uz pašrealizāciju arī ar patriotismu saistītās lietās. Par to liecina Ventspils 1. ģimnāzijas audzēkņu domraksti un kā atgriezeniskā saite – absolventu rakstītās vēstules, kurās pilsoniskums atklājas tieši caur patriotisma prizmu. “Starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums Latvijā” norāda, ka attieksme pret valsts simboliem neatbilst pieņemtajām demokrātiskajām normām. Darba autores apkopotie dati par situāciju Ventspils 1. ģimnāzijā liecina, ka 84,3% skolēnu attieksme pret valsts simboliem ir goddevīga pēc pārliecības (nevis vecāku vai pedagogu prasības)

LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Izglītības pētniecības institūta veiktajā pētījumā “Latvijas skolēnu pilsoniskā izglītība sabiedrības integrācijas

kontekstā 1999.- 2004” [34] rezultāti atklāj, ka 75 - 85% skolēni ir swabiedriski neaktīvi, darba autores pētījums rāda gandrīz precīzu apgrieztu pproporciju – 73,7% aptaujāto sevi vērtēja kā sabiedriski aktīvus. Tas apliecinājies arī novērojumos un ilggadējaā darba pieredzē – ja skolēnus ieinteresē, degsmīgi aizrauj, viņu inerce zūd un viņi labprāt piedalās dažādos pasākumos. Piemēram, strēlnieku tēmas noslēguma nodarbībai parasti piesakās daudz vairāk gribētāju, nekā ir vietu skaits autobusā. Skolas pašpārvaldes vēlēšanās balotējas liels skaits kandidātu, tāpēc tiek izvēsta aktīva pirmsvēlēšanu kampaņa. Augsts ir arī nobalsojošo skolēnu skaits skolas parlamenta vēlēšanās (1. ģimnāzijā 92,3% 2009. gadā). Teiktais apliecina skolotāja kā radošas personības lomu mācību un audzināšanas procesā, tai skaitā pilsoniskuma kā vērtības veidošanās rosināšanā. Parlamenta darbība ir aktīva, līdzdarboties rosinoša. Par to liecina 2008./09. m.g. skolēnu konfernces “Skola - atvērta un labvēlīga vide ikvienam skolēnam” organizēšana un skolēnu atsaucība piedaloties.

Sabiedrības integrācijas fonds 2005. gadā organizēja pārskata pētījumu “Jauniešu identitāte un līdzdalība”. Arī tajā minēts, ka 21% jauniešu skolas dzīvē nepiedalās. Šī pētījuma un darba autores veiktā pārskata pētījumi vienas skolas ietvaros ir ļoti līdzīgi. Minētais SIF pētījums norāda, ka 62% jauniešu interesējas par valstī notiekošo. Līdzīgs rezultāts atklājies arī darba autores veiktajā pētījumā. Tomēr 1.ģimnāzijā ir salīdzinoši vairāk to jauniešu, kas atzīst, ka interesējas par valsts dzīvi, nekā norādīts SIF pētījumā. [23]

Zināmu problēmu iezīmē Sabiedrības pētījuma centra “Providus” veiktais pētījums “Dalīta izglītība – dalīti pilsoņi?”, kas izdarīta tikai iepriekšējā mācību gadā. [9] Pētījums vērsts uz mācību saturā ietvertās pilsoniskās izglītības analīzi. Pētījuma autori secina, ka izglītības politikas plānošanas dokumentos dominējošais diskurss ir vērsts uz toleranci, starpkultūru izglītību un dažādību. Problēmu pētnieki saskata tai apstākļi, ka patriotiskā audzināšana tiek uztverta nevis kā aktīvs skolēnu iesaistes process, kas balstās uz viņu pilsoniskajām attieksmēm un pilsonisko apziņu, nevis kā aktīvas līdzdarbības veicināšana, bet gan kā pasīvas apmācības un instruktāžas process. Darba autores veiktais eksperimentālais pētījums arī parādīja, ka tikai kailu faktu sniegšana un to sausa interpretācija skolēnus neuzrunā, nemudina līdzdarboties, Rezultātā pilsoniskas prasmes un attieksmes, kas, kļūdamas noturīgas, varētu pāraugt pilsoniskumā kā vērtībā, neveidojas. Tikai tad, ja mācību process virzīts tā, lai ik stundā un ārpusstundu pasākumā būtu kāds radošs moments, kas rada emocionalitāti, katarsē atver skolēnu dvēseles, var runāt par patiesi vērtīborientētu nodarbību.

Otra problēma, ko iezīmē šis pētījums, saistīta ar to, ka pilsoniskas zināšanas skolēni vairāk saņem pamatskolas, nevis vidusskolas līmenī. Piemēram, mācību priekšmetu "Politika un tiesības" paredzēts apgūt tikai sociālo programmu ietvaros. Tomēr arī šajā ziņā daudz kas atkarīgs no skolas tradīcijām un skolas vadības nostājas. (Piemēram, Ventspils 1. ģimnāzijā to apgūst visi 12. klašu skolēni neatkarīgi no izglītības programmas – vai nu kā obligāto vai izvēles priekšmetu). Darba autore vērojumi un Ventspils 1. ģimnāzijas pieredze rāda, ka ļoti labus rezultātus var sasniegt arī tad, ja, akcentējot atbilstošus mācību satura momentus, veido starppriekšmetu saikni, pie tam aktualizējot skolēnu radošuma izpausmes jaunrades darbos vai citās aktivitātēs.

Darba autore ir pārliecināta, ka līdzās viņas veiktajam pētījumam būs vēl citi pētījumi pilsoniskuma kā vērtības veidošanās aspektā. Līdzšinējie pētījumi vairāk iezīmējuši pilsonisku zināšanu un prasmju, nevis attieksmju un vērtību veidošanos, īpaši vidusskolas posmā.

Tāpat darba autore ir pārliecināta, ka pilsoniskuma kā vērtības veidošanos sekmē trīs būtiskas lietas – sistēmiskums, radošums un emocionālā līdzpārdzīvojuma rašanās.

Izmantotā literatūra un avoti

1. **Abowitz, Kathleen, Harnish, Jason.** *Contemporary Discourses of Citizenship*, in *Review of Educational Research*, Winter 2006, Vol.76,No.4, pp. 653 – 690.
<http://www.educadem.oas.org/administrador/investigaciones/docs/Contemporary%20discourses%20on%20citizenship%202006.pdf>
2. **Ancāns, P.** Pilsoniskās sabiedrības koncepta attīstība – http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5678/
3. *Baltā grāmata. Par Eiropas Savienības komunikācijas politiku* - Eiropas Kopienų Komisija, 2006 – http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa
4. **Beļickis, I.** *Vērtīborientēta mācību stunda.* – R.,RaKa, 2000, 280.lpp ISBN 998415145X
5. **Bēms, G.** Humānisms postmodernajā Eiropā . *Skolotājs*, 2007. Nr.6, 4.- 8.lpp
6. **Brigadere, A.** “Kas žēlo mūsu jaunatni?” *Daugavas gadagrāmata* – R., 1930. 127 135 lpp.
7. **Catlaks, G.** Pilsoniskā izglītība starptautiskā perspektīvā: diskursa vērtējums 21.gs. sākumā- *Izglītības pētījums 2008. Pilsoniskās izglītības jēdziens, prakse un rezultāti: virzība uz darbībā balstītu modeli sabiedrības saskaņas veicināšanai.* – Rīga: 2008,9.-26..lpp.
8. **Cipeliuss, R.** *Vispārējā mācība par valsti: politikas zinātne*- Rīga, AGB, 1998., 355 lpp. ISBN 9984916979
9. **Curika, L.** Dalīta izglītība - dalīti pilsoņi: Ziņojums par Latviju - www.politika.lv/index.php?f=1461
10. **Dagger, R.** *Civic Virtues. Rights, Citizenships and Republican Liberalism.* 1997 Oxford University Press, pp. 258 ISBN 0-19-51-0633-49 (http://www.amazon.com/Civic-Virtues-Citizenship-Republican-Liberalism/dp/0195106342#reader_0195106342)
11. *Demokrātijas pamati : projekta "Mēs savai valstij" pieredzes materiāls / red. A.Tūna.* - Rīga : Izglītības attīstības centrs, 2006. - 96 lpp. ISBN 9984-7850-7-6
12. *Didaktik der politischen Bildung - mehr als nur Methodenoptimierung. Das Unbehagen der Praktiker an der Theorie.*
<http://www.sowi-online.de/reader/methodenorientierung/uhl.htm>
13. **Drivdāle - Karuškina, S. Geske, A., Grīnfelds, A., Kangro, A., Sarma, V., Tipāns, O..** *Starptautiskais pilsoniskās izglītības pētījums Latvijā.* Rīga: Mācību grāmata, 2003., 235 lpp. ISBN 9984181154

14. Education, Culture and Values, vol IV, pp. 3-7, Flamer Press, London and New York, 2000
15. Eiropas Komisijas Baltā grāmata: Jauns impulss Eiropas jaunatnei – www.vjic.dok/balta_gramata
16. EURYDICE pētījums: Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās – <http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydic>
17. **Geske, A., Grifelds, A., Kangro, A.** “Latvijas skolēnu pilsoniskā izglītība sabiedrības integrācijas kontekstā 1999.- 2004” Rīga: LU, 2005
18. **Giesecke, H.** *Didaktik der Politischen Bildung*. München: Juventa-Verlag, 1995
19. **Giesecke, H.** *Einführung in die Padagogik* / Hermann Giesecke. - Weinheim München :Juventa-Verlag Neuausg. 1990 LA-C 11-9978
20. **Hoks N.** Ceļš uz Rietumkidlingtonu. *Skolotājs*. 2004.Nr.1, 23.lpp.
21. *Ideju vēsture Latvijā. Jaunā strāva – 20. gs. sākums.Antoloģija.1.d.*- Rīga: RaKa, 2005, 532 lpp.
22. Jaunatnes valsts politikas programma 2005–2009 gadam. <http://www.mk.gov.lv/doc/2005>
23. Jauniešu identitātes veidošanās un līdzdalība: Pārskata pētījums, 2005., 118 lpp.: <http://www.bm.gov.lv/files/text/lidzdaliba.pdf>
24. **Jermolajeva, L.** Pilsoniskās izglītības politika Latvijā: tradīcijas, izaicinājumi, risinājumi. - *Izglītības pētījums 2008. Pilsoniskās izglītības jēdziens, prakse un rezultāti: virzība uz darbībā balstītu modeli sabiedrības saskaņas veicināšanai*- R, 2008, 110. - 124.lpp
25. **Jonas, H.** *Das Prinzip Verantwortung*. Fankfurt am Mein 1979. S. 63 – 69.
26. *Klases stundu programmas paraugs* - <http://www.vjic.gov.lv/doc>
27. **Krasts, G.** Par vērtībām. - <http://www.politika.lv/temas>
28. **Kronvalds, A.** *Kopoti raksti* – Rīga: Valters un Rapa, 1937. 1.sēj. 686 lpp.
29. **Kūle, M., Kūlis, R.** *Filosofija*. – Rīga: Burtnieks, 1996., 652 lpp. ISBN 9984-91296-5
30. **Kuncmanis, P.** *Filozofijas atlants* – R., Zvaigzne ABC [2000], 251.lpp. ISBN 9984176010
31. **Kunda I, Stroda I.** Pilsoņi, patrioti un citplanētieši: dažas dilemmas pilsoniskās izglītības praksē. - *Izglītības pētījums 2008. Pilsoniskās izglītības jēdziens, prakse un rezultāti: virzība uz darbībā balstītu modeli sabiedrības saskaņas veicināšanai*. – Rīga: 2008, 55. –92 .lpp.

32. **Laganovskis, G.** Sarežģītais patriotisms. Intervija ar Klāvu Sedlenieku - <http://www.lv.lv>
33. **Lasmane Skaidtrīte., Milts Augusts., Rubenis Andris.** *Ētika* – Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.,252 lpp.ISBN 9984-560-65-1
34. *Latvijas skolēnu pilsoniskā izglītība sabiedrības integrācijas kontekstā 1999.-2004. gadā*, Rīga, Pētījuma autori: A. Geske, A. Grīnfelds, A. Kangro, R. Kiseļova, O. Tipāns.- LU PPF Izglītības pētniecības institūts 2004. <http://www.ppf.lu.lv/eduinf/files>
35. **Loks Dž.** *Eseja par cilvēka sapratni.* – Rīga: Zinātne,1977
36. *LR IZM Ieteikumi pilsoniskajā auadzināšanā* – R., “Mācību apgāds”, 1998, 25 lpp.
37. **Marx, Gary.** *Future Focused: Leadership Preparing Schools, Students, and Communities for Tomorrow's Realities-* Alexandria, VA:ASCD pp.208 ISBN: 5551900045
38. **Massoudi M.** On the Qualities of aTeacher and a Student.In *Intercultural Education*, vol 13, 2002 No 2, 144 –150
<http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/ceji/2002/>
39. **Mūrnieks, A.** Vērtībizglītība multikulturālā sabiedrībā. *Skolotājs*, 2001.Nr.4, 20 - 23.lpp.
40. **Nagle I.** Tev būs ievērot citu intereses un uzkopt skolu: Intervija ar IZM speciālisti I. Juhņeviču . *Latvijas Avīze*, 2008.16.janvāris, 3.lpp.
41. **Patriks Dž.** Būtiskākie aspekti demokrātijas apguvei skolā - http://www.politika.lv/temas/izglitiba_un_nodarbinatiba/6299/
42. *Pedagogs – daudzveidīgas, pilsoniski humānas sabiedrības veidotājs.* Cēsis: Sabiedrības integrācijas fonds, 2008.
43. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca* : sast. aut. kol. Valentīnas Skujiņas vad. ; Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. - 248 lpp. - ISBN 9984-17-686-X ISBN 9984-362-35-3
44. *Pilsoniskā apziņa : rakstu krāj.* / Filozofijas un sociol. inst. Etnisko pētīj. centrs ; Elmāra Vēbera red. - Rīga : IU "Mācību apgāds", 1998. - 320 lpp. ISBN 9984-572-28-5
45. Pilsoniskas sabiedrības stiprināšanas programma 2008. – 2012.gadam :http://www.humanrights.org.lv/upload_file
46. *Pilsoniskās vērtības latviešu un mazākumtautību izglītības programmās: salīdzinājums.* Pētījuma autores: Lāce T., Laķe A., Rungule R., Omārova S. un Koroļeva I. Riga: RSU Socioloģijas un Komunikāciju studiju katedra, 2005, 216 lpp.

47. **Rubenis, A.** *Ētika XX gadsimtā: Praktiskā ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996., 223 lpp., ISBN 9984-04-447-5
48. *Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2009. – 2013. gadam „Saliedēta sabiedrība nacionālā valstī”* - <http://www.lsif.lv>
49. **Salmgriezis, Ģ.** Pilsoniskā izglītība: varde krējuma podā:
http://www.politika.lv/temas/izglitiba_un_nodarbinatiba
50. *Skola 21. gadsimtam*- ec.europa.eu/education/school21
51. **Smits, E.** *Nacionālā identitāte*: monogrāfija – Rīga: AGB, 2002, 223 lpp. ISBN 9984916960
52. **Students, J. A.** *Vispārīgā pedagogija 1. daļa* – Rīga: RaKa, 1998., 329.lpp. ISBN 9984-15-054-2X
53. **Šmids, V.** *Dzīves māksla – izaicinājums tagadnei*. Aizkraukle: Apgāds Krauklītis, 1996, 124.lpp
54. **Šprangers, E.** *Jaunatnes psiholoģija*. – R: 1929., 275 lpp.
55. **Tate, N.** Society's Voice. **In** book: *Education, Culture and Values*. Volume IV. Moral Education and Pluralism. Ed. by Mal Leicester, Celia Modgil and Sohan Modgil. Falmer Press. London and New-York. 2000.
56. **Tūne, A.** Pilsoniskā izglītība un pilsoniskā audzināšana: zināšanu, prasmju un attieksmju veidošana aktīvai darbībai un līdzdalībai
http://www.iac.edu.lv/about/iac_civitas_IK_pils_izgl.htm
57. **Valdemārs, K.** *Raksti*. Rīga: Latvijas Universitātes apgāds, 1936, 1.sēj. 268.lpp.
58. **Vēbers, E.** Sociālo zinību un vērtību apguve sabiedrības integrācijas un atsvešinātības pārvarēšanas kontekstā. Artis Pabriks (red.) Elmārs Vēbers, Reinis Āboltiņš. *Atsvešinātības pārvarēšana - Sabiedrības integrācija*. Rīga: NIMS, 2001
59. Veidojot pilsonisko kultūru Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Konferences materiāli - http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/5866/
60. **Vidnere, M.** *Ar asarām tas nav pierādāms...: represēto cilvēku pārdzīvojumu pieredze*. R., Latvijas Universitāte: 1997, 312 lpp..
61. *Vispārējās izglītības iestādes un profesionālās izglītības iestādes izglītojamo pašpārvaldes veidošanas un kārtība*. <http://www.vjic.gov.lv/doc>
62. *Vispārējās vidējās izglītības standarts* - <http://isec.gov.lv/normdok/>
63. **Warren D, Patrick, J. J.** *Civic and Moral Learning in America*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp 223 ISBN 1-4039-7395-4

64. **Westheimer, Joel.** Politics and Patriotism in Education, **in** *Phi Delta Kappan* 87 no 8 April 2006, pp a-b 611.
65. **Zubovs, Andrejs.** *Eiropas identitātes garīguma, civilizācijas un kultūras pamati// Sarunas X* – Rīga: Jaunā akadēmija: 2008, 342 – 360. lpp
66. **Гаврилюк В.В., Маленков В.В.** Гражданственность, патриотизм и воспитание молодежи // *Социологические исследования.* 2007. № 4. С. 44-50. - <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/327725.html>
67. **Маслоу, А.** Новые рубежи человеческой природы <http://viktr.narod.ru/library/maslow/index.htm>
68. **Юрьев А. И.** *Введение в политическую психологию.* Санкт-Петербург: 1992., 236 с.

Pielikumi

1. pielikums

Klases stundās vidusskolā apgūstamie temati sadalā “Sabiedriskā līdzdalība”

Temati	Paredzamais rezultāts
Atbildība un pienākumi pret valsti	Spēj izteikt konstruktīvu kritiku un priekšlikumus. Apzinās pilsoņu iespējas ietekmēt norises sabiedrībā un valstī. Ir sabiedriski aktīvs un uzņemas pilsonisko atbildību.
Kultūras vērtības un kultūrvide	Piedalās kultūras vērtību un kultūrvides veidošanā un saglabāšanā. Izprot etiķetes pamatprincipus.
Minoritātes (etniskās, reliģiskās, sociālās, seksuālās utt.)	Apzinās savu un respektē citu cilvēku pasaules redzējumu. Prot izvērtēt Latvijas sabiedrībā dominējošos aizspriedumus un tolerances pakāpi pret dažādām minoritātēm un paust tolerantu attieksmi pret tām.
Sabiedriskā līdzdalība	Mērķtiecīgi līdzdarbojas sabiedrības demokratizācijas procesos (t.sk. skolēnu pašpārvaldē, nevalstiskajās organizācijās, projektos, brīvprātīgo kustībā). Prot saskaņot savas un citu intereses un vajadzības.

2.pielikums. Aptaujas anketa skolēniem

Aptauja

Cienājamo vidusskolēn!

Šī aptauja tiek veikta, lai noskaidrotu Tavu attieksmi un skolas lomu pilsoniskuma veidošanā. Aptaujai ir 3 daļas. 1. daļā apkopoti apgalvojumi, lai novērtētu kādas īpašības piemītības, vērtību izpratnes vai procesa norises pakāpi Tavā skatījumā. Uz tiem jāatbild, iezīmējot krustiņu atbilstošajā ailē. 2.daļā apkopoti jautājumi, ar kā palīdzību pētījumā tiks noskaidroti nozīmīgākie pilsoniskuma attieksmes veidošanas aspekti. Uz tiem jāatbild, atzīmējot četrus, Tavuprāt, atbilstošākos variantus. 3. daļā doti jautājumi, lai noskaidrotu skolas un ģimenes ietekmes pakāpi pilsoniskuma attieksmes veidošanā.

Aptaujā iegūtie dati ir anonīmi. Tie tiks izmantoti maģistra darbam "Pilsoniskuma veidošanās iespējas skolā".

Labu veiksmi atbildot!

I. Ievelc, lūdzu, krustiņu tai ailē, kas visvairāk atbilst Tavam vērtējumam!

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos skolas rīkotajos pasākumos.				
2.	Es vienmēr atklāti paužu savu viedokli ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistītos jautājumos.				
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.				
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.				
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.				
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.				
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.				
8.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.				
9.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.				
10.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim.				
11.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.				
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.				
13.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem.				
14.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par vērtībproblēmām.				
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem.				
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.				
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.				
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.				
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.				
20.	Manā ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.				
21.	Manā ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).				
22.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā mani audzinājusi ģimene.				
23.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā prasa skolotāji un skolas vadība.				
24.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā ir mana pārliecība.				
25.	Kopā ar vecākiem ir būs nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.				
26.	Skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienu pa Latvijas				

	vēsturē nozīmīgām vietām.				
27.	Esmu piedalījies /-usies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.				
28.	Esmu apmeklējis/ usi vēstures muzejus un iepazīnis/ -usi savas tautas vēsturi.				
29.	Esmu apmeklējis /-usi skolas muzeju un iepazīnis/ -usies ar tur izvietotajiem materiāliem.				
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.				

II. Izvēlies no piedāvataiem apgalvojumiem četrus, Tavuprāt, nozīmīgākos un pieraksti ciparu no 1 (visnozīmīgākais) līdz 4 (mazāk nozīmīgais) tam atvēlētajā lodziņā!

1. Pilsonisku attieksmi pret valsti raksturo

- patstāvība domās un rīcībā
- sociālais atbildīgums
- savas valsts simbolu pārzināšana
- savas tautas vēstures zināšanas
- etniskās identitātes saglabāšana
- lepnums par valsti
- iedziļināšanās savas zemes kultūrā
- līdzdalība politisku un sabiedrisku jautājumu risināšanā

2. Pilsoniskumu un identitāti stiprina

- latviešu valodas zināšanas
- latviešu kultūras pārzināšana un popularizēšana
- Satversmes un likumu pārzināšana
- piesaiste dzimtajai vietai
- piederības izjūta valstij
- valsts nacionālo svētku svinēšana
- patriotiski ievirzītu pasākumu apmeklēšana
- speciāli veidotas programmas izglītības iestādēs

3. Etniskās identitātes saglabāšanu un nostiprināšanu visvairāk veicina

- dzimtās valodas lietošana un kopšana
- tautas tradīciju popularizēšana
- reliģisko rituālu ievērošana
- šai sakarā speciāli organizēta valsts politika
- augsts valsts iedzīvotāju materiālās labklājības līmenis
- masu informācijas līdzekļi
- ģimrenes nostāja šais jautājumos
- augsts inteliģences līmenis

4. Vispēcīgāk pilsoniskuma attieksmes un patriotiskās jūtas vidusskolas posmā var veicināt

- ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā
- sarunas ar vienaudžiem un viņu uzskati pilsoniskuma jautājumos
- skolotāju personība un viņu pārliecība
- atbilstošu mākslas darbu (grāmatu, filmu, gleznu u.c.) ietekme
- praktisks darbs, sakopjot varoņu piemiņas vietas
- mācību stundās pārrunātais
- ekskursijas un pārgājieni pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām
- aktīva iesaistīšanās skolas un ārpuskolas sabiedriskajā dzīvē

5. Pilsoniskuma veidošanas procesā un patriotiskajā audzināšanā traucējošie faktori

- pasākumu kampaņveidīgums
- pasākumu vienveidība
- formāla pieeja šiem jautājumiem

- skolas vadības un skolotāju neieinteresētība
- pašreizējā ekonomiskā situācija
- jauniešu vienaldzība
- ģimenes noraidošā nostāja
- pārmērīgs pasākumu klāsts

6. Visbiežāk pilsoniskuma un patriotisma tēmām pievēršas

- sociālo zinību stundās
- politisko zinību stundās
- dzimtās valodas stundās
- vēstures stundās
- literatūras un kultūrvēstures stundās
- eksakto priekšmetu un dabas zinību stundās
- ģeogrāfijas stundās
- klases stundās

7. Pilnvērtīgam sabiedrības loceklim nepieciešamās prasmes un zināšanas

- prasme iecietīgi uz klausīt un pieņemt citādus viedokļus
- zināšanas par sabiedrību
- zināšanas par demokrātiskiem procesiem un to izpausmēm
- prasme argumentēti paust savu viedokli
- prasme apzināt un izvērtēt informāciju
- zināšanas par savas valsts vēsturi
- zināšanas par savas valsts kultūru un tradīcijām
- zināšanas vērtībproblēmās

8. Būt krietnam pilsonim, Tavuprāt, nozīmē

- sasniedzot pilngadību, piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanas
- nosodīt korupciju un vērsties pret to
- ievērot un izpildīt pieņemtos likumus un tiesiskās normas
- atzīmēt valsts svētkus un piemiņas dienas
- palikt savā valstī arī ekonomiski grūtā situācijā
- godāt un cienīt valsts simbolus
- rūpēties par savu dzimto pusi, to sakopjot
- popularizēt vienaudžu vidū patriotismu

9. Patriotisms, Tavuprāt, izpaužas kā

- mīlestība pret dzimto vietu
- savu interešu identifikācija ar valsts interesēm
- atbildības izjūta par savu darbu
- vajadzība rūpēties par savas zemes kultūras vērtību saglabāšanu
- lepnums par savu dzimteni
- vēlēšanās ar praktisku darbību virzīt dzimtenes ekonomisko augšupeju
- dabas aizsardzība
- palikšana dzimtenē ekonomiski grūtā situācijā

10. Nosauc tās ar valsts vēsturi saistītās dienas, kas tiek pieminētas un /vai atzīmētas Tavā ģimenē

- 20. janvāris – 1991. gada barikāžu aizstāvju piemiņas diena
- 16. marts – latviešu leģionāru diena
- 25. marts – komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena
- 1. maijs – Darba svētki
- 4. maijs – Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pasludināšanas diena
- 8. maijs – Nacisma sagrauves un Otrā pasaules kara upuru piemiņas diena
- 14. jūnijs – komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena
- 11. novembris – Lāčplēša diena

18. novembris – Latvijas Republikas proklamēšanas diena

11. Nosauc tās latviskās iezīmdienas un svētkus, ko atzīmē Tavā ģimenē

- Meteņus
- Lielo dienu (senlatviešu Lieldienas)
- Zāļu dienu un Jāņus
- Miķeļus
- Mārtiņus
- Bluķa vakaru
- Visu dvēseļu (mirušo piemiņas) dienu
- Nevienu no minētajām

12. Lūdzu, sakārto minētās vērtības Tev nozīmīgā secīgumā

- ģimene
- draugi
- veselība
- veiksmīga karjera
- laba izglītība
- materiālais nodrošinājums
- radoša darba vide
- rūpes par darbu
- labas attiecības ar vecākiem
- izklaide
- moderns apģērbs
- satiecība ģimenē
- godīgums
- līdzcietība
- taisnīgums
- kultūras vērtību izzināšana

III. Atbildot uz jautājumiem, lūdzu, ievēl krustiņu pie viena no piedāvātajiem variantiem!

1. Cik lielā mērā skolā pārrunātais un apgūtais ietekmējis Tavu pasaules uzskatu?

- ļoti ietekmējis nedaudz ietekmējis nav ietekmējis grūti pateikt

2. Cik lielā mērā ģimenes nostāja un tradīcijas ietekmējušas Tavu skatījumu uz pasauli?

- ļoti ietekmējušas nedaudz ietekmējušas nav ietekmējušas grūti pateikt

3. Cik lielā mērā sociālo zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

4. Cik lielā mērā politisko zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

5. Cik lielā mērā literatūras un dzimtās valodas stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

6. Cik lielā mērā eksakto priekšmetu un dabas zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

7. Cik lielā mērā vēstures un ģeogrāfijas stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

8. Cik lielā mērā svešvalodu stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

9. Cik lielā mērā klases stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi?

- lielā mērā nedaudz nemaz grūti pateikt

10. Pēc vidusskolas absolvēšanas turpināšu mācības Latvijā

noteikti drīzāk jā nekā nē drīzāk nē nekā jā grūti pateikt

11. Pēc vidusskolas absolvēšanas došos uz ārzemēm

noteikti drīzāk jā nekā nē drīzāk nē nekā jā grūti pateikt

Lūdzu, sniedz ziņas par sevi!

Dzimums

vīrietis sieviete

Tautība

latvietis/-e krievs/-iete cita _____ (kāda?)

Klase

10. 11. 12.

Ģimene

pilna nepilna

Vai kāds no ģimenes locekļiem pašlaik strādā un dzīvo ārzemēs?

jā _____ (kurš?) nē

Paldies par atsaucību!

3.pielikums Vecāku aptaujas anketa

Aptauja

Cienījamie vecāki!

Šī aptauja tiek veikta, lai noskaidrotu Jūsu domas un attieksmi par skolas un ģimenes lomu pilsoniskuma veidošanā. Aptaujā iegūtie dati ir anonīmi. Tie tiks izmantoti maģistra darbam "Pilsoniskuma veidošanās iespējas skolā". Labu veiksmi atbildot!

Ievelciet, lūdzu, krustiņu tai ailē, kas visvairāk atbilst Jūsu vērtējumam!

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos sabiedriskos pasākumos.				
2.	Ģimenē bieži tiek pārrunāti ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistīti jautājumi.				
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.				
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.				
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.				
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.				
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.				
8.	Esmu pārliecināts/-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.				
9.	Esmu pārliecināts/-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.				
10.	Esmu pārliecināts/-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim.				
11.	Esmu pārliecināts/-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.				
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.				
13.	Bērns ar mani labprāt diskutē par valstī notiekošo.				
14.	Bērns ar mani diskutē par vērtībproblēmām.				
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem.				
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.				
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.				
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.				
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem velītās pasākumos.				
20.	Mūsu ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.				
21.	Mūsu ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).				
22.	Vienmēr rosinu savu bērnu godāt valsts simbolus.				
23.	Rosinu savu bērnu skatīties latviešu filmas par Latvijas vēsturi.				
24.	Rosinu savu bērnu lasīt patriotiska satura grāmatas.				
25.	Kopā ar bērniem ir būtis nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.				
26.	No bērna stāstītā zinu, ka skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.				
27.	Rosinu savu bērnu piedalīties varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.				
28.	Kopā ar bērnu esmu apmeklējis/-usi vēstures muzejus un rosinājis/-usi viņu izzināt tautas vēsturi.				
29.	Uzskatu, ka patriotiskajā un pilsoniskajā audzināšanā noteicošā ir ģimenes loma.				
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.				

Izvēlieties no piedāvajtajiem apgalvojumiem četrus, Jūsuprāt, nozīmīgākos un pierakstiet ciparu no 1 (visnozīmīgākais) līdz 4 (mazāk nozīmīgais) tam atvēlētajā lodziņā!

1. Pilsonisku attieksmi pret valsti raksturo

- patstāvība domās un rīcībā
- sociālais atbildīgums
- savas valsts simbolu pārzināšana
- savas tautas vēstures zināšanas
- etniskās identitātes saglabāšana
- lepnums par valsti
- iedziļināšanās savas zemes kultūrā
- līdzdalība politisku un sabiedrisku jautājumu risināšanā

2. Pilsoniskumu un identitāti stiprina

- latviešu valodas zināšanas
- latviešu kultūras pārzināšana un popularizēšana
- Satversmes un likumu pārzināšana
- piesaiste dzimtajai vietai
- piederības izjūta valstij
- valsts nacionālo svētku svinēšana
- patriotiski ievirzītu pasākumu apmeklēšana
- speciāli veidotas programmas izglītības iestādēs

3. Etniskās identitātes saglabāšanu un nostiprināšanu visvairāk veicina

- dzimtās valodas lietošana un kopšana
- tautas tradīciju popularizēšana
- reliģisko rituālu ievērošana
- šai sakarā speciāli organizēta valsts politika
- augsts valsts iedzīvotāju materiālās labklājības līmenis
- masu informācijas līdzekļi
- ģimenes nostāja šais jautājumos
- augsts inteliģences līmenis

4. Vispēcīgāk pilsoniskuma attieksmes un patriotiskās jūtas vidusskolas posmā var veicināt

- ģimenes tradīcijas valsts svētku atzīmēšanā
- sarunas ar vienaudžiem un viņu uzskati pilsoniskuma jautājumos
- skolotāju personība un viņu pārliecība
- atbilstošu mākslas darbu (grāmatu, filmu, gleznu u.c.) ietekme
- praktisks darbs, sakopjot varoņu piemiņas vietas
- mācību stundās pārrunātais
- ekskursijas un pārgājieni pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām
- aktīva iesaistīšanās skolas un ārpuskolas sabiedriskajā dzīvē

5. Pilsoniskuma veidošanas procesā un patriotiskajā audzināšanā traucējošie faktori

- pasākumu kampaņveidīgums
- pasākumu vienveidība
- formāla pieeja šiem jautājumiem
- skolas vadības un skolotāju neieinteresētība
- pašreizējā ekonomiskā situācija
- jauniešu vienaldzība
- ģimenes noraidošā nostāja
- pārmērīgs pasākumu klāsts

6. Pilnvērtīgam sabiedrības loceklim nepieciešamās prasmes un zināšanas

- prasme iecietīgi uz klausīt un pieņemt citādus viedokļus

- zināšanas par sabiedrību
- zināšanas par demokrātiskiem procesiem un to izpausmēm
- prasme argumentēti paust savu viedokli
- prasme apzināt un izvērtēt informāciju
- zināšanas par savas valsts vēsturi
- zināšanas par savas valsts kultūru un tradīcijām
- zināšanas vērtībproblēmās

7. Būt krietnam pilsonim, Jūsaprāt, nozīmē

- piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanas
- nosodīt korupciju un vērsties pret to
- ievērot un izpildīt pieņemtos likumus un tiesiskās normas
- atzīmēt valsts svētkus un piemiņas dienas
- palikt savā valstī arī ekonomiski grūtā situācijā
- godāt un cienīt valsts simbolus
- rūpēties par savu dzimto pusi, to sakopjot
- godprātīgi maksāt nodokļus

8. Patriotisms, Jūsaprāt, izpaužas kā

- mīlestība pret dzimto vietu
- savu interešu identifikācija ar valsts interesēm
- atbildības izjūta par savu darbu
- vajadzība rūpēties par savas zemes kultūras vērtību saglabāšanu
- lepnums par savu dzimteni
- vēlēšanās ar praktisku darbību virzīt dzimtenes ekonomisko augšupeju
- dabas aizsardzība
- palikšana dzimtenē ekonomiski grūtā situācijā

9. Nosauciet tās ar valsts vēsturi saistītās dienas, kas tiek pieminētas un/vai atzīmētas Jūsu ģimenē

- 20. janvāris – 1991. gada barikāžu aizstāvju piemiņas diena
- 16. marts – latviešu leģionāru diena
- 25. marts – komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena
- 1. maijs – Darba svētki
- 4. maijs – Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pasludināšanas diena
- 8. maijs – Nacisma sagrāves un Otrā pasaules kara upuru piemiņas diena
- 14. jūnijs – komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena
- 11. novembris – Lāčplēša diena
- 18. novembris – Latvijas Republikas proklamēšanas diena

11. Nosauc tās latviskās iezīmdienas un svētkus, ko atzīmē Jūsu ģimenē

- Meteņus
- Lielo dienu (senlatviešu Lieldienas)
- Zāļu dienu un Jāņus
- Miķeļus
- Mārtiņus
- Bluķa vakaru
- Visu dvēseļu (mirušo piemiņas) dienu
- Nevienu no minētajām

12. Lūdzu, sakārtojiet minētās vērtības Jums nozīmīgā secīgumā

- ģimene
- draugi
- veselība
- veiksmīga karjera
- laba izglītība

- materiālais nodrošinājums
- radoša darba vide
- rūpes par darbu
- labas attiecības paaudžu starpā
- izklaide
- moderns apģērbs
- satiecība ģimenē
- godīgums
- līdzietība
- taisnīgums
- kultūras vērtību izzināšana

Lūdzu, sniedziet ziņas par sevi!

Dzimums

- vīrietis sieviete

Tautība

- latvietis/-e krievs/-iete cita _____ (kāda?)

Klase, kurā mācās Jūsu bērns

10. 11. 12.

Ģimene

- pilna nepilna

Vai kāds no ģimenes locekļiem pašlaik strādā un dzīvo ārzemēs?

- jā _____ (kurš?) nē

Paldies par atsaucību!

Anketas, lūdzu, iesūtiet līdz 15.06.2009. uz adresi: T.Tropai, Kuldīgas ielā 1, Ventspili, LV 36001

4. pielikums

Skolēnu aptaujas kopīgie skaitliskie rādītāji

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos skolas rīkotajos pasākumos.	12	40	102	44
2.	Es vienmēr atklāti paužu savu viedokli ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistītos jautājumos.	8	60	95	35
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.	5	22	97	74
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.	8	57	107	26
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.	14	76	94	14
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.	17	68	68	45
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.	22	70	76	30
8.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.	16	71	93	18
9.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.	15	74	89	20
10.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim	35	52	89	22
11.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.	11	29	115	43
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.	25	80	79	14
13.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem.	19	76	73	30
14.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par vērtībproblēmām.	16	38	106	38
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem	12	86	83	17
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.	7	26	84	81
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.	14	10	32	142
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.	14	10	36	138
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.	11	8	49	130
20.	Manā ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.	31	61	62	44
21.	Manā ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).	4	23	74	97
22.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā mani audzinājusi ģimene.	9	25	87	77
23.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā prasa skolotāji un skolas vadība.	30	79	67	22
24.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā ir mana pārliecība	6	25	72	95
25.	Kopā ar vecākiem ir būts nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.	16	68	69	45
26.	Skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.	2	22	81	93
27.	Esmu piedalījies /-usies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.	59	45	36	58
28.	Esmu apmeklējis/ usi vēstures muzejus un iepazīnis/ -usi savas tautas vēsturi.	7	26	73	92
29.	Esmu apmeklējis /-usi skolas muzeju un iepazīnis/ -usies ar tur izvietotajiem materiāliem.	23	46	70	59
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.	18	33	83	64

10.klašu skolēnu aptaujas skaitliskie rezultāti

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos skolas rīkotajos pasākumos.	6	12	26	18
2.	Es vienmēr atklāti paužu savu viedokli ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistītos jautājumos.	2	18	28	14
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.	0	3	34	25
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.	2	16	38	6
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.	1	27	32	6
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.	6	22	24	10
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.	6	26	20	10
8.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.	2	23	33	4
9.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.	2	26	26	8
10.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim	8	18	32	4
11.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.	3	7	30	22
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.	4	16	34	8
13.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem.	7	18	30	7
14.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par vērtībproblēmām.	4	11	32	15
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem	4	32	20	6
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.	2	18	14	28
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.	4	3	12	43
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.	4	6	12	40
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.	6	2	20	34
20.	Manā ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.	19	16	15	12
21.	Manā ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).	2	10	20	30
22.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā mani audzinājusi ģimene.	5	5	34	18
23.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā prasa skolotāji un skolas vadība.	6	28	20	8
24.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā ir mana pārliecība	4	4	24	30
25.	Kopā ar vecākiem ir būts nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.	2	26	22	12
26.	Skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.	1	8	23	30
27.	Esmu piedalījies /-usies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.	21	9	16	16
28.	Esmu apmeklējis/ usi vēstures muzejus un iepazīnis/ -usi savas tautas vēsturi.	2	10	16	34
29.	Esmu apmeklējis /-usi skolas muzeju un iepazīnis/ -usies ar tur izvietotajiem materiāliem.	5	15	24	18
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.	8	12	22	20

11. klašu skolēnu aptaujas skaitliskie rezultāti

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos skolas rīkotajos pasākumos.	2	17	36	23
2.	Es vienmēr atklāti paužu savu viedokli ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistītos jautājumos.	3	29	34	12
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.	2	6	41	29
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.	2	16	47	13
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.	5	27	42	4
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.	8	21	34	15
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.	13	24	31	10
8.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.	12	28	35	3
9.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.	10	28	35	5
10.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim	19	21	32	6
11.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.	5	14	52	7
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.	4	16	34	8
13.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem.	10	31	31	6
14.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par vērtībproblēmām.	10	39	24	5
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem	8	34	28	8
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.	2	5	40	31
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.	4	7	14	53
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.	8	14	18	38
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.	2	6	21	49
20.	Manā ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.	9	34	25	10
21.	Manā ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).	2	13	31	32
22.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā mani audzinājusi ģimene.	1	14	34	29
23.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā prasa skolotāji un skolas vadība.	13	34	25	6
24.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā ir mana pārliecība	2	19	25	32
25.	Kopā ar vecākiem ir būtis nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.	11	29	25	13
26.	Skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.	1	11	36	30
27.	Esmu piedalījies /-usies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.	22	14	12	30
28.	Esmu apmeklējis/ usi vēstures muzejus un iepazinies/ -usi savas tautas vēsturi.	2	10	38	28
29.	Esmu apmeklējis /-usi skolas muzeju un iepazinies/ -usies ar tur izvietotajiem materiāliem.	13	23	21	21
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.	4	13	31	30

12. klašu skolēnu aptaujas skaitliskie rezultāti

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos skolas rīkotajos pasākumos.	4	11	40	3
2.	Es vienmēr atklāti paužu savu viedokli ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistītos jautājumos.	3	13	33	9
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.	3	13	22	20
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.	4	25	22	7
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.	8	22	20	8
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.	3	25	10	20
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.	3	20	25	10
8.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.	2	21	25	10
9.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.	3	20	28	7
10.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim	8	13	25	12
11.	Mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.	3	8	33	14
12.	Skola stiprina etnisko identitāti.	11	33	14	0
13.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par pilsoniskuma un valstiskuma jautājumiem.	2	19	19	18
14.	Klasē ir izraisījušās diskusijas par vērtībproblēmām.	2	8	34	14
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem	0	20	35	3
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.	3	3	30	22
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.	6	0	6	46
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.	2	0	6	50
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.	3	0	8	47
20.	Manā ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.	3	11	22	22
21.	Manā ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).	0	0	23	35
22.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā mani audzinājusi ģimene.	3	6	19	30
23.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā prasa skolotāji un skolas vadība.	11	17	22	8
24.	Es cienu un godāju valsts simbolus, jo tā ir mana pārliecība	0	2	23	33
25.	Kopā ar vecākiem ir būtis nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.	3	13	22	20
26.	Skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.	0	3	22	33
27.	Esmu piedalījies /-usies varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.	16	22	8	12
28.	Esmu apmeklējis/ usi vēstures muzejus un iepazinis/ -usi savas tautas vēsturi.	3	6	19	30
29.	Esmu apmeklējis /-usi skolas muzeju un iepazinies/ -usies ar tur izvietotajiem materiāliem.	5	8	25	20
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.	6	8	30	14

5.pielikums
Nozīmīgākās vērtības vidusskolēnu skatījumā

10. Lūdzu, sakārto minētās vērtības Tev nozīmīgā secīgumā	Vieta															
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
ģimene	132	32	12	9	5	5	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0
draugi	17	55	49	33	16	18	5	2	0	3	0	0	0	0	0	0
veselība	27	60	40	22	24	8	3	2	2	0	4	1	0	0	5	0
veiksmīga karjera	5	16	20	36	42	40	15	7	5	2	2	3	1	3	0	1
laba izglītība	10	16	31	30	35	42	17	7	4	2	0	0	0	0	4	0
materiālais nodrošinājums	5	9	18	30	43	44	20	6	5	6	2	3	1	2	3	1
radoša darba vide	0	1	6	9	0	2	30	4	10	3	8	9	19	16	20	61
rūpes par dabu	0	1	2	0	0	1	0	5	2	11	11	26	26	47	46	20
labas attiecības ar vecākiem	1	5	10	3	9	16	34	42	25	10	18	11	5	7	2	0
izklaide	0	0	0	5	3	4	9	19	10	11	17	40	23	25	24	8
moderns apģērbs	0	0	1	0	2	0	3	9	4	5	12	16	36	32	36	42
saticība ģimenē	0	1	5	8	5	5	27	35	37	25	15	16	3	9	1	6
godīgums	0	2	3	4	5	3	19	28	27	48	22	13	14	0	9	1
līdzcietība	1	0	0	2	5	2	3	13	17	38	56	27	14	13	4	3
taisnīgums	0	0	1	7	1	5	11	18	46	32	16	14	13	16	5	13
kultūras vērtību izzināšana	0	0	0	0	3	3	0	1	3	2	15	19	43	28	39	42

6.pielikums

Aptaujas 3. daļas skaitliskie rādītāji

1.Cik lielā mērā skolā pārrunātais un apgūtais ietekmējis Tavu pasaules uzskatu	
a) ļoti ietekmējis	43
b) nedaudz ietekmējis	120
c) nav ietekmējis	11
d) grūti pateikt	24
2. Cik lielā mērā ģimenes nostāja un tradīcijas ietekmējušas Tavu skatījumu uz pasauli	
a) ļoti ietekmējušas	79
b) nedaudz ietekmējušas	87
c) nav ietekmējušas	16
d) grūti pateikt	16
3. Cik lielā mērā sociālo zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	25
b) nedaudz	95
c) nemaz	40
d) grūti pateikt	38
4.Cik lielā mērā politisko zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	8
b) nedaudz	55
c) nemaz	64
d) grūti pateikt	71
5.Cik lielā mērā literatūras un dzimtās valodas stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	67
b) nedaudz	108
c) nemaz	13
d) grūti pateikt	10
6. Cik lielā mērā eksakto priekšmetu un dabas zinību stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	9
b) nedaudz	53
c) nemaz	86
d) grūti pateikt	50
7.Cik lielā mērā vēstures un ģeogrāfijas stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	41
b) nedaudz	107
c) nemaz	33
d) grūti pateikt	17
8.Cik lielā mērā svešvalodu stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	6
b) nedaudz	63
c) nemaz	106
d) grūti pateikt	23
9.Cik lielā mērā klases stundas Tev palīdzējušas veidot pilsoniskuma attieksmi	
a) lielā mērā	22
b) nedaudz	102
c) nemaz	40
d) grūti pateikt	34

7.pielikums Vecāku aptaujas skaitliskie rādītāji

Nr.	Apgalvojums	Pilnīgi nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Piekrītu
1.	Es esmu sabiedriski aktīvs/-a, jo piedalos sabiedriskos pasākumos.	12	40	42	15
2.	Ģimenē bieži tiek pārrunāti ar pilsoniskumu, vēsturi un demokrātijas procesiem saistīti jautājumi.	9	35	50	15
3.	Es interesējos par valstī notiekošo.	4	21	42	36
4.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un skatos TV ziņu raidījumus.	5	34	52	18
5.	Uzticos masu mediju sniegtajai informācijai par valstī notiekošo un lasu presi.	7	46	47	9
6.	Mani interesē Latvijas vēstures jautājumi.	8	40	36	25
7.	Mani saista Latvijas kultūras dzīve, literatūra, māksla.	5	25	57	22
8.	Esmu pārliecināts /-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par pilsonisku sabiedrību.	2	18	74	15
9.	Esmu pārliecināts /-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par demokrātiskiem procesiem valstī.	0	25	61	23
10.	Esmu pārliecināts /-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par to, ko nozīmē būt krietnam pilsonim.	3	15	69	22
11.	Esmu pārliecināts /-a, ka mācību un klases stundās tiek apspriesti jautājumi par Latvijas valsts veidošanos.	1	8	67	33
12.	Esmu pārliecināts /-a, ka skola stiprina etnisko identitāti.	1	31	59	18
13.	Bērns ar mani labprāt diskutē par valstī notiekošo.	5	33	38	33
14.	Bērns ar mani diskutē par vērtībproblēmām.	1	10	44	54
15.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izzinošiem pasākumiem.	10	39	28	32
16.	Priekšroku izvēles gadījumā dodu izklaidējošiem pasākumiem.	2	48	42	27
17.	Pēdējā gada laikā esmu redzējis/-usi kādu latviešu kinofilmu.	4	23	27	49
18.	Pēdējā gada laikā esmu izlasījis /-usi latviešu rakstnieku darbus.	21	41	11	36
19.	Pēdējā gada laikā esmu piedalījies/-usies valsts svētkiem veltītos pasākumos.	8	18	51	32
20.	Mūsu ģimenē ir izveidojušās valsts svētku atzīmēšanas tradīcijas.	11	59	22	17
21.	Mūsu ģimenē atzīmē latviskās iezīmdienas un svētkus (piem., Jāņus, Miķeļus, Mārtiņus).	2	10	54	43
22.	Vienmēr rosīnu savu bērnu godāt valsts simbolus.	1	8	52	48
23.	Rosīnu savu bērnu skatīties latviešu filmas par Latvijas vēsturi.	0	25	62	22
24.	Rosīnu savu bērnu lasīt patriotiska satura grāmatas.	6	44	44	14
25.	Kopā ar bērniem ir būs nozīmīgākajās ar Latvijas vēsturi saistītajās vietās.	6	30	46	27
26.	No bērna stāstītā zinu, ka skola (klase) ir rīkojusi ekskursijas un / vai pārgājienus pa Latvijas vēsturē nozīmīgām vietām.	0	20	48	41
27.	Rosīnu savu bērnu piedalīties varoņu piemiņas vietu sakopšanas talkā.	6	48	44	11
28.	Kopā ar bērnu esmu apmeklējis/-usi vēstures muzejus un rosinājis/-usi viņu izzināt tautas vēsturi.	5	26	51	27
29.	Uzskatu, ka patriotiskajā un pilsoniskajā audzināšanā noteicošā ir ģimenes loma	3	15	49	42
30.	Es sevi uzskatu par Latvijas patriotu.	2	28	49	30

8.pielikums
Gaismas ceļš pie skolas 18.novembrī

9. pielikums
Realitātes spēle “Iesim strēlniekos” Tīrelpurvā

10.pielikums

Skolēnu jaunrades darbi “Pie strēlnieku ugunsкура”

Vējš paķer no zemes sauju zeltainu lapu, sagriež virpulī un kopā ar dūmu vērpēti uznes debesīs. Tāda mierīga un dīvaini trauksmaina sajūta. Tuvojās mijkrēslis un lēni iekār palsus tumsas palagus kokos. Kā iedziedas, kā kļusu kaut ko nočukšdt... Vai tas ir vējš? Varbūt kritušo strēlnieku dvēseles? Ugunsкура šaudīgajās liesmās uzdzirkstī Čaķa “Mūžības skarto” rindas:

“(..) tālēs mirdz strēlnieku gaišums,

Velti mākoņi pūlas to aizsūt:

Auķai līdzīgs zvēro šis kvēls.”

Un mana sirds uzsāk smeldzīgu takti “Es karā(i) aiziedams...” Šeit, pie ugunsкура Tīreļpurvā, izjūtas un domas nav jāmeklē. Tās pašas atrod vietu ikkatrā no mums, arī manī, atrod vārdus, ar kuriem uzrunāt mūs, 21. gadsimta jauniešus.

Iztēle uzbur ainu, kā pirms 90 gadiem, tāpat kā mēs šodien, pie ugunsкура sēdēja latviešu strēlnieku pulks. Rīt atkal kauja, no kuras var arī nepārnākt, un šis mirklis var izrādīties pēdējais. Cik savādi skan – pēdējais... Es apzinoties, ka strēlnieku vidū ļoti daudzi bija mani vienaudži, iespējams pat kādu gadu jaunāki. Viņi mīlēja dzīvi, vēlējās priecāties, sastapt iemīļoto, būt laimīgi. Cik lieliem, cik stipriem viņiem vajadzēja būt, lai nešaubīdamies ietu nāvē par savu zemi, par savu mīlo un visas tautas nākotni. Cik ļoti dārgu viņi apzinājušies šo zemi, ja spēja pašu dārgāko atdot par to, lai svešu zemju vīru zābakji nemin nedz rudens lapu zeltu, nedz pavasarī plaukstošu ziedu, lai varenas savā mūžības spēkā varētu viņnoties druvas, lai... lai saprastu mēs vārda latvietis vērtību.

Kad stāvēju ierakumā, tāpat kā pirms gadu desmitiem bija stāvējuši mani tālie senči, gribējās noaut basas kājas, lai patiesāk sajustu zemi, gribējās pieliekties pavisam tuvu pēc rudens lapām un trūdiem smaržojošai zemei, ieelpot šo smārdu un nekad vairs neaizmirst to. Es sapratu vienu – arī es nāku no šīs zemes, šiem ierakumiem, blīndāžam, lazaretēm. No visa tā arī manī ir kāda daļiņa, jo es sevi saucu par latvieti – par strēlnieku ideālu turpinātāju. Un manī vienmēr būs šī frontes ugunsкура atblāzma. Vienmēr, kamēr pukstēs mana sirds.

Līva

11.pielikums

Valsts prezidenta V. Zatlera vizīte Ventspils 1. ģimnāzijā

12.pielikums
Dzejas dienas , veltītas Latvijai un K. Skalbem

13.pielikums
Skolēnu domrakstu paraugi “Vēstule Rīgas sargam Mārtiņam”

Sveiks, Mārtiņ!

Šeit Tev raksta Nīls no 21. gadsimta. Es nesen noskatījos filmu, kur Tu biji varonis, un nu gribētu ar Tevi parunāt.

Filma man visumā patika, tikai reizēm traucēja, manuprāt, uzspēlētais patriotisms. Gandrīz katra aina norādīja uz Tavu drosmi, degsmi un cīņas sparū. Tomēr visvairāk manus klasesbiedrus bija aizrāvusi Tava vēlme atgūt brīvību – pat par dzīvības cenu. Arī man tas lika padomāt. Es apbrīnoju Tavu pilsonisko drosmi, aicinot cīņā arī savus biedrus. Tu gāji un darīji tad, kad neviens cits to nedarīja. Tavs spēks un neatlaidība iedvesa arī citos ticību. Es nebaidīšos teikt, ka Tu biji viens no tiem, kas izglāba Latviju, kas nosargāja Rīgu.

Ja mūsdienās notiktu kaut kas tāds, ja sveši spēki mēģinātu okupēt Latviju, es noteikti nebūtu starp tiem, kas savu dzīvību mestu zem tanka Latvijas labā. Diemžēl mūsdienu Latvija nešķīet tāda, lai par to varētu mirt. Tas laikam tāpēc, ka neesmu piedzīvojis to, ka jābaidās, ka draud nebrīve.

Esmu jaunās paaudzes cilvēks un arī pārāk glēvs, lai ziedotu vienīgo patieso, kas man pieder, - dzīvību.

Nīls

Sveicināts, Mārtiņ!

Šis laiks, Brīvības cīņu laiks, kura neatkārtojamo traukšmi, ticību un upurēšanos Tu atklāji filmā "Rīgas sargi", uz mūžīgiem laikiem tautas vēsturē ierakstīts zelta burtiem. Pirms sastapos ar Tevi un sakļausīju Tavu stāstu, man nebija īsti skaidrs, kā šīs cīņas par tautas brīvību norisinājās. Pateicoties Tev, arī es izjutu to, ko varēja izjust brīvības cīnītāji, ko varēja izjust meitene, kas pavadījusi savu mīļoto karā un nezina, vai viņš pārnāks, vai abu mīlestībai nbūs lemts piepildīties.

Vakarā, krēslas stundā, kad krāsni degošā malķa sūri smaržoja pēc sveķiem, es domāju par Tevi. Kas Tu biji, Mārtiņ? Kāpēc Tu spēji vairāk nekā daudzi citi? Īstenībā, man ir tikai viena atbilde – Tu biji latvietis, kas ticēja Latvijas nākotnei. Arī tad, kad neticēja neviens cits. Tev droši vien būtu grūti to saprast, bet mūsdienās vairs tikai retā sirdī var atrast tādu pašāvību un ticību, kāda bija Tev. Mēs esam kļuvuši dvēsēlē tukši, kaut runājam par naudas un mantu vajadzību. Es domāju, ka mums visvairāk pietrūkst Tavas fanātiskās ticības un bezierunu pakļāvības likteņa balsij. Daudzi šodien pamet Latviju, to pašu Latviju, par ko Tu un Tavi draugi bija gatavi mirt. Tikai tu nedomā, Mārtiņ, ka visi mēs esam tādi egoisti un pašlabuma meklētāji. Ir, ir arī tādi, kas gatavi pulcēties zem Latvijas karogiem, ja tas būs vajadzīgs, ja no tā būs atkarīgs, vai mūsu valstij pastāvēt arī turpmāk. Es ticu, ka arī šodienas latviešu sirdīs vēl mīt patriotisms. Ticu, un tici arī Tu, Mārtiņ!

Lita

14. pielikums

Skolēnu pašpārvaldes aktivitātes

Skolēnu konference

Spēle ar Šauļu parlamentāriešiem

Makulatūras vākšanas akcija

15. pielikums Eksperimentālā pētījuma novērošanas protokoli

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr.1

10.09. 2009.

Angļu valoda (sk. I. Ivanova)

Tēma “ Rītdienas cilvēki”

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Stundas sākumā – leksikas atkārtojums, jaunu vārdu apguve. Gramatiski vingrinājumi. Darbs ar mācību grāmatu	Skolēni strādā pa pāriem, veic skolotājas dotos uzdevumus.	Labvēlīgs, darbīgs noskaņojums.
Skolēni lasa darba burtnīcā uzdevumu par cilvēku sapņiem dažādos gadsimtos	Komentē	Parādās ieinteresētība, skolēni it kā atdzīvojas
Skolotāja piedāvā problēmsituāciju, ko domās rītdienas cilvēki par mums, 21. gs. sākumā dzīvojošiem	Veidojas dialogs ar skolotāju	Ieinteresētība pieaug, skolēni ceļ rokas, vēlas izteikt savu viedokli
Lomu spēle “Alu cilvēki – citplanētieši”	Skolēni sadalās 2 grupās un uzņemas 1 no lomām. Gatavo runu, lai pateiktu galveno par sevi kā citplanētieši vai alu cilvēku.	Skolēni ļoti aktīvi, pozitīvā gaisotnē klasē izspēlē savu lomu. Īpaši aizkustinoši tas iznāk alu cilvēkam Reinim. Parādās aktivitāte (kā viena no pilsoniskuma vērtībām), paužot savus uzskatus.

Secinājumi:

1. Skolēni kļuva atraisītāki, dzīvāki, tikko viņiem piedāvāja radošus uzdevumus.
2. Tikai radošie darbiņi, iespēja pašizpausties lomā spēlē rosināja skolēnus paust arī savu pilsonisko nostāju un attieksmes

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr.2
 15.09. 2009.
 Stunda :Biznesa ekonomiskie pamati
 Skolotāja: Ilze Kuciņa
 Tēma : Ventspils ekonomiskie rādītāji 2009.gadā

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Tikšanās ar Ventspils pilsētas domes priekšsēdētāju Jāni Vītoliņu – lekcija par ekonomisko situāciju Ventspilī	Skolēni klausās, vēlāk uzdod jautājumus.	Sākumā attieksme neitrāla, drīzāk negatīva, jo skolēni acīmredzot sagatavojušies uz garlaicīgu lekciju. Kad saruna aizsākas par profesijām, kas nākotnē būs nepieciešamas tautsaimniecībai Ventspilī, skolēni kļūst ieinteresēti, uzdod jautājumus.

Secinājumi:

1. Skolēni lekcijas laikā nepauda ne pozitīvu, ne negatīvu attieksmi. Viņi tikai klausījās, piezīmju kladēs neko neatzīmējot.
2. Tikai tad, kad saruna ievirzās par viņiem tuvākām tēmām, izrāda ieinteresētību un uzdod jautājumus.
3. Pilsoniskuma attieksmes netika demonstrētas.

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr.3
15.09. 2009.

Stunda :Vācu valoda

Skolotāja: Sandra Orinska

Tēma : Nozīmīgākās vērtības cilvēku dzīvē

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Atkārtoti iepriekšējās stundās apgūto leksiku, mutiski veido teikumus, dažus uzraksta uz tāfeles	Skolēni strādā pa pāriem, veic skolotājas dotos uzdevumus.	Labvēlīgs, darbīgs noskaņojums.
Skolotāja izdala lapas, uz kurām aicina katru skolēnu uzrakstīt 5 viņam visnozīmīgākās vērtības, izvēlēties pašu svarīgāko, iekrāsot to	Komentē savas vērtību lapas, nosaucot pamatvērtības. Visiem – ģimene un izglītība, 3 minējuši dzimto zemi, pa vienam – demokrātiju un ekoloģiju	Parādās ieinteresētība, skolēni dzīvi līdzdarbojas
Skolotāja nosauc uz savas lapas uzrakstītās vērtības, starp kurām minēts arī sociālais atbildīgums.	Veidojas dialogs ar skolotāju, par jēdziena izpratni	Skolēni uzmanīgi ieklausās skolotājas viedoklī. Pauž cieņpilnu attieksmi pret viņu.
Skolotāja izvirza provokatīvu jautājumu: "vai tu kādreiz esi bijis marionete?"	Skolēni piekust un padomā, tad Maija izstāsta kādu atgadījumu, kad ļāvusi draudzenei manipulēt ar sevi	Pozitīvā gaisotne klasē turpinās. Atklāti skolotāja tiek pieņemta par autoritāti.

Secinājumi:

1. Skolēnu attieksme pret mācību darbu ļoti pozitīva, ieinteresēta, atvērta
2. Skolēni atklāti pauž savu nostāju, runā par vērtībām, kas pilsoniskajā izglītībā ir ļoti svarīgi (parādījās kā vērtība arī demokrātija un dzimtenes mīlestība)
3. Stundā radoša, pozitīva gaisotne, skolotāja savu audzēkņu acīs autoritāte, jo nebaidās atklāti paust savu viedokli un pamatot to.

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr.4

16.09. 2009.

Stunda :Krievu valoda

Skolotāja: Tatjana Nikuļina

Tēma : Iepazīšanās ar cittautiti

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Lasa tekstu, pilda reprod. uzdevumus, atrod attiecīgo vārdšķiru vārdus	Skolēni strādāindividuāli, veic skolotājas dotos uzdevumus.	Darbīgs noskaņojums
Mācību grāmatā lasa tekstu par tūristiem, atkārto galvenās frāzes, kas var noderēt saziņā	Turpina pasīvi izpildīt uzdevumus	Noskaņojums nav mainījies.Skolēni nedaudz garlaikoti.
Skolotāja izvirza jautājumu: “Vai tu sevi uzskati par pilsoni?” “Kas jādara labam pilsonim? Vai Latvijā visi iedzīvotāji ir pilsoņi?”	Veidojas dialogs ar skolotāju, par jēdziena pilsonis un labs pilsonis izpratni izpratni	Īpaši aktīvi dialogā piedalās 3 cittautieši, jo sevišķi Danils. Viņa attieksme pārējos pat aizskar, īpši viņa negatīvie spriedumi par pilsonības politiku Latvijā.
Skolotāja neiejaucas. Ļauj “diskusijai” ritēt savu gaitu	Skolēni sadalās 2 pretēju uzskatu grupējumos attieksmē pret pilsonību un valsts valodu	Gaisotne klasē agresīva. Katrs pārāk asi pauž savus uzskatus, trūkst tolerances

Secinājumi:

1. Stundas mācību saturs bija ļoti piemērots pilsoniskuma vērtību nostiprināšanai vai rosināšanai, tomēr skolotājas inertā attieksme tam neļāva notikt.
2. Provokatīvā attieksme no dažu skolēnu puses izsauca agresīvu attieksmi. Skolēni neprot ieklausīties un toleranti pieņemt citādos uzskatus.

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr.5

22.09. 2009.

Stunda : Franču valoda

Skolotāja: Svetlana Bērziņa

Tēma : Ja gadās nelaime...

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Skolotāja sagatavojusi darba lapas ar krāsainiem zīmējumiem, kur attēloti dažādi nelaimes gadījumi. Skolēniem jānosauc vieta, cilvēki, kas attēloti	Skolēni strādā individuāli, veic skolotājas dotos uzdevumus.	Atsaucīgi, centīgi pilda visu nepieciešamo
Mācību grāmatā lasa tekstu, atkārtoti galvenās frāzes, kas var noderēt saziņā	Turpina pasīvi izpildīt uzdevumus	Noskaņojums nav mainījies. Skolēni nedaudz garlaikoti.
Tad skolēni tiek rosināti izspēlēt spēli un iejusties cietuša vai glābēja lomā.	Veidojas dialogs ar skolotāju, par jēdziena pilsonis un labs pilsonis izpratni izpratni	Skolēni cenšas aktīvi paust savas domas, diemžēl vārdu krājums francū valodā vēl nepietiekams, tāpēc galvenās attieksmes tiek demonstrētas kā mēmajā šovā.

Secinājumi

1. Atkal nozīmīgs ir radošums mācību stundā, tikko tiek piedāvāti uzdevumi, kas skolēnus mudina iesaistīties, aktīvi paust savu viedokli, viņi to dara.
2. Diemžēl vārdu krājums skolēniem neļāva līdz galam paust savu pārliecību, bet attieksmes atsedzās arī mīmikā un žestos.

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr 6.

14.10.2009.

Stunda: Vēsture

Skolotāja: Sinta Daliņa

Tēma: Viduslaiku cilvēks

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Frontāli pārbauda iepriekš apgūto.	Skolēni atbild uz jaut. Atsevišķu skolēnu atbildēs (Roberts, Gita, Maija) jaušamas labas valodas zināšanas	Attieksmes neitrālas. Nedaudz nepacietīgi gaida frontālās pārbaudes beigas.
Skolotāja pie tāfeles piestiprina dažus ogles zīmējumus, kuros attēloti viduslaiku cilvēki. Nbalstoties uz iepriekš teikto, aicina skolēnus izvilkt katram vienu krāsas lapiņu	Skolēni izvelk krāsainās lapiņas, kas viņus vienlaicīgi sadala 3 grupās. Viena grupa modelēs tās iezīmes, kas pauž cilvēka attieksmi pret valsti, otra – pret likumiem, trešā – pret dievu	Attieksme ļoti ieinteresēta, tiek ātri sadalīti uzdevumi, atrasts stāstītājs, zīmētājs utt.
Skolotāja, kad skolēni uizveidojuši viduslaiku cilvēka portretu, vaicā, kāds tad bija ideālais viduslaiku pilsonis	Skolēni , gan balstoties uz zināšanām, gan brīvu fantāziju, nosauc dažādas iezīmes un īpašības	Ļoti aktīvi iesaistās sarunā, papildina citu teikto, argumentē savas domas. Ievirzās arī saruna par viduslaiku pilsoni un mūsdienu cilvēku. Īpaši aktīvs Roberts un Dāvis.

Secinājumi

1. Radošums mācību stundā ir ļoti nozīmīgs faktors, tikko tiek piedāvāti uzdevumi, kas skolēnus mudina iesaistīties, aktīvi paust savu viedokli, viņi to dara ar aizrautību
2. Skolotāja prata atraisīt skolēnu iztēli un ļoti veiksmīgi sasaistīt viduslaika cilvēka uzskatus un attieksmes ar mūsdienām, tas skolēnus rosināja radošam mājas darbam – izveidot pārdomu stāstījumu "Ar laika mašīnu viduslaikos"

Pedagoģiskās novērošanas protokols Nr .7
19.10. 2009.

Stunda: Vācu valoda

Skolotāja: Sandra Orinska

Tēma : Jauniešu uzskati par savu zemi un ārvalstīm

Mērķis: Noskaidrot skolēnu pilsonisko attieksmju izpausmes

Aktivitātes	Skolēnu darbība	Attieksmes
Stunda sākas ar dzejas (Gēte, Heine) lasījumu skolotājas izpildījumā	Skolēni ieinteresēti klausās	Raisās pozitīvs noskaņojums, labvēlīga gaisotne.
Fonā mainās slaidi ar Latvijas skaistāko un pasaules tūristu iecienīto vietu attēliem, skan klusināta mūzika Skolotāja aicina kādu norunāt dzejoli par savu dzimto zemi latviešu valodā	Roberts norunā M. Zālītes “Nāk rudens...”, Sendija atceras fragmentu no Skalbes “Mūžam zili...” Marta norunā savu dzejoli.	Skolēni ieinteresēti, īpaši tad, kad saņemmas Marta un nolasa savu sešrindīti.
Skolotāja rosina skolēnus izveidot kādas vietas Latvijā vai Ventspilī vizītkarti	Skolēni prezentē savu darbu. Skolotāja provocē ar dažādiem izsaučieniem, nievājošām piezīmēm par aprakstīto vietu	Skolēni pieņem izaicinājumu, aktīvi nostājas Latvijas un Ventspils aizstāvja pozīcijās.Saskatāmas pilsoniskās attieksmes, skolēnu pārliecība, vēlēšanās aizstāvēt savu zemi.

Secinājumi:

1. Skolēnu attieksme pret mācību darbu ļoti pozitīva, ieinteresēta, atvērta
2. Skolēni atklāti pauž savu nostāju, runā par savu zemiar mīlestību, kas pilsoniskajā izglītībā ir ļoti svarīgi
3. Stundā radoša, pozitīva gaisotne, skolotāja savu audzēkņu acīs autoritāte, jo nebaidās atklāti paust savu viedokli un pamatot to.
4. Skolotājas pedagoģiski virzītā provocējošā darbība izraisīja skolēnu aktivitāti, neļāva palikt malā.

16. pielikums

Eseju paraugi "Tev par pilsoni, pasaulīt, nederu / deru..."

Ir vakars. Es iededzu lampu un istaba pielīst ar rāmu gaismu. Ir tik silti un labi. Aizloga traķo Ventspils neapturamie un nevaldāmie vēji, bet esmu drošībā un siltumā. Gaisma it kā ietin mani savdabīgā lokā. Gandrīz kā raganas aplis, kam ticēja mana vecmāmiņa. Ja tas ap sevi novilkts, briesmas un nelaimes netiek kļāt. Gaisma ..., nē, tā ir mana māja, manas sienas, kas veido šo drošības apli. Tās mani nosargās. Un vēl – tās ir mātes rokas, kas man pieskaras ik vakaru tik viegli, it kā es būtu tauriņš un mani varētu ievainot. Man patīk, kā māte sabužina manus matus, kā vēriņi un maigi manī nolūkojas. Es nevaru izdalīt vienu konkrētu lietu, kas man mājas padara par ko īpašu. Nodrāzti jau skan – aura. Bet varbūt šis vārds visprecīzāk apzīmē to, kas mani šeit notur.

Es skaidri zinu, ka šo sajūtu nemainītu ne pret ko, pat ja man zelta kaļņus solītu. Tāpēc es droši zinu, ka palikšu pie savējiem, ka dzīvošu mājā, ko cēlis mans vecvectēvs, ka pavasaros iešu vizbuļos, ka jāņos pīšu ziedu vanadziņu un ligošu līdz rīta gaismai, ka rudenos sildīšos pie mūrīša un ziemās gaidīšu sniegu. Un tad atkal visu no sākuma.

Jā, tev par pilsoni, pasaulīt, nederu, jo man vienmēr jābūt mājās.

Baiba

Tev par pilsoni, pasaulīt, nederu...

Es esmu latvietis. Latvietis lepojas ar to, ka ir latvietis, ka dzīvo Latvijā. Viņš ir vai vismaz vēlas būt lepns par savu valsti un tautu. Žēl, bet pēdējā laikā tā lepošanās iznāk maz. Ar ko tad te lepoties? Matei alga par trešdaļu mazāka, tēvs bez darba. It kā nav par ko, tomēr ļoti gribas atrast kaut kādu nieciņu, kas mani kā latvieti, ja ne paceļ pār citām tautām, tad vismaz noliek blakus. Un ne velti sakāmvārds māca: kas meklē tas atrod.

Arī es sev esmu atradis tādu lietu, kas man liek lepoties ar to, ka esmu latvietis. Un tā ir mūsu vēsture. Man ir stāstīts, ka vairāki mani radīnieki cīnījušies latviešu leģionā. Es domāju, ka tādi cilvēki ir ļoti godājami, jo viņiem svēts bija Latvija brīvības vārds. Stundās ir runāts arī par latviešu strēlniekiem, par to, ka viņu drosmē bijusi mūsu brīvās Latvijas pamats. Bet man tas laiks liekas pārāk tāls un abstrakts. Bet lai vai kā, es lepojos ar Latvijas pagātnei. I

espējams, ka pēc vidusskolas arī es došos uz ārzemēm, lai iegūtu labu izglītību. Ļoti ceru, ka uz to laiku visas krīzes būs garām un es Latvijā atradīšu labu darbu.

Tad arī varēšu teikt, ka par pasaules pilsoni nederu, bet pagaidām vēl skaidru ziņu nav.

Arturs

Tev par pilsoni, pasaulīt, nederu!

Lai varētu sacīt: Tev, tikai tev, Latvija, deru par pilsoni, jāiedziļinās lietas būtībā, jāmēģina atrast atbilde, kas Latvijā ir tāds īpašs, kas to paceļmanās acīs vai nopel daudzus laikabiedru acīs.

Mana Latvija sākas 1919. gadā, varbūt pat ātrāk – strēlnieku kauju laikā 1. pasaules karā. Man liekas, ka es vēl tagad uz Latviju skatos viņu ideālistiskajām acīm. Arī es gribētu, lai mani sauc par Latvijas patriotu, kas šodien ar tādām lietām manu paziņu acīs lepoties nav pieņemts. Mans patriotisms neizpaužies asiņainās kaujās, drosmīgi vicinot zobenu. Nē, manējais ir tas kļusais patriotisms, kas gribas Novembrī svecīti logā ielikt, atnākt uz Gaismas ceļu pie skolas, padziedāt kopā ar citiem un izjust tādu īpašu pacilātību, kas tai nav pat apzīmējuma. Mans kļusais patriotisms izpaužas arī tā, kas mani kaitina, kas kas liela sabiedrības daļa ir gatava grābt un `memt, baudīt un gūt savtīgu labumu tikai sev. Godīgi sākot, man tas ir apnicis, un jau pāris reizi saviem tuvākjiem paziņām par to esmu teicis.

Domāju, kas pašlaik Latvijai ļoti ir vajadzīgi cilvēki, kas gatavi uzņemties atbildību. Es jautāju sev: kas mēs beidzot sāksim domāt un darīt kaut ko lietas labā? Kas mēs beidzot atzīsim to, kas Latvija ir nevis politiķu vadīts ekonomiski neizdevies uzņēmums, bet gan dzīvs organisms, kas sastāv no ikviena latvieša, ikviena cittautieša, kas atradis šeit mājas?

Es jūtos piederīgs šai zemei, kaut vai tikai tāpēc, kas te ir manas mājas. Laikam jau arī es varu sacīt, kas pasaules pilsonis nebūšu.

Krists

17. pielikums

Jautājumi un uzdevumi viktorīnai par Latviju

1. Cik liela ir Latvija? (64589 kvadrātkilometri)
2. Cik novadu Latvijā 2009.gada septembrī? (109)
3. Kad Latvijas teritorijā ieradās pirmie iedzīvotāji? (9. gadu tūkstoši p.m.ēras)
4. Kas ir Latvijas nacionālais putns? (Baltā cielava)
5. Kas ir augstākais kalns Latvijā? (Gaizioņš – 311,6 m virs jūras līmeņa)
6. Kura ir garākā Latvijas teritorijā plūstošā upe? (Gauja – 452 km; Daugava – 352 km)
7. Cik sugu putnu ligzdojuši Latvijā? (222)
8. Kurš ir garākais ūdenskritums Latvijā? (Ventas rumba pie Kuldīgas – 270m)
9. Kas ir lēnākā Latvijas upe? (Lielupe, kritums tikai 20 cm)
10. Kura ir 2. Lielākā Latvijas pilsēta? (Daugavpils, 104870 iedzīv.)
11. Kura ir Latvijas mazākā pilsēta? (Durbe)
12. Kad sāk celt Rīgu? (1201)
13. Cik pilsētu Latvijā? (123)
14. Kuras pilsētas, izņemot Rīgu, uzskatāmas par senākajām? (Cēsis, Valmiera – 1323; Ventspils, Kuldīga, Aizpute – 1378)
15. Kurš ir Latvijas dziļākais ezers? (Drīdzis –dziļākā vieta – 65,1m)
16. Kurā Latvijas ezerā visvairāk salu? (Ežezera- 69 kā biežāk minētais skairlis)
17. Kura ir Latvijas lielākā vabole? (Dižā briežvabole)
18. Kurš ir Latvijā mazākais, bet negantākais zīdītāju kārtas plēsējs? (Zebiekste)
19. Kas ir Beverīna senlatvieša izpratnē? (PilskalnsTālavā, netālu no Trikātas)
20. Kas bija kuršu ķoniņi? (Brīvi zemnieki Kuldīgas apkaimē, starp kuriem vairāki seno kuršu pēcnācēji)
21. Kas ir Zlēku traģēdija? (atriebības akcija, ko veica vācu armija 2. pas. Kara laikā Zlēkās, bodedzinot 25 saimniecības un iznīcinot 161 cilvēku)
22. Ko simbolizē Ernsta Gлика stādītie ozoli Alūksnē? (Bībeles daļu tulkojuma beigās – 1685. un 1689.g. koki iestādīti)
23. Kad iznāca 1. zināmā grāmata latviešu valodā? (1525.)
24. Kas bija 1. grāmatizdevējs Latvijā? (Nikolass Mollīns Rīgā darbojās 1588-1625)
25. Kur atrodas augstākā baznīca Latvijā? (Rīgā, pēterbaznīca – 123,25m augsts tornis)
26. Kur atrodas augstākā bāka Latvijā? (Miķeļtornī jeb Pizē – 56m, staru attālums 40 km)
27. Kad risinājās Ziemassvētku kaujas Latvijā? (1916.g. 23. decembris – 1917.g. 18. janvāris)
28. Kas bija Lielais Kristaps? (Milzis, kas negaisa laikā pāri Daugavai pārnesa mazu zēnu)
29. Kas bija Laima latviešu mitoloģijā? (Likteņa dievība; palīdzes Dēkla, Kārta, Māra)
30. Kur atradās Kurzemes hercoga Jēkaba kolonijas? (Andreja sala Gambijā un Tobago sala Atlantijas okeānā)
31. Kurš ir vecākais muzejs Baltijā? (Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs, izveidots 1791. gadā uz ārsta Nikolausa Himzeļa vākuma bāzes)
32. Kad notika pirmie dziesmusvētki? (!864. – Dikļos; 1873. Rīgā – vispārīgie dziesmu svētki)

Skaidrojiet jēdzienus, minot gadsimtu, ar kuru tie saistīti!

Kurzemes hercogiste
Cunftes
Jaunlatvieši
Zviedru laiki Latvijā
Livonija
Tautas fronte
Rībentropa – Molotova pakts
Svētbilžu grautiņi
Hernhūtieši
Māte Latvija

Savietojiet pēc atbilstības!

☐ 1 Vecais Stenders	☐ Cīnītāja par sieviešu tiesībām
☐ 2 Ķikuļa Jēkabs	☐ Aktrise
☐ 3 Baumaņu Kārlis	☐ Laicīgās literatūras aizsācējs
☐ 4 Ādols Alunāns	☐ Latviešu teātra tēvs
☐ 5 Pauls Stradiņš	☐ Nacionālās bibliotēkas dibinātājs
☐ 6 Krišjānis Barons	☐ Skolotāju semināra vadītājs
☐ 7 Jānis Misiņš	☐ 1. zināmais latv. tautības dzejnieks
☐ 8 Juris Alunāns	☐ Sportists, olimpietis
☐ 9 Vilhelms Purvītis	☐ Komponists
☐ 10 Jānis Cimze	☐ Nacionālās lit. pamatlicējs, valodnieks
☐ 11 Andrejs Jurjāns	☐ Dainu tēvs
☐ 12 Dace Akmentiņa	☐ Ainavas iedibinātājs latv. glezniecībā
☐ 13 Aspazija	☐ Ārsts, medicīnas muzeja dibinātājs
☐ 14 Jānis Daliņš	☐ Latvijas himnas autors

Veidojiet vēsturiski atbilstošas kopas!

10.- 12.gs. Latvijas teritorijā mita vairākas tautības: kurši, zemgaļi, latgaļi, sēļi, lībieši, vendi.
Viņi apdzīvoja Kuldīgu, grobiņu, Sabili, Tērveti, mežotni, Dobeli, Jersiku, Cesvaini, Asoti, Tālavu, Turaidu, Idumeju, Metsepoli.
Viņu valdnieki bija Lameikins, Ako, Tālivaldis, Visvaldis, Nameisis, Viestarts

18. pielikums
Pasākums ar cittautiešiem 6. vidusskolā

19. pielikums

Priekš un pēcaptaujas skaitliskie rādītāji

Kontrolgrupa: pirmsaptauja

Nr.	Apgalvojums	Nē	Drīzāk nē	Drīzāk jā	Jā
1.	Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm.	8	12	4	2
2.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus.	2	14	8	2
3.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politikas jautājumos.	12	3	7	4
4.	Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturisko pagātņi.	6	9	6	5
5.	Es darbojos/ vēlētos darboties skolas pašpārvaldē, uzņemties kādu sabiedrisku pienākumu klasē.	5	9	12	4
6.	Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu.	2	6	15	3
7.	Es esmu pārrunājis ar vecākiem savas dzimtas koku, tāpēc zinu tās vēsturi.	2	17	5	2
8.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani vecāki.	2	6	11	7
9.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolotāji..	4	6	12	4
10.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolas/ klasesbiedri.	1	6	14	5
11.	Ja mani aicinātu, es piedalītos varoņu un vēsturisku piemiņas vietu sakopšanas talkās.	3	8	11	4
12.	Ja mani aicinātu, es labprāt piedalītos ārpusstundu pasākumos, kuri saistīti ar valsts vēsturi un svētkiem.	5	11	7	3
13.	Man ir nepatīkami un/ vai sāpīgi, ja kāds par manu dzimteni (valsti, pilsētu, skolu) izsakās nievājoši.	4	6	11	5
14.	Sarunās un diskusijās man gribas atspēkot negatīvos izteikumus par valsti, pilsētu, skolu, ja tādi rodas.	4	6	9	7
15.	Kad sasniegšu pilngadību, vienmēr piedalīšos valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.	7	6	8	5

Kontrolgrupa: pēcaptauja

Nr.	Apgalvojums	Nē	Drīzāk nē	Drīzāk jā	Jā
1.	Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm.	6	13	4	2
2.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus.	1	14	7	3
3.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politikas jautājumos.	10	3	7	5
4.	Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturisko pagātņi.	6	8	6	5
5.	Es darbojos/ vēlētos darboties skolas pašpārvaldē, uzņemties kādu sabiedrisku pienākumu klasē.	5	9	8	3
6.	Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu.	1	6	14	4
7.	Es esmu pārrunājis ar vecākiem savas dzimtas koku, tāpēc zinu tās vēsturi.	2	15	6	2
8.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani vecāki.	5	5	9	6
9.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolotāji..	4	4	13	4
10.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolas/ klasesbiedri.	1	5	15	4
11.	Ja mani aicinātu, es piedalītos varoņu un vēsturisku piemiņas vietu sakopšanas talkās.	3	8	10	4
12.	Ja mani aicinātu, es labprāt piedalītos ārpusstundu pasākumos, kuri saistīti ar valsts vēsturi un svētkiem.	5	11	6	3
13.	Man ir nepatīkami un/ vai sāpīgi, ja kāds par manu dzimteni (valsti, pilsētu, skolu) izsakās nievājoši.	4	6	10	5
14.	Sarunās un diskusijās man gribas atspēkot negatīvos izteikumus par valsti, pilsētu, skolu, ja tādi rodas.	4	6	8	7
15.	Kad sasniegšu pilngadību, vienmēr piedalīšos valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.	6	6	8	5

Eksperimentālā grupa: priekšaptauja

Nr.	Apgalvojums	Nē	Drīzāk nē	Drīzāk jā	Jā
1.	Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm.	9	11	4	2
2.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus.	2	13	8	3
3.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politikas jautājumos.	13	3	7	6
4.	Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturisko pagātņi.	5	10	6	5
5.	Es darbojos/ vēlētos darboties skolas pašpārvaldē, uzņemties kādu sabiedrisku pienākumu klasē.	5	7	13	1
6.	Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu.	2	4	17	3
7.	Es esmu pārrunājis ar vecākiem savas dzimtas koku, tāpēc zinu tās vēsturi.	2	15	5	4
8.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani vecāki.	2	4	11	9
9.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolotāji.	4	4	14	4
10.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolas/ klasesbiedri.	3	7	9	7
11.	Ja mani aicinātu, es piedalītos varoņu un vēsturisku piemiņas vietu sakopšanas talkās.	2	7	12	5
12.	Ja mani aicinātu, es labprāt piedalītos ārpusstundu pasākumos, kuri saistīti ar valsts vēsturi un svētkiem.	5	11	7	3
13.	Man ir nepatīkami un/ vai sāpīgi, ja kāds par manu dzimteni (valsti, pilsētu, skolu) izsakās nievājoši.	4	6	11	5
14.	Sarunās un diskusijās man gribas atspēkot negatīvos izteikumus par valsti, pilsētu, skolu, ja tādi rodas.	7	6	7	6
15.	Kad sasniegšu pilngadību, vienmēr piedalīšos valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.	7	7	7	5

Eksperimentālā grupa: pēcceptauja

Nr.	Apgalvojums	Nē	Drīzāk nē	Drīzāk jā	Jā
1.	Es regulāri interesējos par Latvijas politiskās dzīves aktualitātēm.	5	5	12	4
2.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt Satversmi un Latvijas likumus.	1	6	15	4
3.	Es pārzinu/ vēlos pārzināt galvenās nostādnes Eiropas politikas jautājumos.	4	5	10	7
4.	Ja man piedāvātu iespēju, es labprāt padziļināti pētītu savas tautas vēsturisko pagātņi.	3	3	15	5
5.	Es darbojos/ vēlētos darboties skolas pašpārvaldē, uzņemties kādu sabiedrisku pienākumu klasē.	1	4	14	7
6.	Es interesējos par savas pilsētas vēsturi, tās šodienu.	0	1	11	14
7.	Es esmu pārrunājis ar vecākiem savas dzimtas koku, tāpēc zinu tās vēsturi.	1	6	12	7
8.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani vecāki.	0	2	13	11
9.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolotāji.	1	1	12	12
10.	Man ir nozīmīgi, ko par valsti un pilsonisku sabiedrību domā mani skolas/ klasesbiedri.	1	4	12	9
11.	Ja mani aicinātu, es piedalītos varoņu un vēsturisku piemiņas vietu sakopšanas talkās.	0	4	14	8
12.	Ja mani aicinātu, es labprāt piedalītos ārpusstundu pasākumos, kuri saistīti ar valsts vēsturi un svētkiem.	1	3	16	6
13.	Man ir nepatīkami un/ vai sāpīgi, ja kāds par manu dzimteni (valsti, pilsētu, skolu) izsakās nievājoši.	2	3	14	7
14.	Sarunās un diskusijās man gribas atspēkot negatīvos izteikumus par valsti, pilsētu, skolu, ja tādi rodas.	2	3	12	9
15.	Kad sasniegšu pilngadību, vienmēr piedalīšos valsts un pilsētas pārvaldes vēlēšanās.	3	3	10	10

20.pielikums

Pilsoniskās aktivitātes kāpnes, organizējot skolēnu pašvaldības (Pēc A. Tūnas)

- Pašiniciatīvas vadīti, grupu izveido
- Administrācija grupas centienus atbalsta
- Administrācija atbalsta parlamenta veidošanu.
- Skolēni iesaistās demokrātiskās vēlēšanās, formējot jauno skolēnu pašpārvaldi

- Pašiniciatīvas vadīti, skolēni izveido grupu.
- Grupa aktīva, gatava darboties
- Tā netiek atbalstīta no pedagogu puses.

- Iniciatīvas grupas vai līdera no sava vidus mudināti, gatavi veidot grupu.
- Gatavi vēlēties skolēnu pašpārvaldi

- Skolotāju mudināti, skolēni veido iniciatīvas grupas.
- Grupas veidotas ar mērķi organizēt kādu pasākumu.
- Grupu galvenais uzdevums – palīdzēt pedagogiem kāda pasākuma organizēšanā.

- Skolēnu pilsoniskā aktivitāte zema.
- Pašpārvaldes organizācijas nedarbojas.
- Pašiniciatīvas nav.
- Dara, ko liek skolotāji

Maģistra darbs „Pilsoniskuma kā vērtības veidošanās iespējas vidusskolas posmā”
izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā
norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Tamāra Tropa _____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: prof., Dr. paed. Dagmāra Ausekle _____

Recenzents:

Darbs iesniegts Izglītības zinātņu nodaļā _____

Komisijas sekretāre: Antra Ozoliņa _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2009.gada __.novembrī. Prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre Antra Ozoliņa : _____